

Bijdrage tot de geschiedenis van den Raad en Leenhove van Brabant en Landen van Overmaze (1591-1795)

<https://hdl.handle.net/1874/303853>

B I J D R A G E

TOT DE GESCHIEDENIS

VAN DEN RAAD EN LEENHOVE VAN BRA-
BANT EN LANDEN VAN OVERMAZE

(1591—1795).

1800

1800

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
155 WEST 44TH STREET
NEW YORK, N. Y.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
155 WEST 44TH STREET
NEW YORK, N. Y.

1800

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
155 WEST 44TH STREET
NEW YORK, N. Y.

1800

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
155 WEST 44TH STREET
NEW YORK, N. Y.

BIJDRAGE

TOT DE GESCHIEDENIS VAN

DEN RAAD EN LEENHOVE VAN BRABANT EN LANDEN VAN OVERMAZE
(1591—1795).

AKADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechten,

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

DR. L. C. VAN GOUDOEVER,
GEWOON HOOGLEERAAR IN DE GENEESKUNDIGE FACULTEIT.

TE VERDEDIGEN

DOOR

J. J. F. DE JONG VAN BEEK EN DONK,

OP ZATURDAG 4 JULIJ 1857, DES NAMIDDAGS TE 2 URE.

UTRECHT,
J. G. BROESE.

1857.

AAN

MIJNE OUDERS

EN

AAN MIJNE GROOTMOEDER, VROUWE

J. J. KEER,

WEDUWE VAN MIJNEN ONVERGETELIJKEN GROOTVADER

J. F. D'AUMERIE.

Hoewel elke dag ons meer en meer van onze oude regtsinstellingen verwijderd en het praktisch nut van een onderzoek naar het verleden daardoor veel vermindert, blijft toch ontegenzeggelijk die studie belangwekkend voor hem, die tot de bronnen wil opklimmen, en daardoor beter kan indringen in den geest der tegenwoordige inrigtingen.

Van die vroegere regtscollegien zijn voor ons niet de minst gewigtige die, welker ontstaan men veelal toeschrijft aan de Hertogen van Bourgondië, niet alleen omdat de magt van die Vorsten hun toeliet ook hierin hun centralisatie-stelsel ten uitvoer te leggen, maar omdat ook, hoe men denken moge over de nog oudere Raden, Kameren of Hoven, die collegien eerst sinds dat tijdstip duurzaam geregeld en aanblijvend geworden zijn *a)*. Niet onwaardig dus heeft men de 15de eeuw de Kamer- of Raad-eeuw genoemd *b)*.

De zucht om een dier Hoven eenigzins nader te leeren kennen, maakte zich ook van mij, gelijk van zooveelen, die mij op dit gebied zijn voorgegaan, meester; en de keuze viel mij niet moeilijk.

Den Souvereinen of Grooten Raad van Brabant en vooral diens verhouding tot het gewest mijner geboorte, Noord-Bra-

a) MEYER, *Institutions Judiciaires* IV. 197.

b) *Het Hoge-Gerechts-Hof van Holland metsgaders Brabant en Vlaanderen den Huzzen van Bourgondien toegekent, Delft 1740.*

bant, vond ik weinig beschreven. De voornaamste reden echter, waarom ik wenschte mij, zoo mogelijk, een juist begrip te vormen van den voormaligen Brusselschen Raad, is, dat deze de onmiddellijke voorganger was van het Collegie in de Nederlandsche Republiek te 's Gravenhage ingesteld. Uit dit oogpunt zal ook kortelijk gewag moeten gemaakt worden van het Leenhof te Brussel; want ook hiervan gingen de werkzaamheden tot den Haagschen Raad over.

Tevens verlangde ik na de ontbinding van dit Ligchaam, eene schets te leveren van het in 1795 onder den invloed der nieuwe beginselen opgerigte Hof van Justitie te 's Bosch, en van het daarop in September 1802 gevolgde Departementaal Geregts-Hof te Breda. Doch de geschiedenis dezer beide Hofven, die het onderwerp eener andere Proeve zoude kunnen uitmaken, had eene te groote uitvoerigheid vereischt. Ook ontbraken mij daartoe de meeste bescheiden. Ik moet mij derhalve vergenoegen den lezer dienaangaande te verwijzen tot het vlugtig maar niet onbelangrijk overzicht in VAN DE GRAAFF'S *Statistiek van Holland* d. I. bl. 130-145 (Amsterdam 1807).

Voordat ik tot de zaak zelve overga, voel ik mij gedrongen mijnen dank te betuigen aan allen, die door hunne mededeelingen deze *Bijdrage* hebben bevorderd; doch vooral meen ik hier te mogen vermelden, dat ik de eerste aanleiding tot het vervaardigen van een Academisch Proefschrift in de aanmoediging van den Hoogleeraar VREEDE vond, die met zijne bekende welwillendheid mij op het denkbeeld bragt van het onderwerp en zijne hulp beloofde. Uit zijne inlichtingen en de hulpmiddelen, welke mij uit zijne boekenverzameling toestroomden, heb ik den weg leeren kennen. Hij moge dan ook overtuigd zijn, dat de uren bij hem ter verbetering van mijn geschrift doorgebracht, voor mij zijn geweest oogenblikken van onschatbare waarde.

INLEIDING.

1. Achttien jaren waren verloopcn, sedert JAN II, Hertog van Brabant, de teugels van het bewind in handen nam, jaren vol onrust gekenmerkt door oproer ¹⁾, tweespalt en door oorlogen met zijne naburen, tegen wie hij meende zijn regt te moeten doen gelden.

Gedurende dit lange tijdperk had hij overvloedige gelegenheid de gehechtheid van het meereudeel zijner onderdanen te ondervinden, en nu wenscht hij, zijn einde voelende naderen, »omme de geonslecheit ende de ghetrouwe dienste, » die de liede van sijnen lande altoes hebben ghedaen ²⁾» hun voorregten te schenken, zoo als vóór hem niemand deed.

¹⁾ Te 's Hertogenbosch, Brussel en in andere Steden. Zie VAN HEURN, *Historie der Stad en Meyerye van 's Hertogenbosch*, enz. D. I, bl. 156 volg. en omtrent het daar op bl. 166 voorkomende vgl. M. J. BRITZ, *Code de l'Ancien Droit Belgique ou Histoire de la jurisprudence et de la législation*. D. II, bl. 509 en 510.

²⁾ Zie Aanhef van »den Landt Charter van Cortenberghe.» ANSELMO, *Ploccaeten ende Ordonnantien van de Hertoghen van Brabandt, Princen van dese Nederlanden* (1648), D. I, bl. 122. Vgl. echter *Histoire des Ducs de Bourgogne etc.*, par M. DE BARANTE, enrichie de notes, par M. MARCHAL, D. IV, bl. 228 in de noot.

Hij roept daartoe in September 1312 zijne Edelen en Steden te Cortenberg ¹⁾ bijeen, om aan zijnen giftbrief hun zegel te hechten. In dit Charter nu (naar de plaats der bijeenkomst) het Cortenbergsche genaamd, vinden wij ter bevestiging en handhaving der verleende vrijheden, deze merkwaardige bepaling, dat de Hertog en zijne nakomelingen »bi ghemeine Rade van sijnen lande souden kiezen binnenlands vier Ridderen, de orberletste, ende de vroetste die men vinden mach, omme slands orboire ende drie goede liede van Lovene, drie goede lieden van Brucelle, eenen goeden man van Antwerpen, eenen van 't 's Hertoghen Bossche, eenen van Thienen, ende eenen van Lewe," die, »van drie weken te drie weken" te Cortenberg zouden vergadren, en »mechtech sijn . . . . te verhoerne ende te wetene ochte enech gebrec es in den lande van eneghen dinghen, alse van poenten die hier vore ²⁾ beschreven sijn" enz. Zij zouden zelfs onafhan-

1) »Vicus magnifico olim Ducum Brabantiae Palatio clarus," enz. Zie LOYENS (HUBERTUS), *Tractatus de Curia Brabantiae* 1667, bl. 77.

2) Blijkbaar eene verwijzing naar art. II.

»Voert selen wi houden, ende setten, al onse lant te wette ende te vonnesse, ende al onsen lieden, riken ende armen, wet ende vonnesse doen, ghelyck dat die brieven spraken, dier opghemaect syn, ende in manieren, dat men die selve brieven van den Vonnessen met goeden ripen rade versien sal, ochte enech poent daer in es, dat te beteren es, ofte te swaer in eneghen dinghen, onsen lieden, ende onsen lande, dat men dat altoes beeteren ende verlichten sal, metten Rade der goeder lieden van onsen lande, ende metten ghenen, die men daer toe kiezen, ende ordineren sal, ghelyck dat hier naer beschreven is."

kelijk van den Hertog kunnen besluiten, en hetgeen zij oorbaar geacht hadden moest »vast, ende gestade blive, sonder nemmermeer daar ieghen te doene, ochte te comene in eenigher manieren,» ook de Vorst niet uitgezonderd; met zware bedreiging tegen een ieder die daartegen handelen zoude 1). En om deze hunne zelfstandigheid nog meer te bevestigen, zouden zij, zoo beweert men 2), bevoegd zijn geweest nieuwe ambtgenooten te kiezen zonder daarin den Hertog te kennen. Wat hiervan zij, aan dit Charter schrijft men gemeenlijk den oorsprong toe van het Geregtschhof, bekend onder den naam van Raad van Brabant (*Curia Rrabantiae*). LOIJENS meent zelfs nog verder te moeten gaan en vindt de eerste aanleiding daartoe (*Ich-nographia*, zoo als hij zich uitdrukt) in het zoogen. Tes-

1) Zie art. VII: »Ende ware dat sake, dat die Ridderen ende de goede liede vorscgt te Cortenberghe maccten, viseerden ochte orde-neerden eneghe dinghen, ende wi, ofte onse nacomelinghe, ochte el remand die dinghe, ochte eneghe daer affbraken, ochte niet houden en wouden, soo consenteren wi, en willen vore ons, ende voor onse nacomelinghe, dat men binnen onse lande enghcen vonncssen segghen en sal, noch dienst doen en sal, tote ane dier stont, dat men die dinghen hielde, ende gheskien dade, ghelyc dat vore ghesegt es, ende si daer ghemaect, ende gheordincert selen syn.» *Plac. v. Br., D. I, Charter van Cortenberghe*, bl. 122—126.

Vgl. over zoodanig *Pactum commissorium*, *Dissertation sur les Inaugurations des Princes Soverains des Pays-Bas*. Oeuvres complètes de J. J. RAEPSAET, D. I, bl. 123 volg. en D. VI, bl. 80. Ook *Nederl. Jaarboeken voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, 1841, D. III, bl. 324 volg. (Aankondiging van Prof. DEN TEX van *De inhoudiging der Nederlandsche Vorsten*, door Jhr. H. B. MARTINI VAN GEFREN).

2) Zie het *Hoge Geregtschhof*, enz., bl. 187. Vgl. echter de eerste woorden van art. IV met art. V.

tament van HENDRIK III (a^o 1260) en dat wel in de woorden: »Quod ex nunc in antea homines terrae Brabantiae communiter per iudicium et sententiam tractabuntur, et quod sint sine tallia, exactione et precaria” enz. ¹⁾

Dit gevoelen verraadt wel ²⁾ eenigzins de zucht om den oorsprong van het collegie tot eene zoo hooge oudheid mogelijk op te voeren; zeker is het dat de onbestemde, algemeene bewoordingen dezer beide Charters, de dubbelzinnigheid der uitdrukkingen *Curia*, *Consilium* en *Consiliarii* ³⁾ ten tijde van deze en volgende Hertogen, niet toelaat zich een juist begrip van de zaak veelmin van den werkring van zoodanigen Raad te vormen ⁴⁾. Meer bevoegden mogen dus beslissen, of het Cortenbergsche Charter (om niet van het Testament van HENDRIK III te spreken) al dan niet eene zuiver politischc strekking ⁵⁾ had, en de Raad daarbij ingesteld als eene Staatsvergadering of als een Raad van State aan te merken zij; of dat integendeel de woorden in art. IV »te verhoerne ende te wetene . . . . van eneghen dinge” enz. aan iets meer ⁶⁾ zouden mogen

¹⁾ LOYENS, t. a. p., bl. 76.

²⁾ LOYENS was Secretaris van den Raad. Zie over hem BRITZ, t. a. p., bl. 205, waar hij *Greffier du Conseil de Brabant* genoemd wordt, en bl. 260.

³⁾ Zie het *Hoge-Gerechts-Hof*, enz. bl. 3, volg.

⁴⁾ DE FACQZ, *Ancien droit Belgique*, enz. 1846, bl. 26. »On n'est pas bien certain de sa forme et de ses attributions dans les premiers temps.”

⁵⁾ BRITZ, t. a. p. zegt in § over LOOVENS: »L'assemblée de Cortenberg, . . . donna naissance aux états du pays,” bl. 314.

⁶⁾ Zie DE FACQZ, t. a. p. »On rattache communément l'origine du Conseil de Brabant à la charte dite de Cortenberg,” bl. 26.

doen denken ¹⁾; ook acht ik mij niet geroepen te staven of te weerspreken hetgeen men dienaangaande vindt in den *Tegenwoordige Staat van alle volkeren* ²⁾, waaraan trouwens veelal de opgave der bronnen ontbreekt. Evenmin tred ik in een onderzoek, hoe bij vele schrijvers het onderscheid nog al uit het oog verloren wordt tusschen den dusgenoemden *Gesworen* en den *Cortenbergschen* Raad, hetwelk genoegzaam blijken kan en uit de Blijde Inkomst van WENCESLAUS en JOANNA ³⁾ (a° 1355) en vooral uit de *Confirmatie* dier zelfde Vorsten (a° 1372) in het bijzonder uit de volgende woorden: »Item dat wij enz. nemmermeer die in den Rade van Cortenberghe sijn, nemen en selen tot onsen Gesworen Rade” enz. Ook de afzonderlijke opnoeming aan het slot van dit stuk is daarvan een duidelijk bewijs ⁴⁾. Dit alles zoude mij te ver leiden, en ik zwijg dus van de bewering dat reeds onder JOANNA, die nog zoo zeer in het door haar in 1372 verleend Charter aandringt op het »te eweleke dage” in stand blijven van al ’t geen zij daarin bekrachtigt, de Cortenbergsche Raad vervallen zoude zijn. Dit zou moeten blijken uit ’t geen de Hertogin in haren

¹⁾ Vgl. *Confirmatie* van WENCESLAUS en JOANNA. Plac. v. Br., D. I, bl. 134—140, in de woorden (bl. 135). »Item een ighelycke van onsen lande, sy hi arm, oft rike . . . . comen selen tenegen daehvaert des raets van Cortenberch om recht te heyschene,” enz.

²⁾ *Staat van de Barrières*, (Xe D.) bl. 206—211.

³⁾ Plac. v. Br., D. I, bl. 128—134.

⁴⁾ Plac. v. Br., D. I, bl. 136 en 139. Vgl. *het Hoje Geregts-Hof*, enz. bl. 191 volg.

voorregtbrief van 12 Jan. 1385 (art. 5), zegt, dat zij bij zich zal doen vergaderen »de Stammen, Baenrotsen ende Heeren van haren lande,» en dat wel op de »vier hooggetiden van den jare enz. omme te versiene alle saken die ons, zoo spreekt zij, onse goede steden, lande ende lieden hinderlec of seadelec wesen mochte 1);» en van daar dan ook wil men dat in de Blijde Inkomst van Hertog ANTONIE (a^o 1406) met name geene melding meer gemaakt wordt van dit Collegie, en dat alles wat anderen in het *Nieuwe Regiment* van JAN IV (a^o 1422) als daarop toepasselijk beschouwen, betrekking zoude hebben op den Gezworen Raad. Maar korten tijd daarna, in 1427, vindt men in het 27ste art. der Bl. Ink. 2) van PHILIPS een meer bepaald bewijs voor het oprigten van een Geregthof. »Voort gheloven wij hen,» zoo luidt het daar, »dat wij goede Mannen van onsen Rade setten sullen omme een Raetkamer van onsentwoghen te houden ter plaetse, daer wij binnen onsen lande residentie doen sullen, ende oft ons geboerde, daar buijten te wesen, so sullen wij die ordonneren te houden binnen onsen lande tot een der gheriefelijcke Stede, die welcke volcommen macht hebben sullen een ieghelyck t'ontcommeren van onsentweghe, ende dat desghelyckx onse Rekenkamer ghehouden sal worden alsoo zij tot noch toe gheweest heeft 3).» »Uijt deze

1) Plac. v. Br., D. I, bl. 232.

2) Plac. v. Br., D. I, bl. 145—152.

3) Plac. v. Br., D. I, bl. 148.

woorden dan," zegt de ongenoemde schrijver van het door mij aangehaalde werk ¹⁾, »blijkt vooreerst, dat door deze Hertog een nieuwe Raad-kamer zoude werden opgericht; ten andere dat deze Raad-kamer een Raad van Gerigte, of een Gerigtshof zoude zijn, 't geen te klaarder zoude worden als met dit artikel werd vergeleken 't 7de art. van de Blijde Inkomste van den Hertog van Alençon van 19 Febr. 1582." enz.

In dit niet onverdienstelijk geschrift wordt dus aan den inhoud van dat Artikel een groot gewigt gehecht. Anderen daarentegen schijnen het volstrekt van geen belang te achten, en gaan het met stilzwijgen voorbij; DE MENIS althans vergenoegt zich in zijne *Mémoires hist. et pol. des Pays-Bas Autrichiens* ²⁾ te zeggen »sans remonter à l'origine assez incertaine de l'établissement du Conseil de Brabant, on se contentera d'observer que par toutes les Joyeuses Entrées, à commencer avec celle de PHILIPPE le Bon de l'an 1430, les Ducs se sont engagés à tenir un conseil de sept personnes, dont l'une doit être Chancelier ou Scelleur."

In het vijfde art. van de daar bedoelde Bl. Ink. belooft dan ook de Hertog in zijne »absentien te sullen ordinieren seven Weerdighe Personen daer den Cansellier oft Seghcler, aff wesen sal, ghebornen van den lande van Brabant, drie talen connende te weten Latijn, Walsche, en de Duijtsche, die weleke," zoo als hij verder voortgaat, »onsen Seghel verwaeren sal, ende die vier ghebornen woonende ende

¹⁾ *Het Hoge-Gerechts-Hof* enz. bl. 197.

²⁾ D. II. bl. 116. Zie over dien Staatsman BRITZ, t. a. p., bl. 361, volg.

ghegoet in onsen lande van Brabant oft die Baenroestamen in onsen lande besitten van haer selfs oft van huwelijck weghen en die twee ander van onsen raede sulcx als ons ghenoeghen sal 1) connende de Duijtsche tale, den welcken Seven wij bevelen sullen dat regiment onser voorgenoemde Landen in onser absentien ende als wij binnen onsen lande van Brabant oft van Over-maese sijn sullen, dan sullen wij alle saeken onzen voorschreven lande aangaende, doen hanteren ende bedriven bij raede van onsen geordineerden Brabantschen Raede voorschreven 2)."

Welken zin nu aan deze woorden te hechten? vooral in verband met het even vermeld art. 27, welke beide artt. nu in elk der volgende Bl. Ink. meestal op eenigen afstand van elkander aangetroffen worden 3), tot dat eindelijk in 1549 4) in die van KAREL V en PHILIPPE II.

1) Hierop kan DE NEY niet doelen m. i., maar misschien op het 5e art. der Bl. Ink. van 1549, als hij zegt: «Il est clairement exprimé à l'art. V, de la J. E., que sa Majesté est en droit d'augmenter ce nombre» (de sept.).

2) Plac. v. Br., D. I, bl. 153 en 154.

3) Zie Bl. Ink. van PHILIPS den Goede, (art. 5 en 36); die van KAREL den Stouten (art. 5 en 24), en die van PHILIPS den Schoonen (art. 5 en 25).

Geene melding wordt hier gemaakt van de Bl. Ink. van MARIA VAN BOURGONDIE en van 't geen met afwijking op dit punt daar voorkomt, want veelal wordt dat privilegie als «ghecasseeerd» beschouwd: Plac. v. Br., D. I, bl. 178, XI Cap.

4) Dit jaartal is blijkbaar alleen juist, zooverre het PHILIPS II, als erfheer gehuldigd, betreft. Wij aarzelen daarom niet met anderen (zie BRITZ, t. a. p., 433), zoo veel de maatregelen van KAREL V aangaat, de inrigting van den Raad van Brabant afgescheiden van regeringszaken, tot eene vroegere dagteekening, tot 1531, terug te brengen;

les II een gewijzigd art. over ons onderwerp voorkomt. In art. 5 namelijk vindt men ook met weglating van de woorden » *in onser absentie*, » de volgende verandering: na even als in de vorige Bl. Ink. de vereischten beschreven te hebben, die de leden van den Raad moesten bezitten, zegt de Hertog verder. »Met welke sevene ende andere nu ieghenwoordelijken daertoe ghevoecht zijnde, oft die ghene die in toecomenden tijde ons ghelieven sal, tot ten selve Rade te voeghen, Wij oft onse Gouverneur oft Gouvernante-generael sullen doen handelen en bedrijven alle saken van den selven lande ende ingesetene desselfs der Justitiën aangaende, ende 't gene des daer aff dependende is. Het ware van Provisien ordinaris van Justicien, oft van Statuïjten, Placcaten, Edicten, Ordonnancien, Bevelen oft andersints bij Rade en advijse van den selven, ende den voorschreven Brabantschen Rade 1)'' enz.

Ook nu volgt wederom in art. 7 de bepaling omtrent de Raadkamer belast met het »*ontcommeren van eenen ieghelijken*'' en stemt hierin geheel met de vorige Bl. Ink. overeen 2).

welk tijdstip zamentreft met de Instructie van 20 Aug. 1531 voor den Hove van Holland en met die van andere noordelijke gewesten.

Bij DE BARANTE t. a. p., bl. 230 vindt men (in de noot): »Le Gouvernement et l'Administration ne sont plus confiés à ce Conseil depuis les Ordonnances de 1517 et autres de Charles-Quint, avant ses différens départis pour l'Espagne et l'Allemagne.»

1) Plac. v. Br., bl. 195.

2) Vgl. art. 5 en 7 der Bl. Ink. van ALBERT en ISABELLA. ANSELMO, *Codex Belgicus ofte Nederlandsche Rechten*, bl. 61 en 62.

Wat nu, ik herhaal het, uit deze artikelen opgemaakt, als men ze met elkander in verband beschouwt, en beide bij geachte schrijvers aangehaald vindt als aanwijzende den oorsprong van het gerechtshof als Raad van Brabant bekend.

De tegenstelling b. v. van *Raetkamer* en *ontcommeren* in het eene art., en die van *het regiment hebben, het doen hanteren en bedrijven van alle saecken den lande aangaende*, of wel *het bedrijven van alle saken der Justitie aangaende* in de andere artt., levert geen gering bezwaar op ¹⁾.

Ik waag het de volgende verklaring te geven.

Eene vlugtige beschouwing zelfs van deze artt., door het middeleeuwsche staatsrecht toegelicht, doet zien dat de Hertog nevens andere deelen der oppermagt, ook de hoogste rechtspraak oefende.

Als Vorst vereenigde hij in zich het hoogste gezag in zaken van Staat, van Wetgeving en van Justitie. Grootere bevolking, grootere uitgebreidheid van gebied maakte het hem met vele andere oorzaken onmogelijk zich van al die verplichtingen te kwijten; en wij zien dan ook reeds zeer vroeg den Vorst meest bijgestaan door Raden ²⁾. Wij wijzen slechts als een voorbeeld op den Cortenbergsehen

1) »Il est à remarquer," zegt DE NENY, t. a. p., p. 195, »que la Joyeuse Entrée, dont le texte original est flamand, étant conçue dans un langage fort ancien, il y règne des *obscurités*, qui souvent ont donné lieu aux états de former des prétentions aussi déplacées que peu soutenables."

2) G. A. G. VAN MAANEN. Diss. de *Supremo Mechliniensi Concilio*, bl. 48 volg.

Raad, waarin dan ook LOJENS vindt » effigiem et simulacrum quoddam futuri senatus Brabantiae.»

Hoe men nu ook over de magt van zulke collegien, over den tijd van hun bestaan moge denken, zeker is het dat de Hertog zich veelal door deskundigen zal hebben doen voorlichten ¹⁾. Voor het eerst echter rigt PHILIPS I eene »raetkamer tot ontcommering van een ieghelijck» op uit de hem omringende Raden, welke die taak (hoedanig dan ook) zoo wel in als buiten zijne tegenwoordigheid zouden waarnemen. Eene Rekenkamer blijkt ook toen reeds bestaan te hebben.

In 1430 volgt PHILIPS *de Goede* dit voorbeeld; hij behoudt de door zijnen voorganger ingestelde »raetkamer,» maar magtigt tevens zeven personen om in zijne »absentie» het »regiment» over zijne landen te hebben d. i. om in zijne plaats en in zijnen naam te regeren.

Deze zeven personen nu, waarbij langzamerhand ²⁾ andere gevoegd werden, vinden wij in 1549 of 1531 ³⁾ belast met het beleid der Justitie, en dat ook in geval de Hertog niet uitlandig was. Vergis ik mij niet, dan betreffen dus die twee artt., zooals wij ze hier vinden, twee

¹⁾ In dien zin zegt ook waarschijnlijk LOOVENS, bij BRITZ, t. a. p., p. 433: »Le Conseil de Brabant prit naissance avec la Souverainité en 1106» vgl. t. z. p., bl. 314. Zie ook G. VAN HASSELT, *Oorsprong van het Hof van Gelderland*, 1793, bl. 2 en 3.

²⁾ Vgl. LOJENS, t. a. p., bl. 101 volg.; waar reeds in 1463 eene naamlijst van 10 *Consiliarii* meerendeels Juristen voorkomt; 4 daarvan echter worden genoemd *Consiliarii Quaesitores* (extra ordinem).

³⁾ Zie noot 4, bl. 8.

verschillende zaken, en zijn het die zeven personen ¹⁾ met andere vermeerderd, die het personeel uitmaken van het regterlijk ²⁾ ligchaam, de Groote Raad van Brabant gheheten, en een der schakels in de keten door de Bourgondische Vorsten, en al dadelijk door PHILIPS den Goede, tot versterking hunner magt in de Nederlanden gesmeed ³⁾.

Doch ik erken het, er blijft duisterheid heerschen, en liever laat ik een der tolken van den Raad zelve zijne beschouwingen mededeelen. In 1775 namelijk geeft de Advocaat-Fiscaal van het Haagsch Collegie J. F. VAN STEELANT op de volgende wijze den oorsprong aan: »Ja, zegt hij, de Brabantsche steeden hebben met de andere Leeden van Staat het altoos, als een groot privilegie, dat er zoo een opperste Geregtschhof in Brabant zoude zijn, van de Successive Hertogen bij derzelver inhuldiging bedongen, en Hertog PHILIP de Eerste heeft bij zijne blijde Inkomst van 23 Meij 1427, Art. 27, expressis verbis beloofd, dat hij goede mannen van zijne Raden zetten zoude om eene raadkamer van zijnentwegen te houden enz., mitsgaders art. 41 toegeseyd, dat de Cancelier van den zelve Raade ook aan de drie Staaten van Brabant den Eed zoude doen. Het 5,

1) BRITZ zegt: »Légalement reconnu en 1430." Zie t. a. p., bl. 433, 428 en 35, waar ook het jaartal 1372 voorkomt.

2) Zie ANSELMO, *Codex Belgicus. Privilegie van Hertoch PHILIPS enz.*, art. 4; en *Instructie daerop de Officieren van Justitien*, enz., art. 30.

3) Vgl. BRITZ, t. a. p., bl. 35. Zoo noemt DE MAUREGNAULT het Hof van Holland »de Regter Arm van den Prince." *Juridique Observations* bl. 132.

36 en 54 art. 1) van de Bl. Ink. van PHILIPPUS BONUS van Oct. 1430 met additien tonen duidelijk aan, hoe ernstelijk die Hertog zich aan de Staaten des Lands tot het stellen van den Brabandschen Raad verbonden heeft, zoo als uit de gem. Bl. Ink. zelve te zien is, waarbij gevoegd kan worden de representatie van den Cancelier VAN DER NOOT aan Keijser KAREL van den jaare 1527. — En of dit nog niet genoeg ware, de voornoemde PHILIPPUS BONUS heeft naar het verhaal van LOYENS voor den zelve Raad van Brabant, die blijkens het 7 art. van zijne Bl. Ink. destijds onveranderlijk voor den tijd van twee jaren wierd aangesteld, daar dezelve te voren maar was *annuaal* of *ad nutum Principis* amovibel, op 29 December 1430, de eerste Instructie geformeert 2).”

En hiermede meen ik de verschillende gevoelens omtrent den oorsprong van den Grooten Raad van Brabant te hebben medegedeeld, hopende dat de tijd niet ver af moge zijn, waarop ook dit punt met meerdere zekerheid zal kunnen beslist worden 3); de toegang tot de archieven,

1) Het zamenbrengen van art. 5 en 36 moet zich verklaren, m. i. door dat het 36ste (handelende over de »Raetkamer tot ontcommeren”) zich in de latere Bl. Ink. oplost in eene bepaling over de *residentie* van den Raad.

2) Men zie *Belang, Consideratien en Advis van den Advocaat Fiscaal van Brabant* overgegeven aan den Edelen Rade en Leenhove van Brabant houdende eene *Contra-Deductie* der Souveraine Regten van Hun Hoog Mog. op de Baronie van Breda, enz. bl. 93.

3) De Heer J. VAN ZINNINCO BERGMANN, Raadsheer bij het Provinciaal Hof van Noord-Brabant belooft in zijn onlangs uitgekomen werk:

waarvan reeds door vele verdienstelijke mannen een voor de wetenschap zoo nuttig gebruik is gemaakt, geeft mij tot die verwachting gereede aanleiding ¹⁾. Thans wil ik nog in losse trekken schetsen, hoe de Raad zamengesteld en met welke magt hij bekleed was; ik kies daartoe den tijd waarop de Instelling meer ontwikkeld was, en hare bevoegdheid nauwkeuriger bij de Brabantsche regtsgeleerden, onder anderen door LOYENS, beschreven wordt.

2. Als wij nu kortelijk de zamenstelling van den Raad van Brabant nagaan, zal in de eerste plaats melding verdienen de Magistraat, die aan het hoofd van het aanzienlijk Collegie geplaatst, onder den naam van *Kanselier van Brabant* ²⁾, eene der gewigtigste waardigheden bekleedde ³⁾. Er zijn er, die beweren dat die waardigheid onder Hertog

---

»Het voormalig Hertogdom Brabant» enz. het raadsel te zullen oplossen. — Voorshands meent ZEDGA, te mogen aannemen, dat de Raad reeds van het midden der 13^e eeuw (1222 en 1247) dagteekent, bl. 36 en 37.

1) Onder de bewerking van dit Proefschrift wordt mij de prijsvraag bekend door de Belgische Akademie uitgeschreven: Faire l'histoire au choix des concurrents, de l'un de ces conseils: le grand conseil de Malines, le Conseil de Brabant, le conseil de Flandre (Prog. de la classe des lettres et des sciences morales et politiques pour le concours de 1857).

2) Zie de munere Cancellarii LOYENS t. a. p., waar hij o. a. de oudheid van het ambt wil aantoonen en vraagt: »Nenne Moyses Dei Cancellarius fuit?» Zijne opvolgers zijn dan JOSEPH, JOSAPHAT, enz. De eerste, dien hij in Brabant stelt op gezag van P. DIVAEUS, is in 1407 PETRUS VAN CAMDONCK (ook gen. CAMSORIS en VAN CRAENEN-DONCK. Zie BRITZ t. a. p., bl. 428 en 429).

3) C'était, dit Christyn, »Justitiae armarium, os, pector et cor prin-

WENCESLAUS en JOHANNA in 't jaar 1384, in het leven geroepen werd 1), toen de Kanselier werd aangewezen om in 's lands vergaderingen den Hertog te vervangen, die tot dus verre deze meestal zelf had voorgezeten.

In de Blijde Ink. der Hertogen van Brabant uit het Bourgondische Huis en later wordt dat ambt steeds vermeld, en daarbij den Brabauters verzekerd, dat het nimmer aan eenen vreemde zoude worden opgedragen.

Alvorens zijne bediening te aanvaarden, moest de Kanselier in tegenwoordigheid van den Hertog en van de drie Staten van Brabant den eed afleggen. Als hij naar den Raad ging, werd hij voorafgegaan door een deurwaarder, dragende den stok met s' Hertogs waponen versierd, en keerde op gelijke wijze van daar terug; een eerbewijs 't welk ons aan de Romeinsche Consuls met hunne lictoren doet denken 2).

Overigens waren zijne werkzaamheden de volgende:

Hij was belast met de bewaring van 's Hertogs zegel 3); bezegelde daarmede niet slechts de uitspraken van den Raad, maar alle Charters en privilegien door den Hertog aan steden en gemeenten verleend, zoo ook alle brieven van adeldom,

cipis, dux et gubernator omnium consiliorum, precum arbiter, vox, custos et conditor legum." Zie BRITZ, t. a. p., bl. 434.

1) Anderen klimmen op tot het *Walsche Charter* van Hertog JAN III van 1314

2) LOYENS, t. a. p., bl. 71.

3) Zie over de oudheid daarvan, LOYENS, t. a. p., bl. 55 volg.

legitimatie, remissie en van gratie; de benoemingen van Groot-Officieren van Brabant, als van den Meijer van Leuven, van den Ambtman van Brussel, den Schout van Antwerpen en van s' Hertogenbosch, der rentmeesters van Brabant, van Woutmeester (Houtvester), van Waradijn van de Munt, en van meer andere, welke men vermeld vindt in het 7 kap. der Ordonnantie van ALBERT EN ISABELLA. Bovendien had de Kanselier zelf de benoeming der Notarissen, Procureurs, Deurwaarders en der Secretarissen in kleinere steden ¹⁾. Hij was het ook, die, als de Vorst gedrongen was beden aan te vragen bij 's Lands Staten, deze uit naam des Hertogs beschreef, en hun diens verlangen bekend maakte; hij leidde de beraadslagingen en maakte den uitslag aan den Hertog bekend. LOIJENS noemt dit voorzitterschap ²⁾ der Staten onder de moeilijkste en neteligste ambtspligten van den Kanselier, want ook toen schijnen de gevoelens over het belastingstelsel zeer uiteenlopend geweest te zijn. Deze gaven de voorkeur aan verponding, gene aan hoofdelijke omslagen, anderen aan accijnsen.

Gemelde schrijver geeft van dit twisten en harrewarren het volgend karakteristieke verhaal: »De quibus dum de-

1) Zie over dit en verdere prerogatieven, LOYENS, t. a. p., bl. 70 volg. BRITZ, t. a. p., bl. 434.

2) BRITZ, t. a. p., noemt hem »un principal ministre pour les affaires d'état, de justice et de police — grand chancelier, garde des sceaux, Chancelier de Bourgogne, Chancelier de Brabant, Premier ministre, President des Conseils.

Bij GAUTHARD, *Actes des Etats-Generaux de 1600* heet hij ook door elkander Chancelier en President, bl. 234, 263, 378.

liberatur," zegt hij, «aliis Ordinibus facile ad honesta assentientibus, Plebejus plerumque status amat in diversa ferri. Si in onera comestibilium potabiliumque (quae minore sensu dispendioque subeuntur) Praesules et Proceres propendent, objectat Clerum et Nobiles latifundia, nemora, agros, pascua, vivaria et opimum in censibus annuis patrimonium possidere, illuc proinde avertenda tributa. Si quid mercibus imponendum proponitur, aut in tenuiorum levamen, sericis, holosericis, fimbriis aureis et argenteis, palam obstant mercatores. De focis et caminis ubi sermo incidit, unusquisque pro focis depugnat. Exiguum molendo frumento qui irrogandum vel primoribus labiis eloquetur, actutum tanquam devorator egenae plebeculae audiet. Si cerevisiae, aut vino aliquod onus imponitur, quod is potus communis omnis generis hominibus, advenacque et hospites in eo onere participant, cerevisiarii et oenopolae omni nisu impediunt 1)»

En deze uiteenlopende gevoelens nu te vereenigen en de daaruit ontstane moeilijkheden te overwinnen, was de schier onoverkomelijke taak van den Kanselier.

Men ziet alzoo dat zijne betrekking niet slechts was eene regterlijke, maar dat aan hem hoogst gewigtige politieke en administrative werkzaamheden waren toevertrouwd; en hoe vreemd die vermenging ook in onze dagen schijnen moege, niemand zal zich daarover verwonderen, die eenigzins let op hetgeen men in die tijden bijna allerwege op-

1) Meerdere staaltjes van diergelijke geschillen zijn te vinden bij GACHARD, t. a. pl., bl. 783 volg.

merkt, toen men van de afbakening der verschillende magten weinig begrip had, en voorts op hetgeen hiervoren van de wording van den Brabantschen Raad gezegd is.

Verder zien wij den Kanselier in het registerlijke bijgestaan door een zeker aantal *Raadsleden*. Op het gezag van DE NENY en van den schrijver van den *Tegenwoordige Staat* vermeen ik hun getal op 15 of 16 te mogen bepalen, hoewel mij nergens gebleken is ¹⁾ dat er een vast getal gesteld is na de vermeerdering, die de Hertog zich in 1549 van het in alle Bl. Ink. vermelde zevental had voorbehouden.

De Raadsleden werden door den Hertog benoemd, en als er eene plaats was opengevallen, werd door het Collegie eene aanbevelingslijst van drie personen aangeboden. Ten aanzien hunner ambtspligten verwijzen wij tot hetgeen naar aanleiding der Ordonnantie van ALBERT en ISABELLA, zal worden medegedeeld.

Ook op den werkring van den *Advocaat-Fiscaal* en *Procureur-Generaal*, die wij hier te vermelden hebben, komen wij later terug. Het zij genoeg aan te merken dat dit ambt in den beginne geenszins welkom was, zoo weinig dat, toen PHILIPS *de Goede* omstreeks het jaar 1443 zoodanigen openbaren aanklager had aangesteld, de Staten van Brabant, zoo als LOIJENS ²⁾ zegt, »*existimantes id Rei-*

¹⁾ In de latere Bl. Ink. b. v. van 1744 vindt men 17 personen waaronder de Kanselier. Ook daar nog wordt de Hertog bevoegd verklaard dit getal naar welgevallen te vermeerderen.

²⁾ t. a. p., bl. 104.

publicae suisque privilegiis perniciosum," daartegen hunne bezwaren inbragten en verzochten om de zaak zoo lang te verschuiven, »donec convenisset, quas ille causas persecui posset," welk verzoek dan ook door den Hertog werd ingewilligd. Later schijnen evenwel die bezwaren opgeheven te zijn.

De betrekking van *Griffier*, was in de eerste tijden aan den Raad van Brabant vreemd en moet eerst toen deze meer en meer zich als regtscollegie ontwikkelde, ontstaan zijn. Volgens LOIJENS ¹⁾ werd in 1472 voor het eerst één Griffier aangesteld, en is de benoeming van een' tweede in 1554 gevolgd.

Daarenboven waren aan den Raad toegevoegd zes *Secretarissen*, die met de Griffiers geroepen werden den Kanselier en de Raadsleden, zoo ter rolle als bij het verrigten der overige werkzaamheden, ook buiten hunne residentie, te vergezellen en bij te staan.

Het is mij overigens moeilijk hunne onderlinge verhouding naauwkeurig aan te wijzen. Alleen komt het mij voor, dat de Griffiers vooral met hetgeen de eigenlijke regtszaken aanging waren belast, terwijl de Secretarissen meer bijzonder de stukken uitvaardigden, die tot den politischen werkring van den Raad behoorden.

Vóór de instelling der Griffiers waren de Secretarissen de *amanuenses* van het Collegie; zij worden in de Bl.

¹⁾ t. a. p., bl. 219 volg.

Ink. steeds aangewezen als tot den Raad te behooren. Onder KAREL V tot acht vermeerderd, is het getal echter onder PHILIPS II op zes teruggebracht en sedert onveranderd gebleven.

Wij treffen de Griffiers doorgaans in de zaken ter rolle aan, voorts in die gedingen waarin de belangen der Hertogen waren betrokken; zij komen voor bij de rechtspleging van *reformatie* der vonnissen van de vier Hoofdsteden; door hen werden de openbare verkoopingën gehouden, welke op last van den Raad plaats hadden. Alle belooningen aan die handelingen verknocht, kwamen uitsluitend te hunnen voordeele.

Daareutegen was den Secretarissen vooral opgelegd de Raden-Commissarissen bij te staan, de pen te voeren bij het houden der verhooren en andere verbalen, en de afschriften daarvan aan partijen uit te reiken. Hun was opgedragen de uitgifte van alle stukken, die tot de regeeringsdaden van den Kanselier en van den Raad behoorden; hun waren dan ook, met uitsluiting ¹⁾ der Griffiers, de voordeelen dier afschriften verzekerd.

Wij vinden het tarief in de artt. 193—239 der Ord. Albertine; daaronder worden opgenoemd allerlei soort van brieven: van *sauvegarde*, van *nobilitatien*, van *remissien*, van *octrooijen* aan bastaarden om testament te maken, van

¹⁾ Zie de klacht van LOIJENS over de aanmatigingen van weerszijde gepleegd, bl. 225, waar hij zegt, dat beider werkzaamheden, *Curiae Constitutionibus certis finibus* omschreven waren.

nieuwe privilegien, van saufoconds voor kooplieden, voor vijanden enz. van passen, van tolerantie voor lombarden, van kleine beneficiën, van collatiën van waardigheden, van Placet enz.

Verder was aan den Raad verbonden de *Audiencier van Brabant*, die het regt van zegel begrootte en ontving ¹⁾, en daarbij een *Controleur*, die van alle gezegelde stukken een register hield, waarmede de rekeningen van den Audiencier vergeleken werden ²⁾.

De *Ontvanger der exploitien* was belast met het innen van alle boeten en verbeurdverklaarde voorwerpen, terwijl uit die gelden de vacatiën werden voldaan van de Raadsheeren, van de Officiëren Fiscaal en van de boden, die ter uitvoering der bevelen van den Hertog, van den Kanselier of van de Rekenkamer werkzaam waren geweest.

De Advocaten, procureurs, deurwaarders en gerechtsboden van den Raad gaan wij met stilzwijgen voorbij, met het voornemen om ook hen bij de behandeling der Ord. Albertine te gedenken.

De Kanselier, met de 15 of 16 Raadsleden, de Advocaten

¹⁾ Zie art. 182 der Albertine. »Dat Onse Audiencier van Brabant het recht van onsen Zeghel taxeren ende ontfanghen sal.»

²⁾ Terz. pl. art. 183. »Dat in onsen voorn. Rade wesen sal eenen Contrerolleur die registre houden sal van allen de brieven die in onsen Rade gheseghelt sullen worden, ende van den tax de weleke ghesal worden, op weleke Contrerolle die rekeningen van onsen Audiencier gheverifficeert ende geapprobeert sullen worden by die President ende andere Luyden van onse Reken-camere in Brabant.»

caat-Fiscaal, de Procurcur-Generaal, twee Griffiers, zes Secretarissen, de Audancier, de Controleur van het zegel, de Ontvanger van de exploitien, de deurwaarders, de boden (te paard en te voet) vormden dus het personeel, waaruit wij den Raad van Brabant zien zamengesteld 1).

Uit het voorgaande blijkt nu genoegzaam de magt en het aanzien van dit Collegie. LOIJENS, nadat hij het rechtsgebied en den werkkring van den Raad heeft beschreven, roept dan ook in verrukking uit. »Quemadmodum Ducatus Brabantiae caeteras ditiones Belgicas dignitate antecellit, ejusque Ordines in Comitibus Belgii principem locum tenent; ita et hunc senatum provincialibus aliisque conciliis apud Belgas constitutis, supereminere omnibus conspicuum est.» Wij laten die in den vorm van eene evenredigheid gehulde lofspraak voor hetgeen zij is, zeker is het dat dit Collegie door zijne politieke en regterlijke bevoegdheid den grootsten invloed in den Staat moest uitoefenen.

Al dadelijk toch was de Raad van Brabant niet vreemd aan de wetgevende magt, in zoo verre zijn gevoelen steeds moest worden ingewonnen, en dat geene placaten of verordeningen kracht van wet hadden, alvorens die dáár waren overwogen 2).

1) »Durant la période autrichienne,» zegt BRITZ t. a. p., bl. 434, »le conseil était composé du chancelier, de treize conseillers, de deux maîtres de requêtes et présidents au rôle avec rang de conseillers, d'un avocat fiscal ayant également rang de conseiller, d'un procureur général, d'un substitut procureur général et de deux greffiers.»

Als aan den Raad verbonden, moet hier nog vermeld worden *le Censeur des livres*. BRITZ, t. a. p., bl. 199.

2) Vgl. DE FACQZ, t. a. p., bl. 123. »Aucune ordonnance du prince

Op grond daarvan leert STOCKMANS 1) dat interpretatien van wetten, door den Hertog op advics van den Secreten Raad alleen gedaan, nictig en in Brabant zonder kracht waren. Zoo vinden wij dan ook in de Br. Placaatboeken schier bij alle overwegingen, die de ordonnantien voorafgaan, uitdrukkelijk melding gemaakt, dat door den Hertog het be- rigt is ingewonnen, »van zijue lieve en getrouwe den Kanselier en luiden van den Bade van Brabant 2).”

De Raad werd voorts nu en dan door den Hertog be- last om *in loco* een onderzoek naar gepleegde misbrui- ken in te stellen. Een voorbeeld treffen wij aan in de Ordonnantie van KAREL V van 17 Junij 1530, waarbij de »stijl en manier van procederen voor schepenen van 's Bosch” wordt geregeld 3). In de overweging lezen wij hoe het den Hertog gebleken was »dat in der beleidinge ende instructie van de processen voor de Schepenen tusschen partijen geintenteert ende beleyt over langen tijt groote abuijsen, ongereghelde ende quade manieren sijn geuseert ende daghelycx met diversehe subterstagien †) en onbe- hoorlijke listen ende practijcken bij middelen van heure

n'avait force de loi dans le duché avant d'avoir été reçue par le conseil, et revctue par son Chancelier du sceau de la proviuce.” MERLIN, *Répertoire de Jurisprudence*, 3ieme ed. T. 13, p. 728 in voce Testament.

1) STOCKMANS, *Opera Omnia*, 1700, X dec. bl. 24.

2) CHRISTIJS, *Costumen van Brabandt*, D. II, bl. 909.

3) Vgl. J. D. MEIJER, *Verhandeling over het onderzoek en de herzie- ning der stedelijke keuren en voorregten door de regterlijke magt enz.*, *Verhandelingen enz.*, D. II, bl. 229 volg.

†) Subterfugien?

Procureurs, voorspraecken als andersints gheintroduceert ende dat die processen van hoe kleijnder importantie die sijn, worden zoo groot, confuijs en prolix met diverse waerheden, schutwaerheden" enz. Waarom de Hertog aan zijne »lieve ende ghetrouwe meesteren ADOLF VAN DER NOOT 1), raet en HENDRIK DE HAVE, Secretaris," daartoe door den Raad gecommitteerd, bevel had gegeven naar 's Hertogenbosch te reizen en aldaar zich te »informereren naar de voorsch. abuijsen en manieren van procederen." De uitslag van dat onderzoek wordt vervolgens medegedeeld en gaf tot voormelde Ordonnantie aanleiding.

Was alzo het gezag van den Raad niet gering in zaken van wetgeving 2), zijn werkring als regterlijk collegie was bij uitstek belangrijk. Niet alleen toch stonden voor dit Hof Edelen en voorname Geestelijken, als eischers of verweerders in cersten aanleg te regt 3), maar ook hier kwam men in hooger beroep van alle vonnissen in Brabant door lagere regters gewezen 4), uitgezonderd 5) van de vier hoofd-

1) In 1531 werd hij Kanselier, en was de derde uit dat aanzienlijk geslacht welke die waardigheid bekleedde. LOIJENS, t. a. p., bl. 341 volg. BRITZ, t. a. p., bl. 436.

2) »Le Conseil de Brabant avait arrêté, en 1655, un règlement pour la chambre des tonlieux de Bruxelles, et un autre, en 1662, pour la chambre de Vilvorde." DE FACQZ, bl. 105.

3) Zie verder LOIJENS, bl. 106—110. ZYPAEUS, *Notitia Juris Belgici*, bl. 60 volg. BRITZ, bl. 433, 434. Vgl. ook CHRISTYN, *Costumen van Brabant*, D. I, bl. 179.

4) Zie DE FACQZ, t. a. p., bl. 30 en verder o. a. bl. 99, 104 volg.

5) Ook zegt DE FACQZ, t. a. p., bl. 51 en 52, »On n'admettait pas chez nous l'appel des jugemens interlocutoires qui ne causaient point de grief definitivement irréparable". Zie over het appel in cri-

steden, Brussel, Leuven, Antwerpen en 's Hertogenbosch, wier vonnissen alleen bij wijze van *reformatie* werden bestreden.

Het onderscheid tusschen de beide regtsmiddelen bestond hoofdzakelijk daarin, dat het *appel* eene opschortende kracht had, terwijl het hooger beroep bij wijze van *reformatie* de uitvoering van het vonnis des eersten Regters niet verhinderde ¹⁾.

De gewijsden van den Raad waren aan geen hooger beroep onderworpen ²⁾; wel is waar had KAREL de Stoute door de oprigting van den Grooten Raad (Parlement) van Mechelen den luister van het Hof van Brabant gekrenkt ³⁾, daar het gedurende zijne regering althans in regtszaken

minele zaken, terz. p., bl. 22, 31, 54 en 55, waarbij verdient gelet te worden op de stellige verklaring van LOIJENS, bl. 103 en 104. »Non tamen in omnibus promiscue causis, sed civilibus duntaxat ..... Quoad causas capitales, certum et statutum est, senatum a primordiis sui, earum cognitionem iudiciumque haud quaquam sibi vindicasse; quia Magistratus Urbani, (te weten der vier hoofden en andere bevoorregte steden?) in hodiernam diem, vitae necisque imperium in reos habent, neque ab eorum sententia ulla est provocatio, ad superius tribunal.» Vgl. ook ZYFAEUS, *Notitia Juris Belgici*, bl. 85. »In criminalibus provocare..... apud Belgas plerosque non licet.» Verder DE NENY, t. a. p., bl. 123, en Plac. v. Br. D. I, bl. 224.

¹⁾ Art. 585 Ord. Albertine, DE FACQZ, t. a. p., bl. 31. SIMON VAN LEEUWEN, *Roomsche Hollandsche Recht* 1783, D. II, bl. 478 volg. LOIJENS, t. a. p., bl. 289. Zie nog het *Wetboek op de Regterlijke Instellingen en Regtspleging* in het koninkrijk Holland van 14 Julij 1809, XII tit. IIIe b. van Appel, Reformatie, Cassatie en Revisie.

²⁾ Over *revisie* later.

³⁾ VAN MAANEN, t. a. p., bl. 82. DE FACQZ zegt: »Ce conseil fut érigé par PHILIPPE le Bon en 1455.»

aan het Mechelsche collegie onderhoorig schijnt te zijn geweest, maar zijne dochter MARIA herstelde ons Hof weder in het vorig aanzien 1), gelijk het voortaan van ieder onafhankelijk bleef, behalve van den Vorst en zijnen Gouverneur-Generaal. Terwijl dan ook alle collegien in de voormalige zuidelijke Nederlanden bevelen ontvingen van den Geheimen Raad, was die van Brabant alleen daarvan uitgezonderd 2).

Als hoog administratief ligchaam was de Raad en zijn Kanselier bekleed met de magt, om op de regering der Steden en Heerlijkheden van zijn ressort en op het gedrag der ambtenaren het oog te houden.

De gunsten welker verleening eigenlijk tot de Hoogheidsregten (*Jura Majestatica*) behoorde, werden door den Raad bewilligd. Hij was bevoegd brieven van wettiging, van adoptie, van naturalisatie, van herroeping van ban, van represailles, van gratie 3), van remissie, van abolitie, van octrooi van vrije markten enz. uit te geven 4). De

1) PHILIPS *de Schoone* bevestigde de meeste artikelen die in de Bl. Ink. van MARIA den Raad betroffen. Vgl. DE FACQZ, t. a. pl., bl. 24 en 26.

2) Tegenw. Staat enz., t. a. p., bl. 209.

3) ALVA schijnt dit regt te hebben willen inkorten. LOIJENS, bl. 108 en 109.

4) Tegenw. Staat, t. a. p., bl. 209. Vgl. MERLIN, t. a. p., bl. 727 en 728. Zie verder LOIJENS, bl. 243—311, waar als zoodanig voorkomen: 1°. *Lettres d'abolition*, 2°. *d'adjournement*, 3°. *d'admortissement*, 4°. *d'adoption*, 5°. *d'appellation*, 6°. *d'appel desert*, 7°. *d'anticipation d'appel*, 8°. *d'attache*, 9°. *d'attermination*, 10°. *de rappel de ban*, 11°. *de benefice d'inventaire*, 12°. *de bras seculier*, 13°. *de cassa-*

Geestelijken konden door brieven van amortissement de goederen van uitgestorvene geslachten bekomen. Het Placet, tot de uitvoering der Pauselijke bullen vereischt, werd door den Raad verleend 1).

Zoo blijkt mede uit de placaten, dat hunne afkondiging door den Raad geschiedde, en dat zij daartoe aan dezen door den Hertog werden medegeedeeld. De aanhef was dan gewoonlijk: »Onsen lieven ende ghetrouwen die Cancelier ende Luyden van onsen Rade in Braband saluijt ende dilectie.» Daarop volgde dan de inhoud, en het slot luidde aldus. »Ende ten eijnde van dese niemandt onwetschap (ignorantie) en (soude moghen pretenderen) pretendere, ontbieden ende bevelen wij U, dat ghij terstont ende sonder vertreck dese jeghenwoordighe doet kundighen, nitroepen ende publiceren alomme binnen de steden ende plaetsen van onsen lande ende Hertochdomme van Brabant ende van Overmasc, daar men ghewoonlijcken is uitroe-

tion, 14°. de cession, 15°. de committimus, 16°. de commission d'offices, 17°. de compulsoriales, 18°. de conformation, 19°. de curatèle, 20°. de debitis, 21°. de default, 22°. d'estat, 23°. d'evocation, 24°. d'examen a futur, 25°. de droict de foire et marchez, 26°. de garant, 27°. commission de géometre, 28°. de legitimation, 29°. de maintenue, 30°. de naturalité, 31°. d'octroy, 32°. de placet, 33°. de princse de corps, 34°. de proclamation, 35°. de reduction, 36°. de reformation, 37°. de reintegration, 38°. de remission, 39°. de represailles, 40°. de revision ou proposition d'erreur, 41°. de sauf-conduit, 42°. de sauvegarde, 43°. de sureté de corps, 44°. de terrier, 45°. veniae actatis, et 46°. de tutèle.

1) Zie STOCKMANS, t. a. p., *Jus Belgarum circa Bullarum Pontificiarum receptionem*. Vgl. BRITZ, t. a. p., bl. 196 volg.

pingen ende publicatien te doene, ende tot onderhoudenisse ende observatie van diere procedcort ende doet procederen tegens den overtreders enz. Des te doene met diesser aancleeft, gheven wij U volcomen macht, auctoriteyt en sonderlingh bevel," enz. 1).

Ook werd door KAREL V aan den Raad een groot gezag met betrekking tot de *Gouden Bulle* 2) verleend. — Bij deze oorkonde 3) was door Keizer KAREL IV (uit het Luxemburgsche Huis) in het jaar 1349 den Brabanters het privilegie geschonken, dat zij buiten 's Lands noch in criminele noch in reële en personele zaken in regten mogten worden betrokken.

Dit voorregt, door die van Brabant steeds hoog gewaardeerd, was zoo wel door SIGISMUND in 1424 als door MAMILIAAN in 1512 en laatstelijk door KAREL V, bij Placaat van 1 Julij 4) 1530 bekrachtigd.

Hierbij nu werd de handhaving dier gouden bulle den Raad van Brabant in deze bewoordingen opgedragen:

» Et quo haec nostra confirmationis, concessionis, donationis et erectionis pagina perpetuis temporibus inviolato firmitatis robore fulciatur, ex eisdem certâ scientia

1) Zie Plac. van Br., D. I, bl. 359 volg. Een dier Placaten is gegeven te Amsterdam den 11^{den} October 1573.

2) Zie wegens deze benaming. RÜTTER, *Historische Entwickelung der heutigen Staatsverfassung des Teutschen Reiches*, 1786, D. I, bl. 235.

3) In de vorm van een eeuwig Edict.

4) DE NENY, t. a. p., bl. 196 stelt den 3^{den} Julij. Zie Pl. v. Br., D. I, bl. 221.

et plenitudine potestatis Imperialis *Magnifico honorabilibus, doctis, fidelibus nobis dilectis Cancellario et Consiliariis Ducatum nostrorum Lotharingiae, Brabantiae et Limburgiae, nec non Marchionatus, terrarum, et dominiorum praedictorum praesentibus et futuris tenore praesentium committimus et mandamus, eisdem nostras et successorum nostrorum et sacro R^o. imperio vices in hac parte committentes, quatenus si ulli homines cujuscunque gradus, conditionis et dignitatis existant praedictis privilegiis, gratiis, libertatibus, exemptionibus, seu huic nostrae confirmationi, ratificationi, concessioni, incorporationi aut aliis quibuscunque praesentibus nostris literis contentis, quovis quaesito colore derogare aut contravenire, et hoc nostrum mandatum Caesareum contumaciter negligere, et praeterire presumant, contra eosdem, et quemlibet eorum uti nostros et sacro imperio R^o. rebelles autoritate Caesarea ad infra-scriptas poenas ¹⁾ et alias eorundem arbitrio imponendas, procedant, ac eosdem uti contumaces et rebelles et praesentis paginae infractores, declarent, banno Imperiali proscribant, juribus, statu, gradibus, honoribus et fama privent, destituant, et cacteris poenis omnibus deficient, condemnent, corrigant, statuentes et volentes quod omne id et quicquid per praefatos Cancellarium, Consiliarios Loth. Br. caet. contra hujusmodi rebelles et contumaces*

¹⁾ Lager vindt men de straf van 200 mark gouds bedreigd, »quarum 100 fisco Caesareo, 100 vero Ducibus Loth. Br. et Limb. irremissibiliter applicare debebunt" enz.

et hujus paginae infractores futuris temporibus declaratum, banno Imperiali proscriptum, privatum, destitutum, judicatum et caeteris poenis affectum fuerit, tantum firmitatis, roboris habere debere, ac si à nobis aut successoribus nostris Romanorum Imperatoribus aut Regibus Camerae nostrae imperialis, declaratum, proscriptum, bannitum, privatum, destitutum et judicatum esset," etc.

Ik vind verscheidene gevallen vermeld, waarin de Raad geroepen werd het privilegie der Brabanters te handhaven o. a. tegen den Schout van Amsterdam den 24 Dec. 1548 ¹⁾ ten behoeve van den Brabanter HENRICK VAN LITH, en in 1604 tegen Burgemeesteren en Schepenen van Aken, die in strijd met de Bulle zekerch EMONDT VAN BLITTERS-
WIJCK *ghen.* PASSAERT hadden doen in hochtenis nemen ²⁾.

Het is geenszins te verwonderen dat het beroep op deze Bulle, en de verplichting aan den Brabantschen Raad opgelegd, buitenslands meermalen een steen des aanstoets waren, en herhaaldelijk ongenoegen verwekten, met name bij de Vorsten en regtscollegien des Duitschen Rijks ³⁾, die zich daardoor in hunne bevoegdheid verkort achtten.

¹⁾ Plac. v. Br., D. I, bl. 225. En daarentegen klagten van die van Delft en Amsterdam wegens willekeurige evocatie voor den Raad van Brabant. AART VAN DER GOES, *Register van Holland*, 4 Oct. 1536 en 27 Junij 1549.

²⁾ Plac. v. Br. I, 229.

³⁾ Vgl. klagten der Deutsche Stenden in het *Reichs-abschied* van 1641 GUSTAV EMMINGHAUS, *Corpus Juris Germanici*, Jena 1844, bl. 444 volg.

Men leest zelfs van diplomatische zendingen te dier zake door Belgische regtsgeleerden, daaronder STOCKMANS, bij den Rijksdag vervuld 1). Ook is volgens DE NENY door den vrede van Westphalen en gewis door latere keizerlijke capitulationen 2), dit privilegie aanmerkelijk ingekort, waartrent echter de Belgische Staatsman aanmerkt: » il est juste de distinguer la bulle même d'avec l'abus, qu'on peut en faire, mais il n'est pas dans les règles du droit public que sur des allegations vagues on cherche à restreindre ou à faire cesser un privilege acquis legitiment au duc de Brabant et à ses sujets. »

Na aldus de uitgestrekte magt van den Raad van Brabant te hebben aangewezen, rijst de vraag, hoe die overeen te brengen zij met de beperking, van welke wij vroeger melding hebben gemaakt, te weten: dat de raad slechts zoude » bedrijven alle saken der Justitien aengaende ende 't gene des daeraff dependerende is; » te meer daar zoowel DE NENY 3) als DE FACQZ 4) stellen dat daar-

1) In 1641, 1643 en 1664. BRITZ, t. a. p., bl. 266.

2) Zie ook de laatste *Wahlcapitulation* van Keizer FRANS II van 1792, art. 27 § 4.

» Die hierwider eine Zeit her verübten Misbräuchen..... insonderheit aber die aus der *angemaszten* Brabäntischen Goldenen Bulle, zu unterschiedlicher Fürsten und Ständen mercklichem Nachtheile herrührenden Evocations processe *gänzlich aufgehoben* » enz. EMMINGHAUS, t. a. p., bl. 610.

3) Bl. 129.

4) Bl. 26. Quoique les fonctions politiques..... dussent cesser par l'établissement des conseils collatéraux en 1531 » enz.

door de Raad eeniglijk een gewoon Hof van *Justitie* (Conseil de Justice) werd?

De onbestemdheid der grenzen tusschen de verschillende staatsmagten, in het bijzonder tusschen het gebied van *Justitie* en *Politie*, kan eenigermate den twijfel oplossen; althans doct zich hetzelfde verschijnsel ook elders en wel in ons Vaderland voor, waar men bij de bekende Resolutie van Holland van 12 Julij 1674 ¹⁾ klaagde, dat niettegenstaande »sedert de erectie van de Republicque, de administratie van de Justitie aanbevolen is gebleven aan de Hoven,» — desniettemin het Hof Provinciaal niet zelden inbreuk had gemaakt op de bevoegdheid der Regering of hetgeen men »het beleyt van de Policie» noemde; en zoo ook laat het zich verklaren, dat het zuidelijk Collegie handelingen bleef plegen, die gemeenlijk onder regeringsdaden of acten van Souvereiniteit worden begrepen; immers DE FACQZ ²⁾ merkt daaromtrent het volgende aan:

»Le Conseil de Brabant dans sa pretention d'être un conseil d'Etat ou de Gouvernement, ne faisait nulle difficulté de delivrer sous le nom du prince, les lettres

¹⁾ Zie Mr. F. FREYS, *Iets Naders over de regterlijke magt* enz. bl. 30 volg. Ongeveer eene eeuw vroeger merkten de Hoven van Justitie aan (27 Jan. 1593 bij BORT, *Tract. van Crim. Saecken*, Tit. XI, Deel I, n°. 37), »Den naeme van Politycke Saecken te seer generael is, begrypende soowel 't heele stuck van de Justitie, als alle andere saecken, 't gemeenbest aangaende.» Vgl. DE FACQZ, bl. 46. »l'expérience reconnue..... que le corps de justice soit séparé de celui de police» enz.

²⁾ Bl. 36.

de remission, de sursis, de saufconduit, légitimation et autres, qui auraient dû n'appartenir qu'à la chancellerie du conseil privé. Il avait reçu dès le règne de Charles Quint l'ordre de s'en abstenir (rescrit du 20 Août 1527), mais il n'en continua pas moins comme par le passé pendant plus de deux siècles ¹⁾, et l'autorité le toléra jusqu'à ce qu'enfin le Gouverneur general, par un decret du 5 Avril 1764, lui defendit imperieusement, sous peine de nullité, de délivrer aucune des vingt et une espèces d'octrois, dont le decret contient l'énumération."

Maar wat er nu ook van dien ruimeren of engeren omvang van gezag zij, de Raad van Brabant is steeds een magtig collegie geweest; wij zagen het in de competentie, wij zien het ook in zijn uitgestrekt ressort.

Behalve het toenmalige Hertogdom Brabant, Lotharingen ²⁾, en het zoogenaamde Mark-Graafschap van het heilige Roomsche Rijk ³⁾, strekte zijne rechtspraak zich ook uit over geheel Limburg, dat, behalve het Hertogdom van dien naam, in zich bevatte Valkenburg (Fauquemont), Daelem en 's Hertogen-Rade (Rolduc), bekend onder den naam van »Landen van Overmaze ⁴⁾».

Mijn bestek laat mij niet toe meer dan deze losse omtrekken te geven, veel min is het mij mogelijk hier aan

¹⁾ Zie echter *Albertine Ordonnantie*, b. v. art. 193 volg.

²⁾ ERITZ, bl. 282. »En 1155 nous perdimes le duché de Lothier.»

³⁾ Waartoe Antwerpen, Lier, Herenthals, Tongerlo behoorden.

⁴⁾ DE NEST, t. a. p., bl. 129.

te toonen, in welke bijzondere betrekking ieder ¹⁾ der verschillende plaatsen in voorgenoemde streken voorheen tot den Raad stond.

Ik vergenoeg mij hier, als meer bepaald tot mijn onderwerp behoorende, te herinneren dat de provincie Noord-Brabant, zoo als wij die nu kennen, op enkele uitzonderingen na, deel uitmakende van het Hertogdom, aan den Raad van Brabant onderhoorig was. Zoo waren daarvan uitgezonderd het land van *Allena*, van *Heusden*, en van *Geertruidenberg*, welke streken onder de Grafelijkheid van Holland stonden, hoewel omtrent de laatste stad, gelijk TOBIAS BOEL ²⁾ zegt, » bij de schrijvers getuigd werd, dat de Hertogen van Brabant ³⁾ bij hun Huldiging aan d' eene zijde, en de Graven van Holland ook bij hun Huldiging aan d' andere zijde, ieder moesten beloven; die van Brabant deselve stad onder Brabant, en die van Holland onder

¹⁾ B. v. Breda, Grave, Overmaze enz. Vgl. LOIJENS, bl. 106, en DE FACQZ, bl. 27.

²⁾ Zie zijn *Amstelredams Privilegie en Poorter-regt*, enz. 1713 bl. 318; waar hij over *Heusden* sprekende de volgende thans in Noord-Brabant nog niet geheel verouderde gewoonte opgeeft. Ik reken het niet onaardig dit gebruik (bekend onder den naam van *tafelen*) te vermelden, zocals het bij BOEL voorkomt:

»En houden voorts eene oude gewoonte, die over de Meyery alom is verspreyd, welke is: soo een man en vrouw quaad huyshouden, en een van beyde uit den huys geslagen werd, soo vallen al de Dorplui, Jongens, Mannen en Wyven, op dat huys en thuyt, en haalen alles over hoop, en omver, sonder dat sig sulx Schout, of Drost aantrekt.»

³⁾ Zie b. v. Plac. v. Br. D. I, bl. 163, waar hetzelfde ook van *Heusden* gezegd wordt.

Holland te sullen brengen en behouden, gelijk als daar ook selfs de Huldiging van PHILIPS van Oostenrijk in den jare 1494 is geschied, en den Eed gedaan binnen Geertruidenberg, in Zuïjd-Holland, soo als in deselve acte staat, (Gr. Plac. Boek, D. IV, p. 8) 1).”

En nu ten slotte nog een enkel woord over de plaats waar de Raad zijn verblijf hield.

In den beginne kan men geen vasten zetel aanwijzen; eerst KAREL *de Stoutte* 2) of volgens anderen PHILIPS *de Goede* 3), zonde daartoe *Brussel* verkozen hebben.

Toen echter deze stad na den dood van REQUESENS aan den vrijheidsoorlog had deel genomen, heeft PHILIPS II den Raad verlegd naar Leuven bij plac. van 19 Julij 1578 4), en dat in de volgende bewoordingen:

»Comme ceux de notre conseil et chancellerie de Brabant tiennent leur demeure et residence vers nos rebelles, et autres tenans party à nous contraire, etc. Nous ayons

1) Vgl. BOEL, t. a. p., bl. 298 volg. BRIZ, bl. 282, telt onder de bij het tractaat van Munster van 30 Januarij 1648 (en vertu du traité de Westphalie) aan de Nederlandsche Republiek afgestane landen, steden en plaatsen ook *Heusden* en *Geertruidenberg*. Van deze echter is in art. 8 van gemeld verdrag niet met name de rede, wel van *'s Bosch*, *Bergen-op-Zoom*, *Breda*, *Grave* en *Kuik*. Zie voorts KLEIT, *Histor. feder. Belgii federati* 1790, bl. 59 en 65.

2) Zie DE FACQZ, t. a. p., bl. 26. LOYENS, t. a. p., bl. 103.

3) VAN HEURN, t. a. p., op gezag van MIRAEUS ad annum 1431.

4) Plac. v. Br., D. I., bl. 255 (waar vreemd genoeg 1568 wordt opgegeven); vier *nieuwe* Raadsleden werden daarbij benoemd, waarvan de laatste M. GOSWYN BATZON tot »Conseillier, Advocat et Procureur Fiscal.»

trouvé nécessaire de par manière de provision tant et jusques à ce qu'autrement en sera ordonné faire tenir, eriger et establier nostre dit conseil et chancellerie de Brabant en nostre dicte ville de Louvain, Chefville de Brabant," etc.

Ik heb niet juist kunnen nagaan hoe lang die toestand duurde; na weinige jaren kan men echter veilig stellen dat alles wederom tot de vorige orde zal zijn teruggekeerd ¹⁾, daar de Spaansche wapenen onder FARNESE weldra zegevierden en ook Brussel in 1585 ²⁾ onder het juk teruggebracht werd. De latere Bl. Ink^{en} in welke nergens eene bepaalde aanduiding van den zetel voorkomt, laten steeds eenige onzekerheid omtrent dit punt bestaan; art. 7 althans van de Bl. Ink^{en} van het jaar 1744, luidt aldus: »Le conseil se tiendra dans le lieu où S. M. résidera en Brabant et pendant les absences de S. M. dans un lieu commode de la province ³⁾." Niettemin blijft Brussel de plaats, die men met de daad als den bestendigen zetel moet aanmerken.

3. ⁴⁾ Thans blijft ons overig een enkel woord te zeggen

¹⁾ Intusschen schijnt de Raad ook eenigen tijd te Maastricht verbleef te hebben, en wel in 1584. BOR, *Nederlandsche Oorlogen*, 19e B, bl. 519; of moet het »residerende binnen Maastricht" alleen van den Kanselier van *Sestig* verstaan worden? Men vgl. over dien Kanselier LOTENS, t. a. p., bl. 355 volg.

²⁾ Plac. v. Br., bl. 610. Articles et Conditions du traité arrêté et conclu — au nom du roy d'Espagne comme duc de Brabant, d'une part, et la ville de Bruxelles d'autre, le X de Mars 1585.

³⁾ DE NENY, t. a. p., bl. 189, 190.

⁴⁾ Zie DE NENY, t. a. p., art. XIV; DE FACQZ, t. a. p., bl. 60 volg.; *Tegenwoordige Staat* 10e d., bl. 213 volg.

aangaande het *Leenhof van Brabant*, insgelijks te Brussel gevestigd, bij hetwelk, behalve alles wat de leenen onmiddellijk van den Hertog verheven betrof, ook die zaken en dat in het laatste ressort behandeld werden, waarvan men van de lagere Leenhoven in hooger beroep gekomen was.

Ofschoon men, bij gemis aan gedrukte bescheiden hier in nog grootere vorlegenheid verkeert, om iets der moeite waardig mede te deelen, kan ten aanzien van dit Collegie niet geheel het stilzwijgen bewaard worden, daar aan het te 's Hage opgerigte Hof, tot welks beschouwing wij straks overgaan, nevens de behandeling van gewone regtszaken ook die van het Leenrecht werden toevertrouwd, en de Staten-Generaal der nieuwe Republiek aangemerkt wilden worden als aan den Hertog van Brabant in hoedanigheid van Leenheer in allen deele opgevolgd te zijn. De uitkomst echter van ons onderzoek betrekkelijk den oorsprong van het vroegere Leenhof kan niet anders dan schraal zijn. Wanneer het perkament register getiteld: *Diversche Ordonnancien op de Leenen gemaect ende andere* 1) van de Brabantsche Leenkamer herkomstig, en in 's Rijks-archief te 's Hage berustende, en vooral wanneer nog andere oorkonden en onuitgegevene stukken uit de Belgische archieven het licht zullen hebben gezien, kunnen eerst de nevelen

1) Deze stukken werden in de zestiende eeuw verzameld en zijn gewaarmerkt door PIETER MIDDELBORCH, Secretaris en Griffier van den Hove onder PHILIPS den Schoone en KARL V. Zie *Overzicht van het Nederlandsch Rijks-Archief*, 1854, bl. 105.

verdwijnen. Tot daartoe bepalen wij ons tot de opmerking, dat, hoewel de schrijver van de *Tegenwoordige Staat* het aanzijn van het Leenhof reeds van de dertiende eeuw dagteekent, van de formele inrigting en den werkkring van zoodanig Collegie niet vóór de regering van PHILIPS *den Goede* genoegzaam blijkt. Evenwel reeds iets vroeger, te rekenen van PHILIPS I, komt in de Bl. Inken der Brabantsche Hertogen voor, dat zij »althois de ghedingen van de leenen ende die gerechten daer toe dienende ordonneren ende setten selen ter plaetsen daer sy binnen den lande heure residentie doen selen, alsoo dat de partyen van de selve ghedingen met heure getuyghen ende andere gereetschappen hen dienende aldaer voegelyck comen moghen" 1). Doch PHILIPS *de Goede* voegde er bij, dat als het hem gelieven zoude buiten zijn land van Brabant te zijn," soo soude hy eenen eerbaeren man machtigen, het sy den Drossaert van Brabant oft eenen anderen die Raet in Brabant syn mocht, die in syner absentien, ende soo langhen tydt als hem ghelieven soude, ontfacen soude de leenen van den Rade ende in syne absentien de gherechten van de leen-rechten houden ter plaetsen daer men residentie houden soude van de Raetkamer, ende al 't ghene dat aen die leenen cleven mocht, moghen doen ghelyck als hy dat selver doen mocht, oft hy er teghenwoordich waere, sonder emmers yet te geven oft quyt te

1) Plac. v. Br., D. I, bl. 150.

schelden 1).” Aan dien Bourgondischen Vorst moet dus, terwijl de vroegere Hertogen zelve in hun Leenhof voorzaten, toegeschreven worden de instelling van den *Lieutenant of Stadhouder van de Leenen*. Ook wordt in die Bl. Ink. uitdrukkelijk gewag gemaakt van den *Clerck van onsen Leenboeck* 2).

Het was die Vorst, welke den 10 October 1440 3), aan de stad 's Hertogenbosch vergunde dat voor hare Schepenen »mode soude moghen werden vertierdt, beswaardt ofte belast, of voorwaerden gepasseert op Leengoederen, mits dat sy de Partycn souden aanzeggen, dat sy die Leengoederen soude moeten ontfangen ende hem Hertogh als Leenheer daaraf genoeg doen naar gewoonte van den Leenhove.” Nog in het begin der vorige eeuw beriep men zich te 's Hage op deze »salutare Ordonnantie 4).” Hij was het ook, die den 13 (18) November 1446 zekere Ordonnantie of Edict uitvaardigde, dat nevens de Constitutie en Ordonnantie van KAREL V op het stuk van de Leenen van 17 Julij 1523, ten gevolge der besloten Brieven den 24 Mei 1570 door den Hertog van Alva aan den Stadhouder van den Leenhove van Brabant gerigt, in de Verzameling van regten en gebruiken opzigtelijk

1) Terz. pl. bl. 162. Vgl. de verdere Bl. Ink^{en} aldaar, voorts die in den *Codex Belgicus* van ANSELMO EN DE NENY, t. a. p., bl. 193.

2) In het *Nieuwe Regiment* van Hertog JAN IV wordt melding gemaakt in art. 18 van »eenen goeden notabelen man, omme Onsen Leen-boeck te verwaeren.” Vgl. art. 15 en 17.

3) Zie ook Plac. v. Br., D. 1, bl. 275 volg.

4) Zie Gr. Plac. B., D. V, bl. 766 volg.

het Leenregt opgenomen werd en zulks op advies van »d'oudste ende gheexperimenteerste Practisynen van den Leenhove 1)."

Wij teekenen hier tevens nog ter loops aan, dat ook tusschen dit Leenhof en den Raad van Brabant eene naauwe betrekking bestond 2), sedert KAREL V had vastgesteld dat, daar er »somwylen in den Leenhove processen ende materien van importantien ende swaer ende difficile om te wyderen ende beslichten" voorkwamen, dat drie »Raets-luyden Ordinaris in Brabant," mannen van Leen, die de Kanselier daartoe aanwijzen zoude, acht malen des jaars de zittingen van het Leenhof zouden bijwonen, om met den Stadhouders en mannen van leen, »te visiterene ende te siene de Processen, ende te hulpen maecken ende formeren die vonnissen daerop te ghevene 3)." En uit deze samenwerking 4) moest geleidelijk nevens andere oorzaken de vermenging en zamensmelting van beide collegien volgen, waarvan wij nu in den Haagschen Raad een voorbeeld zullen aantreffen.

1) Zie CHRISTYN, *Costumen van Brabant*, D. I, bl. 285 volg.

2) Reeds PHILIPS de Goede wees hun dezelfde verblijfplaats aan.

3) Plac. v. Br., D. I, bl. 267.

4) Zie *Tegenw. Staat*, bl. 213. »De Groote Raad van Brabant is niet gewoon des agtermiddags, wanneer er voor het Leenhof gepleit wordt, te vergaderen, opdat de Leden van dien Raad het Leenhof zouden kunnen bywoonen en de vereischte toestemming geeven aan deszelfs Vonnissen, die door den Kanselier van Brabant bezegeld worden."

Ook met den Raad werd het Leenhof in 1578 naar Lenven overgebracht. En in 1773 heeft de gansche ontbinding van het Leenhof plaats, terwijl alle zijne werkzaamheden aan den Raad worden vertrouwd.

HOOFDSTUK I.

RAAD EN LEENHOF VAN BRABANT, TE 'S HAGE (1591—1795).

Wij zagen hiervoren, dat de Raad van Brabant zijne regtsmagt oefende over het geheele Hertogdom, waaronder het grootste gedeelte der tegenwoordige Provincie Noord-Brabant behoorde, en over de Gewesten, bekend onder den naam van »*Landen van Overmase.*»

Het is hier de plaats niet te onderzoeken, welk aandeel die landstreken genomen hebben aan de verdediging der privilegien en der gewetensvrijheid tegen den Koning van Spanje, en in hoeverre sommige zich door toetreding tot de Utrechtsche Unie of anderzins aan de Vereenigde Provinciën hebben aangesloten. Zoo veel is zeker dat zij vroeger en later het tooneel waren van den oorlog, welke door onze voorvaderen met onbezweken moed zoo lang tegen de eerste Monarchie van Europa gevoerd en zoo gelukkig ten einde gebragt werd.

Naar gelang deze of gene plaatsen nu van den Koning afvielen of wel door kracht van wapenen op de Spanjaarden werden vermeesterd, hield dáár het gezag des Hertogs op, en tevens dat der Hooge regterlijke Collegien. Deze toestand moest al spoedig groote ongelegenheden baren, en de noodzakelijkheid doen geboren worden om daarin te voorzien.

Drie regts-collegiën werden dan ook in de Republiek in het leven geroepen, ter vervanging van even zoo vele zuidelijke Hoven. In de eerste plaats verving de *Hooge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland* den Grooten Raad van Mechelen, aan welks regtsgebied de meeste Nederlandsche gewesten vroeger onderworpen waren ¹⁾. Na de verovering van Staats-Vlaanderen, werd te Middelburg opgericht *de Raad van Vlaanderen*, welke voor die landstreek de plaats innam van het Hof te Gend ²⁾. Aan dezelfde omstandigheden heeft ook *de Raad van Brabant* te 's Hage gevestigd het aanzyn te danken.

Zie hier eenige bijzonderheden wegens de Instelling en Inrigting.

DE

§ 1. ³⁾. De eerste aanleiding tot de oprigting moet gezocht worden in een verzoekschrift bij den toenmaligen Gouverneur en Kapitein-Generaal der Vereenigde Provinciën

¹⁾ SIMON VAN LEEUWEN, *Censura forensis*, p. 11, l. 1, c. 11, p. 7. DE FACQZ, t. 2. p., bl. 30.

²⁾ 1599, DE FACQZ, bl. 31.

³⁾ Zie Groot Plac. Boek, D. V, bl. 894—898.

den Grave van LEICESTER ingediend door de regering ¹⁾ van Bergen-op-Zoom, welke zich beklaagde, dat de ingezetenen van dat Markgraafschap tongevolgc der gebeurtenissen verstooken waren van hun regt van hooger beroep, 't welk zij tot dusverre ²⁾ bij den Raad van Brabant te Brussel hadden genoten, en dat om dezelfde reden ook de zaken, die voor het Leenhof van Brabant moesten worden behandeld, onafgedaan bleven.

Gehoor gevende aan die klagt magtigde LEICESTER, op advies van den Raad van State, bij acte van 25 Febr. 1586, zijnen »vriendlijcken lieven Neeve den Hoere Graave MAURITS van Nassau ³⁾, of die van sijnen raade, met eenige gequalificeerde en bequaame rechtsgelcorden, die zijner L.(MAURITS) believen zoude daartoc te verkiesen,» om in regtszaken en lecnghedingen den Raad en het Leenhof van Brabant te vertegenwoordigen. Deze vergunning was blijkens haren inhoud slechts bij voorraad verleend, tot dat daaromtrent anders zoude worden voorzien, en schijnt alleen betrekking gehad te hebben tot het Markgraafschap Bergen-op-Zoom, daar van andere plaatsen hier geene melding wordt gemaakt. Op den 23^{en} Augustus van hetzelfde jaar

¹⁾ In de *Acte van Authorisatie* staat: »die van de Kamere van Reekeninge van den Huysc ende Markgraefschap van Bergen op ten Zoom.»

²⁾ Vroeger, naar zij beweerden, wezen zoowel hunne Kameren als die van Breda »by arreste», maar zij waren daarvan »by lanckheijt van tyde afgebracht door den appetyte van overal te heerschen by den Hertogen van Brabant.»

³⁾ Aan wien dat Markgraafschap eenigen tijd te voren door de Staten Generaal »om sonderlinge redenen» was opgedragen.

werden, krachtens voormelde magtiging, door Prins MAURITS. »beneffens die van sijnen raad, bij provisie" drie regtsgeleerden ¹⁾ benoemd, die zich in geval van noodzakelijkheid door *Assessoren* konden doen bijstaan, en aan wie de bevoegdheid werd gegeven, om wegens de toenmalige »gestaltenisse van den lande" de Souvereine Justitie over de zaken van Brabant uit te oefenen, met vergunning ²⁾ om te Delft of te 's Gravenhage »daar hetselve best sal zijn gelegen ³⁾", hunne zittingen te houden. Dewijl hierbij in 't algemeen regtspraak werd verleend over de zaken van Brabant, schijnt de Prins verder gegaan te zijn dan waar toe hij gemagtigd was, 't geen daaraan kan worden toegeschreven, dat dezelfde behoefte welke het verzoek van die van Bergen-op-Zoom had uitgelokt, zich ook elders in Brabant deed of zoude doen gevoelen ⁴⁾.

1) Mr. ANDRIES HESSELS, JEAN VAN DEN WARCKE EN LOUIS MEGANCK. Vgl. SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland in voce* JOHAN VAN DE WARCK, EN VAN DER KOP, *Nieuw Nederlands Adrys-Boek*, 1782, D. II, bl. 6 volg.

2) Dit deed de Prins als Stadhonder van Holland en Zeeland bijkens de *Acte van Territoir bij het Hof van Hollandt geconfirmeert den 18 November 1586*.

3) De reden waarom ook van *Delft* sprake is, schijnt daarin gelegen, dat 's Gravenhage in de laatste jaren door de verwoestingen der Spanjaerden, zoo zeer geleden had, dat men er zelfs aan gedacht had om »deze playsirige plaetse," zoo als BOK zegt, te doen verbranden; dat in 1577 die van den Rade van Holland, welke te Delft zich gevestigd hadden, bij hunne terugkomst in 's Hage bevolen werden geene Registers of andere origineele stukken mede te brengen, en dat nog in 1580 Haarlem aangewezen werd als zetel van den op te rigten Hoogen Raad van Holland. Zie J. DE RIEMER, *Beschrijving van s' Gravenhage*, enz. 1730, D. I, bl. 85 volg. en 131.

4) Of wordt hier onder *Brabant* alleen het land van Bergen-op-Zoom bedoeld?

Waarom Delft en 's Gravenhage als de zetel van den nieuwen Raad werd aangewezen, ligt voor de hand. Brabant was het tooneel van den oorlog, en zou het vestigen van den Raad in eene der steden aldaar groote bezwaren hebben opgeleverd. Men schijnt in den aanvang het oog te hebben gehad op Bergen-op-Zoom of Willemstad, maar daarvan om even genoemde reden te hebben afgezien. Ik maak dit op uit eene acte van het Hof van Holland 1) van 18 Nov. deszelfden jaars, waarbij de keuze van den zetel van het nieuw Collegie te Delft of 's Gravenhage »mits de gelegenheit des tijds» bevestigd, en voorts *territoire* verleend werd.

Deze maatregelen, om in de tijdelijke behoefte der regtsbedeeling in Brabant te voorzien, duurden voort tot den 26 Sept. 1591 2), wanneer door de Staten-Generaal werd opgericht een Hof bestaande uit *zeven Raden* waarvan één den Staat van *Advocaat-Fiscaal* of *Procureur-Generaal* zou waarnemen, mitsgaders een *Griffier* tevens *Rechtsmeester der exploitien*; aan welk Collegie opgedragen werd de behandeling van alle zaken, die van ouds ter kennis waren gebracht »van de Cancellarije ende het Leenhof van Brabant, daarvan de Cancclier en de raaden van ouden tijden haare residentie gehad hebben in de stad van Brussel.»

Ofschoon deze inrigting slechts tijdelijk moest zijn, is zij

1) Dit werd er in gekend »soo ten respecte van de autoriteyt van den selven Hove, als om voor te koomen alle misverstanden ende swarigheden, die daar op souden moogen gemooveert worden.»

2) *Erectie van den Raadt van Brabant*. Het stuk is door J. VAN OLDENBARNEVELT onderteeckend.

echter de grondslag gebleven van het collegie, dat onder den naam van *Raad en Leenhove van Brabant en Lande van Overmase*, tot de omwenteling van 1795 heeft bestaan ¹⁾.

Ik merk ter loops aan, dat bij die Resolutie uitdrukkelijk wordt bepaald, dat hierdoor volstrekt niet zouden worden »geprejudicieert de Privilegien en Gerechtigheeden van het Landt van Brabant, der Baanderheeren, Edelen, Steeden, Vrijheeden, Dorpen en andere Ingezetenen van dien.» In hoeverre deze belofte werd nagekomen, zal later blijken.

Hoewel door de Staten-Geueeral aan den Raad geen bepaalde zetel werd aangewezen, is deze feitelijk te 's Hage gevestigd, alwaar het door Prins MAURITS benoemde drietal zitting genomen had, in wier werkzaamheden dit nieuwe Collegie slechts opvolgde. Later ²⁾ vinden wij dan ook op hunne beurt door de Staten van Holland en West-Friesland »*territorium* in den Hage» verleend, en den Raad bevoegd verklaard om aldaar alle zaken zoo crimineel ³⁾ als civiel tot zijne kennis gebragt, te beregten, de gevangenen »opte voorpoorte van den Hoove, soo wanneer daar plaatse sal weesen, ofte andersints in andere bequame plaatse te moo-

¹⁾ Het *provisionele* schijnt in het algemeen hier te lande inkeemsch te zijn.

²⁾ *Concessie van territoir* — verleent den 4 ende 5 Decembar 1596.

³⁾ Hier wordt daarvan het eerst melding gemaakt en als reden opgegeven dat de Zeven Raden »bevinden dat tot haare kennisse oock koomen *eenige crimineele saaken.*» Een persoon van »*Tournhout*» was toen in 's Hage gevangen.

gen logeeren, examineeren ende ter gewoonlijke plaats te doen straffen." Ook deze voorloopige maatregelen zijn nooit ingetrokken en bleven standhouden tot de onthinding van den Raad zelve.

Ziedaar dus den Raad van Brabant naar 's Gravenhage ¹⁾ overgebracht voor die gedeelten van het oude Hertogdom, welke in de Unie der Nederlanden volhard hadden, of op den Spanjaard veroverd waren, en daarna, zooals de Resolutie zich verder uitdrukt, »deur Godes genade nog souden werden gereduceert."

Aan dit Collegie werden nu ook, zoo als wij zagen, de bemoeijingen opgedragen van het Leenhof van Brabant. Dit verklaart zich, onafhankelijk van het bereids aangevoerde, uit het voorbeeld van het Leenhof van Holland, dat reeds vroeger aanwezig onder *KAREL den Stouten* eene nadere regeling had ontvangen (19 Oct. 1469) en sedert (a° 1519), door *KAREL V* voor een deel uit de Raden van het gewone Hof van Holland zamengesteld was; en door welk laatste

1) Van de vertrekken die de Raad in het Binnenhof innam, geeft *DE RIJMER*, t. a. p., bl. 140 de volgende beschrijving: »Het portaal (aan het einde der gaanderij gelegen, die tot de Vergaderplaats der Staten-Generaal leidt), weder uittredende, vind men aanstonds aan de slinkerhand den ingang tot den Rade en Leenhove van Brabant. Het eerste, dat ons daar bejgent, is de *Pleitrolle*, welke, schoon niet groot, egter in allen deelen zeer net en beknopt is gemaakt en geregleert; aan de regterhand is de *Griffie*, en regt uit de *Raadkamer* hebbende het gozigt over de Kastellenye (zie bl. 132), op het huis, welker door *MADRIJS*, Prins van Nassau, in der tijd Gouverneur in Brazil, gebouwt. Verders is deze Raad nog van meer andere kamers voorzien, welke alle in 't particulier op te tellen, wy onnodig agten."

Collegie, ten tijde der verlegging van den Raad van Brabant, ook de leenprocessen werden beregt 1).

Als men dan ook het grondgebied in aanmerking neemt, waarover de judicature van den Raad van Brabant te 's Hage, in vergelijking met dien te Brussel, zich uitstreckte, komt men geredelijk tot de overtuiging, dat het nieuw Collegie zonder eenig bezwaar ook *in zaken van Leen*, regt kon spreken, en de oprigting van een bijzonder Leenhof overbodig was.

Werd in den aanvang het Collegie uit zeven 2) leden gevormd, later groeide hun getal tot tien aan, en is sedert tot negen teruggebracht. Zij genoten eerst eene wedde van 300 ponden 's jaars, daarna tot 1500 guldens verhoogd. Het Openbaar Ministerie werd bekleed, zoo gezegd is, door den Advocaat-Fiscaal of Procureur-Generaal; en behalve den Griffier, tevens Rentmeester der exploicten, waren aan het Collegie toegevoegd een Drost of Onderschout, zes à zeven deurwaarders, waarvan twee door den lande bezoldigd, *deurwaarders van de kamer* heetten, en nevens hen eenige boden 3)."

1) Zie Gr. Plac. B., D. II, kol. 2645: *Instructie ende Ordonnantie van den Leenhove van Hollandt ende West-Vrieslandt. In dato den 7 April 1661. . . . dat geduyrende de voorledene Troubles ende Inlantsche Oorlogen de kennisse van de Leensaecken met d'ordinaris Processen voor onsen Hove geconfondeert gheweest zijn.*" Vgl. *Overzicht van het Nederlandsche Rijks-Archief*, 's Gravenhage 1854, bl. 211 en 49, waar gewag wordt gemaakt van het nog aanwezige eerste Memoriaalboek van dat Leenhof van 1520—1565. *Tegenwoordige Staat van Holland*, D. I, bl. 202—204.

2) Dat getal herinnert ons aan de *«Seven weerdighe Persoonen»* van PHILIPS den Goede.

3) JANICON, bl. 21. Van eenen Eersten kamerbewaarder wordt in

De titel van Kanselier, door den Voorzitter van het Brunselsche Hof gevoerd, is nooit aan dien van het Haagsche geschonken; in den beginne droeg hij den naam van *Eerste raad*, en eerst in 1629 werd aan JACOB VAN AERSSSEN tot dien rang bevorderd, bij bijzondere Resolutie der Algemeene Staten, de naam verleend van *Eerste presiderende raad*, welke titulature aan den Voorzitter steeds is verbleven. Alle uitspraken, resolutien enz. van den Raad vingen dan ook aan met de woorden: »De eerste presiderende en andere raden van den Raad en Leenhove van Brabant en Lande van Overmaze” enz. In zaken van Leen was de Eerste presiderende raad tevens *Stadhouder van de Leenen*. De leden in 't algemeen vinden wij verder even als die van andere aanzienlijke ligchamen 1), steeds aangesproken: *Edel Mogende Heeren*; immers in de schrifturen, welke bij den Raad werden ingedicnd en in alle officiele stukken, wordt hun die naam gegeven.

de volgende plaats uit het 2de D. van den: *Staat der Financie van de Republiek* (1791, bl. 290 en 291 melding gemaakt: »Bevorens had de eerste kamerbewaarder van den Raad van Brabant reeds in den jaare 1662 by Requeste aan H. H. Mog. te kennen gegeven, dat met twee en zeventig ponden kaarssen, die voor den gem. Raad geleverd worden, het onmogelijk was den Raad en de Griffie te dienen, waarop die quantiteit bij Resolutie van den 25 October van het zelfde jaar is verhoogd to op een honderd ponden, en dit getal ponden word tot heden toe jaarlijks voor den Raad van Brabant geleverd.”

1) Dienovereenkomstig nam ook de Raad den rouw aan bij den dood der Stadhouders. Zie Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 7. »Resolutie van de Staten-Generaal, waarbij aan den Raad van Brabant wordt toegestaan een subsidie van f 1850, tot betaaling van den rouw over Z. Hoogheid. Den 18 November 1751.”

Uit hetgeen wij zeiden volgt, dat het rechtsgebied van onzen Raad zich van lieverlede uitbreidde, naarmate der verovering van meerdere Generaliteitslanden, zoodat eindelijk het grootste gedeelte van die streken, welke het tegenwoordige Noord-Brabant en het Hertogdom Limburg uitmaken en door den Vrede van Munster aan den Staat werden verzekerd ¹⁾, daaraan onderworpen was ²⁾.

Als ik Limburg noem en wel dat gedeelte hetwelk onder naam van Lande van Overmaze aan onze provincien gehecht was, moet ik echter daarvan uitzonderen de stad Maastricht. Deze verkeerde in een bijzonderen toestand, welke haar buiten het gewone rechtsgebied van Brabant en Limburg sloot. De oppermagt over de stad en haren omtrek werd geoefend door de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, als in de plaats getreden van den Hertog van Brabant, gezamenlijk met den Prins Bisschop van Luik ³⁾.

¹⁾ Over de Meijerij van 's Bosch is in 1654 eene uitspraak der *Chambre-mi-partie* gevolgd, en omtrent de Landen van Overmaze een eindverdrag in 1661 getroffen. Vgl. *Tegenwoordige Staat*, D. X, bl. 175 en BRITZ t. a. p. bl. 200 en 201 (waar STOCKMANS zeer geprezen wordt).

²⁾ Wij moeten ons bepalen slechts dit aangaande het grondgebied mede te deelen; de kansen van den oorlog deden dit telkens wisselen; en wij nemen dus hier het tijdstip van 1648 en volgende jaren. Vgl. AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 230 volg.

³⁾ Zie *Tegenwoordige Staat van de Generaleit-Landen* (D. XII), hoofdstuk 13.

Uit een breedvoerig Vertoog van den Raad van Brabant te 's Hage in 1788 over eene *territoriale questie*, voorkomende in de later aan te halen twee deelen *Advisen*, blijkt van onderscheidene *concordaten* tusschen den Hertog van Brabant en den Bisschop van Luik aangegaan,

Vandaar eene zeer ingewikkelde regering en eene verdeling van gezag, welke aanleiding gaf tot de zonderlingste gevolgen; zoo trof men daar aan de meeste ambten *in duplo*, twee Hoofdschouten, twee Burgemeesters, twee Paai- of Betaalmeesters („betaalende en leerende Paaimeester”), twee Pensionarissen, twee Secretarissen, waarvan de een door de Staten, de ander door den Bisschop werd aangesteld. Zoo werden ook twee Commissarissen-Deciseurs van de Staten, en twee andere van den Bisschop naar Maastricht afgevaardigd 1), die te zamen, als ware het, met de Oppermagt bekleed, tevens een regts-collegie vormden, waarvoor *in*

waarin men „tot Justitiele zaken betrekkelijk,” zoo als daar gezegd wordt, het volgende leest: „Tot Procédurs in civile zaken behooren alle die artikelen, waarbij bepaald wordt, in welke gevallen de Jurisdic tie van den Brabandschen of Luikschen regter op een' Luikschen of Brabandschen ingezet en door middel van arrest op deszelfs goede ren al of niet kan worden gefundeerd. Tot criminele Procédurs zijn betrekkelijk 't 45 en 46e art. van 't concordaat van 26 November, 1615, waarbij vastgesteld wordt, dat een Luikenaar op Brabandschen bodem (of omgekeerd) hebbende gedelinqueerd en op heeter daad zijnde geapprehendeerd voor den Regter dier plaatse zoude te regt staan; terwijl het 46e art. voorschrijft, dat in geval de delinquant op heeter daad betrapt niet dadelijk wordt geattrapeerd op 't territoire van den regter, onder wiens Jurisdic tie hij heeft gedelinqueerd, maar zich op dat van zijn Souverain geretireerd heeft, dat het dan aan den Officier, die bezig is den delinquant te vervolgen, wordt gepermitteerd hem op 't grondgebied van den naburigen Souverain te prosecute ren en te apprehenderen, op voorwaarde nochtans, dat hij na gedane apprehensie zoude overgegeven worden aan den Officier en Regters der plaatse waar hij is gevat, om aldaar te regt te worden gesteld.”

Ubi te invento, ibi te judico.

1) Zij kwamen om de twee jaren. Als zij ter vergadering gingen klommen de Luiksche den trap van het Stadhuis ter regter-, de Staatsche dien ter linker-zijde op, gelijk alle andere Regeringspersonen.

appellatorio werden gebragt alle uitspraken, die in eersten aanleg door Schepenen of andere Regters waren geweest.

Dientengevolge is het tweeheerige 1) Maastricht en zijn gebied nooit onderworpen geweest aan de beslissingen van den Raad, en beschouwd als een »staet ende provincie particulier, verscheijden van de andere Staten ofte provincien van beijde de voorz. Heeren 2).”

§ 2. Ik heb alzoo in korte trekken den oorsprong van den Haagschen Raad aangewezen; zoo zwaar het mij viel iets zekers wegens het Brusselsche Collegie mede te deelen, zoo weinig moeite kostte het, de omstandigheden der oprigting van het Haagsche te vermelden; eene slechts oppervlakkige beschouwing der placaten, die zaak betreffende, is daartoe voldoende.

Ik wil thans beproeven eenigzins nader de inrigting van den Raad in het licht te stellen, en hier en daar iets aanstippen omtrent de wijze van procederen.

Ik heb niet kunnen nagaan, welke *Instructie* de regtsgeleerden, door Prins MAURITS benoemd, hebben gevolgd; het is echter hoogst waarschijnlijk, dat daarbij zoo veel mogelijk zullen zijn in acht genomen de vormen die bij den Brusselschen Raad in praktijk waren, en dat dit verder zoo

1) SLINGELANDT, *Staatkundige geschriften*, D. II, bl. 186.

2) Zie *Articulen gheaccordeert by den Prince van Oranjen aan die van de Geestelyckheit ende Magistraet der Stadt Maastricht op den 22 Aug. 1632*. Gr. Plac. B., D. II, kol. 621 volg.

heeft voortgeduurd tot dat ook ons Collegie zich rigtte naar de *Ordonnantie* door ALBERT EN ISABELLA den 13 April 1604, uitgevaardigd op den »*Stile ende Maniere van Procederen van den Souverainen Raedt gheordonneert in Brabant* 1).”

Naar de voorschriften, daarin vervat heeft men zich sedert geregeld, en hoewel het mij nergens is gebleken, dat die Instructie bij ons *executoir* verklaard zij, is het echter onbetwistbaar, dat deze steeds tot rigtsnoer heeft gestrekt, natuurlijk met die wijzigingen, welke de verschillende omstandigheden van het Noorden medebragten. Zij is ten blijke van haar gezag hier te lande opgenomen in het Groot Placaatboek, D. II, Kol. 849 volg.

De Albertine dan, zoo als zij genoemd wordt, bestaat uit 674 artikelen, verdeeld in 27 kapittelen, waarvan het eerste handelt over »*den Raede in 't Generael*.”

Nadat daar eenigzins het rechtsgebied is aangeduid, worden verder de regten en pligten van den Kanselier ontvouwd, en onder anderen den *raedtsluijden* en *allen anderen supposten* bevolen den »Cancellier ghehoorsaem te wesen in alle 't ghene dat eerlijck ende tamelijck zijn ende wesen zal.”

Daarna bepaalt art. 5, dat bij vacature van Raadsleden, van Advocaat, Procureur-Generaal en Griffiers, de Kanselier en verdere leden eene aanbeveling van drie personen den

1) In den aanhef zijn de volgende woorden opmerkelijk: »hadden doen oversien ende visiteren in onsen Raede van Brabant ende van Overmase, d'ordonnantien van denzelven Raede, en daerop doen be-
worpen” enz. Vgl. JANIGON, *De Republiek der Vereenigde Nederlanden*, 1782, D. III, bl. 14.

Hertog moesten *presenteren* ¹⁾, die daarop zoodanig *regard* zal slaan als zal bevonden worden te behooren; in welk regt van den Souverein, even als in alle andere, Hun Hoog Mogenden opvolgden.

Uit art. 6 blijkt, dat de Raad telken dage vergaderde en wel des zomers 'smorgens ten 7, des winters ten 8 ure ²⁾, ten einde na het bijwonen der mis ³⁾, onmiddelijk tot de bezigheden over te gaan, en dat des zomers tot 10, des winters tot 11 ure, om daarna gedurende alle jaargetijden van 3 tot 5 ure na den middag de werkzaamheden te hervatten.

De leden zouden zich daarin te regelen hebben naar »d'Horlogie clocke van St. NICOLAËS Kercke op de pene van te verbeuren die wcerde van den dage oft halvendage dat zij des gebreckelijck" zouden zijn, tenzij zij wettige redenen van verschooning hadden, waarvan de Kanselier bij tijds moest verwittigd worden; terwijl bij art. 8 aan de Griffiers werd opgedragen om op hunnen eed een register ⁴⁾ te houden, waarop de afwezigen en zij die merke-

1) »Ce droit n'avait d'abord appartenu," zegt DE FACQZ, bl. 34, »qu'au grand conseil et au conseil de Hainaut. CHARLES VI l'accorda à ceux de Brabant, de Luxembourg, de Flandre et de Namur, par un édit du 12 Septembre 1736."

2) Deze uren schijnen te 's Hage in 9 en 9½ veranderd; »dan niet," zegt JANÏON, na de middag, tenzij de zaken het vereischen."

3) Vgl. DE RIEMER, t. a. p. bl. 125.

4) Overeenkomende met het fransche *Registre de points*. Zie BONNEAU, *Coll. des Lois françaises*, D. I, bl. 442; de decreten van 30 Maart 1808 en van 30 Januarij 1811, en vgl. CARRÉ. *Les lois de*

lijk te laat kwamen werden opgeteekend, waarvan dan de Kanselier inzage ontving.

Bij art. 7 en 10 wordt bepaald, dat de Raden zitting zouden nemen naar orde hunner benoeming en eedsaflegging ¹⁾, en dat zij elkander niet in den bloede mogten bestaan noch als vader, noch als zoon, noch als broeder of zwager.

De volgende artikelen schrijven voor dat de *requesten ende supplicatien* door eenen bij den Raad *geadmitteerden* Advocaat moeten worden ingediend, en was deze gehouden, op eene boete van zes stuivers ten behoeve van *St. Anne* ²⁾, daarbij de noodige korthed te betrachten en geen omhaal van woorden te gebruiken.

Twee Raden zouden die verzoekschriften onder goedkeuring van den Kanselier afdoen, tenzij in zaken van meer belang wanneer het getal van vijf leden vereischt werd.

Het Hoofdstuk eindigt met de verdeling van den Raad in twee kamers, volgens eenen rooster daarvan door den Kanselier te vervaardigen; met bijvoeging dat alle zaken, die den Vorst betreffen, »oft andere rechten concernerende den Fisque sullen ghetraecteert worden in presentie van een der Fiscalen ende niet anders.»

l'organisation et de la compétence des juridictions civiles, D. I, bl. 236--241.

¹⁾ Vgl. art. 16 van ons Reglement op de afwisseling en orde van inwendige dienst.

²⁾ Vermoedelijk was die Heilige de Patrones der kapel van het Brusselsche Hof. Vgl. overigens *BATLE*, *Dictionnaire historique et critique* voce *Anne* en *St. Joachim*.

Het tweede Kapittel heeft tot opschrift: *van 't ghene dat onsen Raedts-luijden, Griffiers, Secretarissen oft andere Supposten van onsen Raede in 't besundere aenquet.*"

Art. 17 verbiedt den Raadsleden en Griffiers eenige "gagien, pensioen oft officien van iemandt wie hij zij" te aanvaarden dan van den Vorst alleen; wil, dat zij zich uitsluitend ¹⁾ met hunne regterlijke betrekking bezig houden, en in geene zaak advies zullen geven ²⁾, die voor den Raad zou dienen op straffe van "arbitraeljk ghecorrigeert te worden." Hiervan waren uitgezonderd de zaken waarin vaders, kinderen en broeders betrokken waren.

Volgens art. 18 moesten de leden de geheimen van den Raad en van de requesten bewaren "op pene van *privatie van heure Officien*," met vermelding van dergelijk voorschrift ook ten opzichte der "*Clercken*." Deze bepaling schijnt van meerderen omvang en nadruk dan art. 28 onzer Regt. Org.; en zou waarschijnlijk eene onlangs uitgevaardigde circulaire (20 Februarij des vorigen jaars) overbodig gemaakt hebben. Het Groot Placaatboek in deze stoffe doorbladerende stiet ik op eene "Ampliatie ³⁾" van art. 16 en 231, "*van de instructie van den Hove van Hollandt*," en "*van den Hoogen Rade*," waarbij "op peyne van suspensie"

1) "Dat sy hen alleenlyck occuperen in onsen dienste."

2) Vgl. art. 24 der Wet op de Regt. Organ.

3) Zie d. 2, kol. 788 (24 Maart 1644).

voor drie jaren verboden werd het geheim van 't geen in de Raadkamer behandeld was, te schenden. Het *secreta* of *arcana Curiae non revelabis* was overigens een algemeen in Europa erkend beginsel.

Voorts »sullen alle die van den Raede hen respective te vreden houden mette gagein die hen toeghevueght ende gheordineert syn... sonder dat iemandt van hen, oft iemandt anders in heuren name eenighe schencken oft ghiften voor oft naer 't vonnisse sal moghen... ontfanghen" (art. 20); zij zullen »den armen luyden om Godts-wille dienen, ende denselven alsoo ghereedt syn als den rycken" (art. 21). De suppoosten mogten geene stukken terug houden bij gebreke van betaling, maar konden »den tax ende executie van heuren salaris" bij den Raad vervolgen (art. 22). Niemand aan het collegie verbonden mogt de gedingstukken met zijne eigene papieren »menghelen", ten einde men in geval van onverhoopt overlijden die schrifturen des te gemakkelijker (»te bat") zou kunnen vinden; eene bepaling welke voorzeker van de groote voorzigtigheid des wetgevers getuigt, die dan ook om dezelfde reden bij art. 28 voorschrijft, dat er, »wanneer eenighe van den Raeden, Greffiers, Secretarissen, Advocaten oft Procurcurs gescheiden sullen zyn van deser werelt, van stonden aen" iemand door den Raad zal moeten benoemd worden »omme te inventarieren de stucken, titulen ende munimenten" welke zij onder zich hadden.

Het III^de Hoofdstuk bevat de procesorde voor *Commissarissen* te volgen.

Daarbij wordt geregeld de wijze, hoe de ingekomene requesten in handen dier regters werden gesteld, hoe zij de partijen deden dagvaarden, hoe gehandeld werd in geval de gedaagde partij niet verkoos te antwoorden, hoe als zij in het geheel niet verscheen; in welke beide gevallen »deffault» werd verleend, en de door den eischer gearticuleerde feiten werden gehouden voor erkend (art. 36). Bij ontkentenis der daadzaken werd voor *Commissarissen* een getuigen-verhoor gehouden; zij moeten hen dan »ernstelyck wel ende verstandelyck» ondervragen, hunne verklaringen »ghetrouwelyck in gheschryfte stellen,» hun die terstond voorlezen, en verder »die enqueste secreet houden, ende die wel bewaren (art. 37).

De getuigen genoten vergoeding naarmate hunner »qualiteyt,» en »hoe deselve ghewoonlyck reysen, te weten, te peerde, te waghen, oft te voete,» enz. (art. 38). Zij moesten hunne verklaring teekenen of »marcken,» en waren verpligt »heure depositie secreet te houden (art. 39). Aan den verweerder wordt vervolgens vergunning verleend om ook zijnerzijds getuigen te doen hooren (art. 40). Met die *enqueste* nu werd één *Commissaris* belast, door eenen *Secretaris* bijgestaan. In lastige zaken kon de *Kanselier* een grooter getal aanwijzen; ook was eene der partijen geregtigd eenen tweeden *Commissaris* te haren koste te doen benoemen (art. 43).

Er mogten maar tien getuigen over hetzelfde feit gehoord worden, en zoo bij uitzondering ¹⁾ het hooren van meerderen werd toegestaan, zouden die niet »ghetaxeert worden tot laste van de partye; dies sal een turbe maer gerekent worden voor een ghetuyghe” (art. 44 ²⁾).

Als Commissarissen bij het hooren der getuigen »negligent” waren geweest, »sulcks dat daeromme behoefden herhoort oft gherecolleert” te worden, geschiedde dit ten koste der nalatigen (art. 48).

Men mogt, zoo lezen wij verder, niet »solliciteren om commissie te hebben”, en de Kanselier moest geheel vrij in zijne keuze zijn (art. 49).

Art. 51 bespreekt vervolgens de opdracht van commissien (»deputeren”). De Kanselier mogt buiten het Collegie eenen Commissaris *ad partes* aanstellen, wonende ter plaatse waar de *enquête* moest gehouden worden. Dit gebeurde echter slechts in kleine zaken, en in geval de partijen arm waren.

Als de Commissarissen buiten hunne »residentie” werkzaam waren, ontvingen zij daags twee Spaansche kroonen ³⁾, hunne »gagien daer inne begrepen,” maar moesten dan vijf uren daags bezig zijn, »indien Procureurs oft partyen zoo veel tydts” behoefden (art. 52 en 53).

¹⁾ »In Fiscacle Saecken oft andere van grooter importantie, ter discretien van den Cancellier ende Raede.”

²⁾ Vgl. art. 281 Code de Proc. Civ.

³⁾ Vgl. *Resolutie, raakende het declareeren van daggelden, etc. by Heeren uit den Raad van Brabant, weegens het doen van Commissien, den 19 Febr. 1740.* Gr. Plac. B., D. VI, bl. 702.

In de volgende Artikelen wordt hun salaris bepaald; als zij buiten de gewone uren in of buiten de vacantie „be-soigneerden,” en verder de vacatiegelden geregeld, die aan de partijen in rekening gebragt konden worden.

Als men daaruit ziet, dat de geschilvoerende partijen boven en behalve het honorarium van advocaten, de salarissen van procureurs, deurwaarders enz. nog hunne regters moesten betalen, laat het zich verklaren, dat de klagt over de kostbaarheid der procedures in deze dagen niet voor het eerst is aangeheven, en dat hetgeen van onze regterlijke instellingen beweerd wordt, met veel meer grond door Mr. WILLEM SCHORER van de voormalige praktijk kon worden aangemerkt: dat het regt namelijk slechts voor tweeerlei soort van menschen toegankelijk was, voor hen die *schatrijk* of die *doodarm* waren ¹⁾. Dat ook voor de laatsten bij onze Ordonnantie ruimschoots gezorgd was, bleek reeds uit art. 21, en zullen wij nader aantoonen. Het strekt voorwaar onzen voorouderen tot eer, en welligt draagt de regtspleging van geen ander volk daarvan meerdere blijken, dat de tempel van Themis den armen evenzeer toegankelijk was, en zelfs dat hun de voorrang werd toegekend. Men vindt daarvan in deze Ordonnantie het bewijs en treft alom de sporen van dezelfde zorg aan. Zoo lezen wij b. v. in eene

---

¹⁾ Zie *Verloog over de ongerijmdheid van het samenstel onzer Hedendaagsche Regtsgeleerdheid en Praktijk* door Mr. WILLEM SCHORER, Præsident van den Raad van Vlaanderen. 1777.

Instructie voor de regtscollegien van Maastricht, dat alle zaken van arme en onvermogende personen »gratis geexpedicerd ende vóór alle anderen zonder eenige exceptie ofte delay gheprefereert sullen werden 1).”

Het IV Kapittel handelt over »*de rapporten van de processen* 2). Daaruit blijkt dat de Kanselier de zaken onder de Raadsleden verdeelde en den rapporteur benoemde. Tot in kleine bijzonderheden daalt hier de Wetgever af. De rapporteur moest de stukken »neerstelyck oversien ende daerof behoorlyck extract maecken;” bij gebreke van dien mogt hij geen verslag uitbrengen en verloor »de emolumenten van den voorschreven rapporte” (art. 82). Hij zoude, nadat het proccs in den Raad was voorgelezen, »gehouden syu bescheydelyck te verhalen ende te touche- ren de puncten” waar het op aan kwam (art. 84). Verder moest zijne benoeming geheim blijven, en ook na afloop van het geding niet bekend worden (art. 85 en 90). Als het rapport nu gedaan was, vroeg de Kanselier de meening der Raadsleden, eerst die des rapporteurs, en vervolgens van dengene die hem goeddacht (art. 86). In geval van moeilijkheid of het staken der stemmen, moest de Kanselier »de opinien tot een der trachten te reduce- ren;” zoo noodig de zaken op nieuw »in deliberatie stel-

1) Art. IX. *Reglement van de Ho. Mo. Heeren Staten-Generaal enz. in dato den 8 December 1662.* Gr. Plac. B., D. II, kol. 2889 volg.

2) Art. 79—96.

len," en als het onmogelijk was tot eene uitkomst te geraken, zijne toevlugt tot den Vorst nemen (art. 87) 1). De Raadsleden moeten, zoo bepaalt vervolgens art. 89, bij het »rapporteren, lezen ende delibereren van de processen," ernstig luisteren, en hun best doen om de zaak te begrijpen en te onthouden, zonder intusschen iets anders te lezen, te schrijven of spreken, waardoor zij »belet oft ghediverteert soudén moghen worden, oft andere beletten oft diverteren (art. 89) 2)." Dan werden de kosten van het rapport begroot 3), echter buiten tegenwoordigheid van den steller, die met de taxatie altijd tevreden moest zijn. Daarna was hij verplicht *het dictum* van het vonnis zelf te ontwerpen, »ende dat in den Raede te lesen, om aldaer gheaccordeert te worden;" waarop het door den Kanselier werd uitgesproken of door den Griffier »openbaerlyck" voorgelezen, — »tot als dan," zegt art. 91 »sullen alle sententien secreet ghehouden worden."

Het V kapittel betreft »*d'Officien Fiscael* 4)." De Ad-

1) »Besondere in materien Fiscale" Vgl. (P. PAULUS). *Het Nut der Stadhoudertijke Regering*, bl. 99 volg.

2) Life of Chief-Justice HALE. LORD CAMPBELL, Chief-Justices, I, 547. »That I be wholly intent upon the business I am about, remitting all other cares and thoughts as unseasonable and interruptions. »And, while on the bench not writing letters or reading newspapers."

3) In *kleine zaken* den Hertog aangaande werd het niet »gethaxeert" (art. 96).

4) Art. 97 -- 125.

vocaat-Fiscaal was belast met de verantwoording, de bewaring en handhaving van des Hertogs regten, domeinen, jurisdictie en Hoogheid; hij had de superintendentie" van alle fiscale zaken, die door den Procureur-Generaal op zijn advies zouden worden »beleydt ende ghehandelt," en kon met dezen in gewigtige zaken ¹⁾ den raad inwinnen van den Kanselier en verdere leden (art. 97 en 98).

Als het de »domeynen, finantien ende usurpatien van andere Rechten ende Jurisdictie" des Hertogs gold, werden daarenboven Leden van de Rekenkamer geroepen om met den Raad te beslissen; deze moesten dan in handen van den Kanselier den eed afleggen »van Recht te doene, sonder port, faveur oft eenighe gunste, bewaerende soo wel 't Recht" der onderdanen als dat van den Vorst (art. 101).

Mogt de Procureur-Generaal »gheraecken te succumben" in zaken, waartoe hij niet gemagtigd was of geene »ordinantie" had, dan moest hij de kosten der regtsvoering behalen uit zijnen »eygen buydele" ²⁾; had hij echter wel zoodanig verlof verkregen, dan werden zij voldaan door den Ontvanger der exploiten ten laste van den Hertog (art. 110). Art. 113 behelst vervolgens voorschriften hoedanig de Adv. Fiscaal en de Proc. Generaal zich tot de behandeling der gedingen moeten voorbereiden; zij behooren

¹⁾ »in materie, die concerneren crime ende abuysen" enz.

²⁾ Zie Gr. Plac. B., D IX, bl. 665 volg., en vgl. Mr. J. D. MEYER, *Consultatien*. Cons. VII, bl. 98 en de daar bijgebragte plaatsen van VOET EN VAN DER KEESSEL.

»goedstydts eenen dagh voor de Rolle'' met elkander »ernstelyck'' te bespreken de zaken, die zij zullen hebben dienende op de aanstaande zitting, »'t zy heyschende oft verwerende.»

Art. 116 schrijft voor, dat de Advocaat Fiscaal moet geroepen worden tot de »visitatie ende deliberatie'' van de processen aangaande de zaken van den fiscus om daarin te »opineren ende delibereren.»

Bij den Haagschen Raad schijnt over de toepassing van dit voorschrift moeilijkheid ontstaan te zijn, zoodat de tusschenkomst der Staten-Generaal vereischt werd, die de regten van den Adv. Fiscaal handhaafden bij resolutie van 19 Maart 1718 ¹⁾. Later echter werd het artikel buiten werking gesteld²⁾.

Bij art. 120 werd spoed in het behandelen van de criminele zaken aanbevolen, met inachtneming van termijnen van acht tot acht dagen.

De Procureur-Generaal moest vorder in alle zijne werkzaamheden zich gedragen en regelen naar het advies van den Adv. Fiscaal (art. 121).

Voor ons, die in de hiedendaagsche regtsinstellingen den Proc. Generaal als hoofd van het Openb. Ministerie aangewezzen zien, is dit een vreemd verschijnsel; doch bij inzage van art. 124 der Ordonnantie wordt het ons opgehelderd, en zal men de reden, tot het geven dier benamingen aldaar aangevoerd, allezins billijken; immers er wordt gezegd,

¹⁾ Zie Gr. Plac. B., D. V, bl. 906 volg.

²⁾ Resolutie van 1 Nov. 1754, t. a. pl., D. VIII, bl. 77a.

dat de »distinctie» tusschen de beide ambten daarin moet gezocht worden 1), dat de Adv. Fiscaal in zaken den Hertog en den Fiscus betreffende, al datgene verrigt het geen een Advocaat te doen staat om de regten van zijnen client te bewaren en te beschermen; terwijl de Proc. Generaal meer bijzonder belast is met de voorloopige informatien, met het doen beteekenen der exploitien, het »addresseren der enquesten Fiscale»; in een woord, dat gene te bewerkstelligen, wat tot de pligten van den procurcur in een gewoon proces behoort. Alleen maakt dat art. de uitzondering, dat in geval van afwezigheid of ziekte, de Proc. Generaal den Advoc. Fiscaal bij pleidooijen (»mondelinghe aanspraecke») zal mogen vervangen, »ten eynde dat de Saken Fiscalee soo luttel verachtert worden als 't moghelyck wesen sal.»

Het is onnoodig te herinneren, dat in overeenstemming met de eenvoudigere inrigting van den Haagschen Raad de beide betrekkingen dikwerf in een en denzelfden persoon vereenigd waren 2), en verscheidene bepalingen ook van dit Hoofdstuk dan buiten toepassing bleven. Het bleek mij 3)

1) Vgl. LOYENS, t. a. p., bl. 214 volg.; CARRÉ, t. a. p. 1., bl. 338. *Les gens du Roi* se divisaient en deux classes; les uns — avaient la plume: c'était auprès des Parlements le *procureur-général*; les autres avaient la parole: c'étaient les *avocats-généraux*.

WILLEM DE GROOT berigt in zijne *Inleiding tot de practijk van Holland*, bl. 18, dat de Advocaat-Fiscaal aldaar vroeger »bij hem hadde een Procureur-Generaal, welckers ambt, zegt hij, nu is vernieticht.»

2) Vooral na 1722. Zie *Tegenwoordige Staat van de Generaliteits-Landen*, bl. 16.

3) Uit de Verzameling, handschrift in twee deelen: *Advisen van den Rade en Leenhove van Brabant en Landen van Oovermaze*, van

evenwel, dat twee rekeningen door den Adv. Fiscaal werden ingeleverd, eene in die hoedanigheid, eene andere voor werkzaamheden door hem als Proc. Generaal verrigt.

Wat den rang betreft, welken de Adv. Fiscaal in het Collegie innam, bij Resolutie der Staten-Generaal van 27 Julij 1725 ¹⁾, werd hem de voorrang toegckend boven den Griffier van den Raad, wiens werkzaamheden nu in het VIe Kapittel ²⁾ beschreven worden.

De *Griffiers* dan moesten, zoo bepaalt art. 124, houden:

1°. Een register van de »presentation», in hetwelk alle nieuwe en oude zaken, die op elken »dinghdagh» dienen zouden, van jaar tot jaar werden opgeteekend en voorts al hetgeen in die zaken gedaan werd, om daarvan ten verzoeke van partijen acten te maken en af te geven.

1778—1795, D. II, bl. 44 (a^o 1790). Deze deelen zijn mij uit de Bibliotheek van het Provinciaal Noord-Brabantsch Genootschap enz., door de welwillendheid van mijnen vriend LAURELARD, Advocaat te 's Hertogenbosch, geworden. De rekening van den Adv. Fiscaal beliep toen de som van f 8028: 2:, die van den Proc. Generaal f 842: 14: voor de eerste zes maanden, en voor de laatste zes maanden f 6287: 5: en f 236: 7: vgl. Gr. Plac. B., D. VI, bl. 702, waar (a^o 1740) het »declarerer in beide die qualiteiten» als verboden voorkomt. In eene Resolutie echter van 1756 wordt het Officie Fiscaal bevoegd verklaard »te profiteeren de boetens in eene van zijne qualiteyten, of in beyde te zaamen.» Gr. Plac., B. D. VIII, bl. 787.

¹⁾ Gr. Plac. B., D. VI, bl. 659. Men had den Raad van Brabant te Brussel deswege geraadpleegd en berigt ontvangen door den Resident PESTERS. De toenmalige Adv. Fiscaal was Mr. W. VAN BRPECUM, de Griffier Mr. B. VAN DER HAER.

²⁾ Art. 126—131.

2°. Een register waarin alle vonnissen zoo »diffinitive» als »interlocutoire» door den Raad gewezen of uitgesproken, werden ingeschreven in hun geheel voor zooverre deze door partijen geligt werden, en bijaldien dit niet plaats had binnen het jaar, moest alleen het *dictum* van het vonnis vermeld worden.

3°. Een register, bevattende voorcerst alle brieven van Decreet en ten tweede alle acten van gewillige condemnaties en

4°. Een register houdende alle adviezen en brieven, die men »ter Ordinantie van den Raede expedieren sal, wesende van importantien.»

Bij de volgende artikelen, te rekenen van art. 129 werd in alle bijzonderheden het tarief van kosten geregeld en het salaris der Griffiers vastgesteld, onder anderen voor elke bladzijde der afschriften bevattende 18 regels en elke regel 12 lettergrepen, mogt twee blanken gerekend worden (art. 152). Voor het *collationeren* werd bijzonder betaald (art. 153 en 154).

De vonnissen mogten niet *geextendeerd* worden, en slechts bevatten de conclusien en de aanbiddingen door partijen gedaan; doch als men het *dictum* van het vonnis anderzins niet kon verstaan, was de Griffier verpligt, »'t *narré* van de *venue en Court* 1)» er in te voegen (art. 155).

1) Hier althans schijnt men met den President *schonker* (*De Onge-rijmheid*, enz. bl. 56 en 57) de klacht te mogen herhalen. »Wanneer men op de Rollen komt,» zegt hij, »is er geen Joodsche Synagoog,

Verder mogten zij geen salaris vorderen ter zake van werkzaamheden voor den Proc. Generaal, de Raadsleden, Secretarissen, Deurwaarders of boden van den Raad in hunne ambtsbetrekking verrigt. Ook was hun dit ten aanzien van arme lieden verboden (art. 170).

Art. 171 handelt over de gelden en andere voorwerpen, die als »Namtissement 1)» ter Griffie werden overgebracht, en wegens welker bewaring een bepaald loon aan den Griffier werd verzekerd; op den rug van alle uitgegevene stukken moest het salaris vermeld worden (art. 173).

Thans volgt omtrent de bewijskracht der stukken eene opmerkelijke bepaling. De Notulen van den Griffier verdienen geloof en zal daartegen niets mogen gezegd worden, dan binnen vier dagen nadat zij geschreven zijn, en mogen zelfs binnen dien termijn niet veranderd worden dan met toestemming van de wederpartij of op bevel van den Raad (art. 174).

---

die hier bij haalen kan: de alleronverstaanbaarste konst termen, die de spreker zelve bij wijlen niet verstaat, werden hier met veel arrogantie uitgebromt. Hier hoort men spreken van *Rau-Actie*; van *Venuecourt*; van *Salvo purge* ten 9 of 14 daagen; van *retablissement*; van *main-teneren*, *styven*, en *sterken* in de *possessie vel quasi*; van *krot*, *hinder* en *empchement*; van over te dienen van *intendit*; van poenalen; van *attentaten poenaal*; van poenalen *ad certum diem praecise*, en *dien dag al*; van *O. Inthimatie*; van *relief van den laps van de fatalia* enz.

1) WILLEM DE GROOT, *Inleiding tot de Praktijk van den Hove van Holland* 1656, bl. 148 vertaalt »*namptissement*» door »*hand-vulling*».

Vgl. W. VAN ALPHEN, *Papegaey ofte Formulier-Boek*, 4^e dr. D. I, bl. 31. »Den Raad van Brabant verleent geen namptissement aangaande de Interesten schoon genomen die ook waren gestipuleert ende bedongen,» enz.

Ter Griffie wordt, zoo bepaalt vervolgens art. 175, een zooga. expeditie-boekje gehouden, waarin de Procureurs hunne aanvraag om afschriften opteekenden; binnen de tien dagen moest hun dan de expeditie bezorgd worden.

De Griffiers konden in geval van ziekte of om andere gewigtige redenen, met toestemming van den Kanselier, zich ter rolle doen vervangen door eenen practizijn » ende *wel ghestileerden* Secretaris oft anderen eerlycken persoon 1)» (art. 177).

Zij waren overigens bevoegd zoo vele »ghestileerde» klerken te houden 2), als voor de rigtige afdoening van zaken noodig ware. Ook deze moesten in handen van den Kanselier den eed doen van nimmer de gheimen van den Raad en van de Griffie te schenden (art. 178).

Ten slotte zien wij in art. 181, dat, zoo de Procureurs ter Griffie komen om notulen te »extraheren,» de Procureur die het eerst bij het register komt, »geprefereerd» wordt, totdat hij gedaan heeft en zoo de een na den ander, gelijk zij ter Griffie gekomen zijn. De klerken der Procureurs moeten echter plaats maken voor de Procureurs, al ware het ook dat zij »begonst hadden te besoigneren.»

1) Zie, wegens de bezwaren voortgevloeid uit de aanstelling van zoodanig persoon bij Kon. Besl. van 2 Julij 1839, als strijdig geoordeeld met de wet op de Regt. Organ., 22 Oct. 1839, *Regtsgeleerd Bijblad* van de Heeren DEN TEX EN VAN HALL 1840, bl. 37 volg.

2) Vgl. *Resolutie, den Griffier van den Raad van Brabant toegelegd sestig en dertig guldens jaarlijks, om daarmede te beloonen twee Clercquen en twee Kamerbewaarders, den 6 Aug. 1772*, ten gevolge van eene klagt en aanvraag om *augmentatie van tractement* door den Griffier en Rentmeester der exploitien, Mr. B. VAN DER HAER. Gr. Plac. B. D. VI, bl. 684. Zie dergelijke klagt van het gansche collegie, terz. pl. 685.

Men ziet dus dat de Ordonnantie voorzieningen van allerlei aard behelst, ook die waaraan heden ten dage geene behoefte meer gevoeld wordt.

Over het VIIe 1) en IXe 2) Kapittel, waarin de hier te lande nagenoeg onbekende Audiencier, de Secretarissen en de Ontvanger der exploitien 3) voorkomen, bewaren wij het stilzwijgen en verwijzen dienaangaande tot de Inleiding.

Ook schijnt het noodeloos bij het tarief der zegelregten in het VIIIe Kapittel der Ordonnantie vervat, stil te staan; liever vermelden wij het een en ander uit het X^e en XIe, handelende over de *Advocaten* en *Procureurs*.

De Advocaten moesten zijn geleerde personen, ten minste licentiaten in de geestelijke of wereldlijke regten »hebbende goede *eloquentie*».

Alvorens te mogen *practiseren*, zwoeren zij plegtig, dat zij den Kanselier en den Raad zouden eerbiedigen; en in geene zaken zouden dienen of die aannemen, welke zij wisten »onghefondeert» te zijn, en dat zoo zij zaken aangenomen hadden, welke zij dachten eerlijk en gegrond te zijn,

1) Art. 182—241.

2) Art. 282—285.

3) Bij Resolutie van H. Hoog Mog. van 14 Junij 1656 werd gevonden, dat de Rentmeester der exploitien van den Raad voortaan »syne rekeningen aan de Generaliteits-Rekenkamer soude doen.» Zie ook *Resolutie, raakende de beheering van de fiscaale saaken voor den Raad van Brabant, den 11 Oct. 1727.* Gr. Plac. B., D. VI, bl. 679.

maar later het tegendeel bespeurden, zij die dan terstond zouden verlaten; dat zij trouw en ernstig hunne meesters dienen zouden en zich met het bepaalde salaris vergenoegen; ook om eigen profijt of om de tegenpartij te benadeelen, geene onbehoorlijke wegen of uitstellen zoeken; geene overeenkomst maken om een aandoel te hebben in de zaken, en in het algemeen, dat zij in het uitoefenen hunner betrekking zouden handelen als een goed en trouw Advocaat betaamt (art. 287 en 288 1).

Zij mogten de werkzaamheden van Procureur niet verrigten (art. 289): daarom was hun voorgeschreven eerst de zaken »mondelinghe en openbaerlyck te bedingen», tenzij de Raad de schriftelijke behandeling vergunde.

Zij moesten aan de partijen en aan hare Procureurs »volkomen audientie gheven,» zoowel den armen om Godswille, als den rijken, en »den armen eerst aen hen komende, audientie gheven, gherieven ende ontcommeren vóór de rycke» (art. 292).

Zij mogten partijen, noch elkander beleedigen met woorden noch in schrifturen, dan voor zooverre de verdediging van hunne meesters dit vorderde »op de pene voor d'eerste reyse van 20 Carolus Guldens 2)» en bij herhaling, van schorsing, zelfs van verlies hunner betrekking (art. 293).

1) Vgl. *Wetboek op de Regterlijke Instellingen*, enz., van 1809, art. 208 en art. 5 van het *Reglement* van 14 Sept. 1838 (Sibl. N°. 36).

2) Ter waarde van 1 G. en 15 st.

De Advocaten en Procureurs mogen geene »frivole altercatie» opwerpen om uitstel te erlangen, en geene »dilatoire ende andere incidenten oft emergenten» tot het onderwerp van een formeel proces maken (art. 294).

Beide stonden *eischende* en *verwerende* voor den Raad teregt in zaken van hun salaris en officie, en *verwerende* in alle personeele actien, behoudens wegens huishuur en »monfteringhe» (art. 295).

De vraag of de Procureurs van den Haagschen Raad van Brabant een *forum privilegiatum* hadden, heeft in den aanvang der vorige eeuw aanleiding gegeven tot een' strijd, met scherpe wapenen gevoerd tusschen het Hof van Holland en den Raad van Brabant aan de eene, en den Schout, Burgemeester en Schepenen van 's Gravenhage aan de andere zijde.

De Procureur bij den Brabantschen Raad HENDRIK MULLER, was wegens eene persoonlijke vordering door zekeren BRACCO gedagvaard voor Schepenen van den Haag. De gedaagde beweerde te dier zake *Iustitiabel* te zijn voor het Hof van Holland, waarvan hij dan ook verkreeg 't geen men noemde »mandament poenaal» tegen de dagvaarding, en verdere procedures.

De Schepenen van 's Hage trokken zich de zaak aan en beklagden zich bij de Staten van Holland en West-Friesland; van den anderen kant hadden alle Procureurs van den Raad zich in het proces gevoegd, terwijl ook de Raad zelf er zich tegen verzette, dat zijne Procureurs zouden

worden beschouwd als eenvoudige burgers van den Haag en onderhoorig zijn aan eene »subalterne» regtbank, 't geen zij beweerden te zijn »absurdissimum.» Het Hof van Holland omhelsde het gevoelen van den Raad, en leverde aan de Staten een betoog in, ter bestrijding van de klagt der Haagsche Schepenen, waarin volgens het Hof *periodes* voorkwamen »gantsch insolent, oneerbiedigh, ende selfs injuricus.»

De Haagsche Magistraat liet dit stuk niet onbeantwoord, en betuigde zijne verwondering, dat zijne *sustennee de censure* had moeten ondergaan van »absurditeit et quidem in superlativo gradu,» daar men toch niet kon ontkennen, dat die Procureurs, welke geen *forum* konden hebben voor den Raad van Brabant zelve, »notorie sonder absurditeyt ter eerster instantie subject» konden zijn »soo wel de Jurisdic tie van den Hage als die van den Hove van Hollandt,» en dat, wat betrof het *subaltern*, »de Regtbank van den Hage wel was subaltern met relatie tot den Hove van Holland, maar geenszins subaltern met relatie tot den Raade van Brabant, notorie niet meerder, als de Raade van Brabant was subaltern met relatie tot de Rechtbank van den Hage.»

Maar het is niet wel doenlijk hier van deze gewisselde stukken een verder verslag te geven; zij bevatten eene menigte merkwaardige feiten en beschouwingen van allerlei aard, over de oudheid en de privilegien van het Hof van Holland, over de regten van het dorp of vlek den Haag of anders »la bonne ville de la Haye» enz.

Wij verwijzen dus den lezer naar het werk zelf, getiteld: *Ampele Deductien van den Hove van Holland ende 's Gravenhage, raakende haare jurisdictie Quaestien*, (1745 in 4°). Het schijnt in dien tijd veel opgang gemaakt te hebben, want eene tweede uitgave viel daaraan te beurt.

Vreemd genoeg echter, om op het 295^e artikel terug te komen, zagen wij in die Verzameling van stukken geen blijk dat men zich op den inhoud van dat Art. beroepen heeft, en zonderling moet het voorkomen, dat de Procureurs van een toch onafhankelijk Collegie als de Raad van Brabant, voor het Hof van Holland verlangden teregt te staan.

Welligt is de grond van dit verschijnsel onder meer andere redenen vooral daarin te zoeken, dat de Raad van Brabant in het Binnenhof zetelde, over welk Binnenhof, aangrenzende pleinen en straten het Hof aanspraak maakte uitsluitende regtsmagt te hebben, en dat men binnen die plaatsen een ambt bekleedende verre boven den gewonen Haagschen burger verheven was 1).

En nu wederom tot onze Ordonnantie, waar wij verder bij het volgende art. vinden voorgeschreven hoe de Advocaten hunne schrifturen moeten inrigten; deze zullen kort zijn, zonder lange »repetition oft reditien" (de zorgvuldige wetgever volgt niet altijd, zooals men ziet, zelf dit voorschrift,

1) Zie *RESEAU*, bl. 472, en de daar aangehaalde Resolutien van Holland.

welligt om toch duidelijk te zijn of misschien tot afschrikkend voorbeeld). In één articule »maar één feit te stellen; geene feiten met feiten, geene redenen met feiten te mengen», noch hetzelfde feit te herhalen, geene »impertinente» feiten of redenen op te geven, geen gebruik te maken van »sinonimen een verstandt genererende» wordt bij dit en het volgende art. bevolen op straffe van 3 carolus guldens.

Deze en dergelijke voorschriften worden bij de volgende artt. (297—305) gegeven; opmerkelijk is het dat aan de Advocaten toegestaan werd, na de conclusien een kort *Motief van regten* in het latijn te leveren, 't welk geheim gehouden en niet aan de partij geopenbaard werd (art. 300). Vervolgens zien wij zoowel de Advocaten als de Procureurs verpligt altijd één uur voor de teregtzitting te »comparereren», met verbod van zich te verwijderen, zoolang de rol of hunne zaken niet zijn afgeloopen op straffe van 6 tot 12 stuivers »tot profyt van S. Anne.»

Dan volgt het tarief voor de Advocaten. — Voor elk half blad »pampiers» over twee zijden, en elke zijde ten minste zonder bedrog van 18 regels, ieder van 12 lettergrepen, kon in rekening gebragt worden $4\frac{1}{2}$ stuivers (art. 312) enz.

Deze wijze van berekening gold slechts in gewone gevallen; als het zaken van groot belang betrof, die ongemeenen arbeid vereischten, kon de Raad hun ook meerder honorarium toeleggen (art. 320).

En wat nu de Procureurs aangaat, niemand mag als zoodanig worden beëdigd, dan nadat hij minstens 20 jaren oud zij, op bevel van den Kanselier »geexamineert» en bevonden »sufficient, nut en bequaem» (art. 322).

Zij moeten zich in het algemeen houden naar hetgeen ten aanzien der Advocaten is voorgeschreven (art. 323).

Die elkander na in den bloede bestaan of in één huis wonen, mogen in dezelfde zaak niet voor beide partijen werkzaam zijn, want daardoor zouden de geheimen van deze geschonden en de eene partij »ghesupplanteert» en bedrogen kunnen worden (art. 324).

Men laat hen in geene zaken toe, tenzij van behoorlijke volmagt voorzien, die zij op den eersten regtdag moeten overleggen, en waarvan een afschrift aan partij wordt uitgereikt. Ook ter Griffie kan de acte van procuratie worden opgemaakt (art. 325, 326 en 327). Bij gebreke van dien wordt tegen hunne meesters verstek verleend, en de kosten, ook die van herdaging, ten laste der procureurs gebragt. Zij mogen geene uitstellen of »extravaganten» zoeken onder voorwendsel van »visie, oft naerdere visie, cautie, suppletie, cotype oft dierghelycke» ten dage daarvoor niet bestemd; en geene onwaarachtige verontschuldigungen voorbrengen, op straffe telkenmale te verbeuren 20 stuivers ten behoeve van S. Anne; op gelijke boete zullen zij ter rolle niet vóór hunne beurt spreken (art. 329 en 330).

Als de Advocaten de zaak bepleiten, zullen de Procureurs »stille staen, blootshoofds», en in eene eerbiedige houding.

zonder hen in de rede te vallen, alles op gelijke boete (art. 331).

Zij zullen geene stukken mogen gebruiken waarvan aan partij geene *visie* gegeven zij, op straffe van »rejectie» en dat er geen acht op zal geslagen worden (art. 333).

Art. 334 en 335 regelen de inrigting van den inventaris van stukken.

Voorts wil art. 336, dat zij hunne termijnen houden, en elkander geen uitstel verleen, noch daarvoor aan hunne meesters iets in rekening brengen, »op arbitrale correctie.» De Procureurs van den Raad mogen niet dienen bij mindere geregten; zij zullen met de partijen gaan bij de Advocaten, en alles met deze overleggen (art. 337). Zij mogen geene noodlooze uitbreiding, »superfluiteyten», aan hunne schrifturen geven; elke zijde moet 18 regels en iedere regel 12 lettergrepen bevatten (art. 340).

In een der volgende artt. (348) wordt uitdrukkelijk bepaald, dat zij niet dan op last van hunne meesters gelden dezen aankomende zullen ontvangen, met bevel hun die geheel over te leveren, »sonder iet daeraf te moghen houden.» En daarna vinden wij hun salaris vastgesteld; welk tarief eindigt met het verbod van iets daarboven te eischen onder »'t deksel van heuren wijn,» of ten behoeve van hunne klerken (art. 367).

Het XIIe Kapittel handelt over de *Deurwaarders*, *Executeurs*, *Boden te paard en te voet*.

De Deurwaarders en Boden te paard moeten de Duitsche en Waalsche taal kunnen spreken en schrijven. De Boden te voet behooren te kunnen lezen en schrijven (art. 368).

Er is een »Ordinaris» en bezoldigde Deurwaarder, die de deuren van »den Cameren van den Raede» en van de Rolle bewaakt; de vier andere onbezoldigde, en de Executeurs extra-ordinarissen, zullen zoowel als hij, te allen tijde een stok hebben; de Boden te paard dragen een bus op hun overkleed met de wapenen van den Hertog (artt. 369—372).

Het is de pligt van den Ordinaris-Deurwaarder, zich ter rolle »omtrent den Griffier» plaatsende, de zaken »met goeden verstanden» uit te roepen, waarvoor hij door de Procureurs betaald wordt (art. 373). Hij moest ook, zoo dikwijls het den Kanselier behaagde, dezen met zijn stok in de hand voorgaan (art. 374). Allen, behalve die te voet, waren gehouden een borgtogt van 300 car. guldens te stellen. Behalve de Deurwaarders, werkzaam ter plaatse waar de Raad zetelde, waren er nog anderen in de zes hoofdsteden en Kwartieren van Brabant, ten dienste der Rentmeesters aldaar, om de beden, chynsen en renten in te vorderen en de nalatigen te »executeren» (art. 377).

De Deurwaarders en Executeurs of Boden te paard zullen alle bevelschriften (mandementen) en opene brieven van den Raad ten uitvoer leggen; de Deurwaarders echter zijn alleen met de vonnissen belast (art. 381); daarentegen

waren het de Boden te voet, die de akten en besloten brieven beteekenden, en daarvan een relaas opmaakten met het gegeven antwoord (art. 383 en 284). Geen hunner mogt zijne dienst weigeren (art. 385).

Hier volgen eene menigte artikelen (386—433) waarbij bepaald wordt hoe de dagvaardingen en bevelen moeten worden ten uitvoer gelogd, hoe in geval van afwezigheid, hoe bij aantasting in persoon enz., te handelen, gelijk mede het tarief voor al die werkzaamheden, alles in de kleinste bijzonderheden, die, hoe eigenaardig voor die tijden, hier hare plaats niet kunnen vinden, ten einde niet noodeloos ons bestek te overschrijden. Alleen schijnt het niet overbodig te vermelden, dat bij art. 387 ten behoeve der ingezetenen van Overmaze de termijn van dagvaarding met acht dagen verlengd was.

Kortheidshalve moeten ook de volgende hoofdstukken onaangeroerd blijven, waarin de wijze van procederen zoo in civile als in criminele zaken behandeld wordt. Alles wat daaromtrent in onze Ordonnautie voorkomt, is daarenboven ongeveer op dezelfde leest geschoeid, als hetgeen aan de overige Regtscollegien in die dagen ten rigtsnoer verstrekte.

Van eene bijzondere regtspleging echter, te weten van *purge* in criminele zaken zal ik later met een enkel woord spreken. Alleen behoort hier nog iets gezegd te worden van 't geen in het 26e Hoofdstuk geleerd wordt omtrent de »*Propositie van erreur*.»

Wij zagen reeds dat van de uitspraken (in dit Hoofdstuk bijzonder *arresten* genoemd) van den Raad van Brabant noch *appel* noch *reformatie* was toegelaten. » Le seul remède possible, contre leurs décisions, merkt DE FACQZ aan, était la *demande en révision ou proposition d'erreur.*»

Volgens art. 660 moest dit beroep binnen een jaar na het gewijsde aangewend, en het verzoek daartoe bij den Raad worden ingediend, inhoudende de middelen tot aanwijzing van »'t voorsz. *erreur* 1).» Daarbij mochten geene nieuwe feiten noch bewijzen aangevoerd, en geene schorsing der *executie* gevraagd worden. De verzoeker was bovendien verplicht 50 Caroli guldens ter Griffie te storten.

Er werd vervolgens toegestaan partijen te dagvaarden met opgave van dezelfde middelen (art. 661). Ten dage dienende mogt men niets meer dan het bij het request reeds vermelde bijbrengen, en was de gedaagde gehouden dienzelfden dag nog te antwoorden. Geene verdere schrifturen werden gewisseld; alleen werd het partijen ver- gund binnen 15 dagen (*quinzaine*) eene korte Memorie bij den Raad in te leveren; verder zouden geene termijnen worden toegestaan (art. 662),

Dit gedaan zijnde moest de aanlegger binnen 3 maanden aan den Hertog of aan den Raad *adjoincten* (meestal acht in getal), verzoeken, ten einde het proces te herzien

1) W. DE GROOT, t. a. p., bl. 149 en 151 noemt dit: de herziening van een' misslag in een gewijsde van den hoogsten rechter begunn.

en te »hervisiteren.» Hij mogt echter deze niet voordragen en was verplicht ter Griffie eene zoodanige som te »namptiseren», als de Raad zou noodig oordeelen om daaruit de vacatien dezer *Adjuncten* te voldoen (art. 663 en 664).

Deze moeten dan voor den Raad verschijnen en den eed afleggen, dat zij zich eerlijk zullen gedragen; dat zij in het proces geen advies gegeven hebben noch daarin geraadpleegd zijn, »ende dat sy heure opinien geven sullen sincerelycken, ghelyck sy in heure conscientie sullen bevinden te behooren» enz. (art. 665).

Na het nemen der conclusien is de *Impetrant* nog gehouden »continuelyck die judicature van den processe te solliciteren,» opdat de zaak binnen twee jaren worde beslist; zoo hij dien termijn laat verloopon, is hij van zelf daardoor niet meer ontvankelijk (art. 666).

In possessoire actien werd deze procedure niet toegelaten en evenmin tegen interlocutoire uitspraken. (art. 667 en 668). De *propositie van erreur of groote revisie* was overigens bij de hoogere regtscollegien van vroegere dagen zeer bekend, en bij allen nagenoeg op denzelfden voet geregeld 1). In Vlaanderen echter was zij, zoo het schijnt, niet in gebruik; DAMHOUDER althans sprekende 2) over

1) Zie v. MAANEN, t. a. p., bl. 125.

2) *Practycke in civile Saken*, enz. (a° 1660) bl. 251 en 252, waar hij ook onderscheid maakt tusschen deze middelen, namelijk dat partijen bij de *revisie* »alle Raedtslieden en alle preuven nemen mogten,» die zij wilden; hetgeen verboden was bij *propositie van erreur*.

dit middel van beroep als in zwang bij den Raad van Mechelen en de Cancellarij van Brabant, zwijgt met name van het Hof van Vlaanderen. Ook vindt men daarvan geen spoor in de Instructie voor den Raad van Vlaanderen te Middelburg gevestigd, voorkomende in het Gr. Plac. B., D. II, kol. 2702 volg.

Volgens die voor den Hoogen Raad in Holland (a° 1582) moet dit proces binnen één jaar geeindigd zijn, en worden de *Adjuncten* door de hooge Overheid ten getale van *zeven* benoemd ¹⁾. Dit schijnt wol als het grootste verschil te moeten beschouwd worden tusschen deze en de Brabant-sche Ordonnantie; die keuze toch kon ook door den Raad zelve gedaan worden. Of evenwel dat voorregt gelijk zoo vele anderen aan het Haagsche Collegie niet ontnomen zij, durf ik niet beslissen ²⁾; in de hiervoren aangehaalde *Adviesen* ³⁾ komt een berigt van 10 Januarij 1787 voor, waaruit blijkt dat de aldaar gemelde *Adjuncten-reviseurs* door de Staten-Generaal benoemd waren.

Na dit onderwerp handelt de Ordonnantie in het laatste Kapittel over de »*vacantien in den Raede.*»

¹⁾ Zie art. 282 en 284 dier Instructie. Gr. Pl. B., D. II, Kol. 835.

²⁾ SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, D. II, bl. 187, zegt: »H. Ho. Mog. noemen Adjuncten-Reviseurs tot het revidereen der sententien van den Raad van Brabant, te weeten, soo die verzogt worden van H. Ho. Mog., dewijl se meede kunnen verzoegt worden van den Raad van Brabant.»

³⁾ Zie bl. 65.

Deze waren, zoo als wij in art. 669 zien, ingerigt naar den Roomsch-Katholijken kalender 1); of men er zich dus in den Haag naar gevoegd zal hebben, kan betwijfeld worden. Genoeg zij het te zeggen, dat de Raad in alles ongeveer drie maanden had om van zijne werkzaamheden uit te rusten.

Ten slotte heeft dit Hoofdstuk nu nog eenige bepalingen waarin ten sterkste de naleving van de voorschriften der Ordonnantie wordt aanbevolen; en om dit te bevorderen, stelt art. 671 vast, dat elk 2) der leden van den Raad een afschrift der Ordonnantie bij zich zal hebben en houden, en »die wel incorporeren.» Op de eerste zitting van elk jaar moest zij geheel worden voorgelezen en daarvan steeds een afschrift in de Raadkamer voorhanden zijn (art. 672).

Welligt is in dit overzicht der regten en pligten van den Raad te veel van het geduld des lezers geveerd; doch bedriegen wij ons niet, zoo draagt, wel is waar, de inrigting van dit regtscollegie den stempel van den geest

1) B. v. er was vacantie van »Sinxen avont des noemens tot den eersten Dynstdag naer 's Heylich Sacramentsdagh inclus» enz.

2) Met uitzondering van den Advocaat, en Procureur-Fiscaal, die onverminderd het in de Ordonnantie vermelde eene »particuliere Instructie» hadden van 19 Julij 1653 (zie DE FACQZ, bl. 35). LOYENS van deze Instructie zwijgende, verwijst tot die van KAREL V van 1529, (bl. 214).

dier tijden, vooral zichtbaar in omslagtigheid, maar tevens dien van eene onmiskerbare naauwkeurigheid en van groot beleid, althans van het loffelijk streven om eene reine en onkreukbare bedeeing van het regt te verzekeren.

HOOFDSTUK II.

Als ik nu de *Handelingen* van den Haagschen Raad zal schetsen, bevind ik mij in niet geringe verlegenheid; daarover toch zijn, zoover ik heb kunnen nagaan, wel enkele, daaronder zeer verdienstelijke Vertoogen en gelegenhedstukken ¹⁾ in druk verschenen, maar het ontbreekt aan enig geschrift, waarin men zich dit punt ter opzettelijke behandeling koos ²⁾. Ook hier bepaal ik mij dus tot eenige algemeene opmerkingen.

Als gewoon *regtscollegie* beschouwd, zal de geschiedenis van den Raad wel geen andere zijn dan die van dergelijke lichamen; hij werd geroepen over het *mijn* en *dijn* oordeel te vellen, en de strafzaken te beregten, waarover

¹⁾ Zeer belangrijk is de reeds op bl. 13 aangehaalde Memorie van den Advocaat-Fiscaal VAN STEELANT.

²⁾ Zie echter het kort overzicht in den *Tegenwoordigen Staat der Generaliteitslanden*, bl. 8 volg. en JANIGON, t. a. p., bl. 5 volg.

's Lands wetten hem de judicature hadden opgedragen. »Habet, zegt PESTEL 1), potestatem restituendi in integrum, lites judicandi, (non autem jurisdictionem arresto Hagae fundandi) *appellationes* ac, quas vocant, *reformationes* recipiendi, delinquentium prehensionem jubendi, eos damnandi, poenis affiendi." In één woord, hij was »in alle saken" de opvolger van het Brusselsche Hof, en daartoe, zoo zegt de Advocaat-Fiscaal VAN STEELANT, behoort ook »voornamentlijk de correctie der Officieren 2), de suppletie derzelve negligentie, en de cognitie over de Regten des Hertogs, en die der respectieve vasallen van Brabant; mitsgaders ook speciaal om te *adviseeren* 3) op gratien van pardon, remissien en abolitien, en over het interinement van dezelve, zoo zulks noodig is te cognosceeren of die te doen registreeren, zoo als tot het jaar 1591 altoos is gedaan door de Cancellarije en Leenhove te Brussel, en door Hun Hoog Mog. successive Resolutien aan dezen Raad toegekend. Hij is ook altoos geconsidercert, als de eenigste Regter, bevoegt om in het crimineele zelfs aan de Nederregters Hoofdlering te verleenen, en heeft in het algemeen *lam jure quam facto* de surintendance over het crimineele."

Vandaar waren alle Officieren van de verschillende Dis-

1) *Commentarii de Republica Batava*, § 409.

2) Zie b. v. Gr. Plac. B, D. VI, bl. 701.

3) Over het *verleenen* van dergelijke gunsten ook door den Raad zelve, zoo als elders blijkt, bewaart de Fiscaal te 's Hage hier het stilzwijgen.

tricten der Generaliteit gehouden, ter voldoening aan de Placaten der Staten-Generaal van 4 Junij 1657, 6 Sept. 1664, 28 April 1691 en van 17 April 1753 ¹⁾, kennis te geven aan den Raad van moorden, doodslagen en brandstichtingen in hunne districten gepleegd, en om binnen bepaalden tijd (14 dagen) de copien der informatien in te zenden, alsmede van de inventarissen der goederen van de misdadigers. Hij was het ook, die afgevaardigden uit zijn midden zond om informatien te nemen ²⁾, om de »crimineele rolle te visiteeren” in de onderscheidene steden van Brabant, en openbare uitlovingen van premien deed aan dengene, die een of meerdere schuldigen aan gewelddadigheden, met den naam van *casus regii* bestempeld, zoude kunnen aanwijzen met zoodanig gevolg, dat zij in handen der Justitie geraakten ³⁾. Terwijl men dit alles nu veelal als voorloopige maatregelen tot opsporing van misdaden kan beschouwen, was ten aanzien der regtsmiddelen tegen uitspraken in strafzaken »in conformiteyt met advis van den Hoogen Rade” bij meerdere Resolutien als beginsel aangenomen, »dat van Crimineele vonnissen in Brabant geweesen, volgens de wetten, reghten en privilegien van Bra-

1) Zie o. a. Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 761 en 762.

2) Zie Gr. Plac. B., D. VI, bl. 702.

3) Zie Publicatie van 19 April 1723, Gr. Plac. B., D. VI, bl. 656 en 657. Over de schadevergoeding bij zulke gewelddadigheden, die gevonden moest worden uit een' personelen omslag over de ingezetenen der gemeenten, beslisten de Staten-Generaal op advies van den Raad van State. Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 754 en 755.

hand, geen appel of reformatie vallen kon; alles nochtans ten waare de voorschreeve sententien laboroerden aan nul-
liteyt en informaliteyt, als in welcke gevallen alleen, be-
houdens de wetten, reghten en privilegien van Brabant,
van Crimineele sententien, appel of reformatie vallen kan”
en dat bij gebreke dezer beide middelen »de *querela* ende
recursus ad principem, welke buyten contestatie open blijft,
voor ende van haar Hoog Mog. alleen, ende niet van den
Raade ende Leenhove van Brabant, moet ende mag gebragt
ende verzogt werden 1).”

Zoo gevestigd was overigens de regtspraak van het Col-
legie in strafzaken, dat deze zich ook tot misdrijven van
krijgslieden uitstreckte; in 1655 althans werd het verzoek
van een' Bevelhebber, ten cinde den Raad van Brabant
mogt worden bevolen zich van eene criminele vervolging
tegen hem ingesteld te onthouden, door Hun Hoog Mog.
afgeslagen op grond »dat het delict bij den suppliant ge-
perpetreerd niet was een militair, maar een *geneen* de-
lict 2).” — Bovendien waren uit kracht eener Resolutie
van H. H. Mog. van 24 Jan. 1721, de Garnizoenskom-
mandanten des noods verplicht de sterke hand te bieden,
in het exploicteren van Mandementen van onzen Raad 3).

1) Zie de Resolutien der Staten-Generaal van 15 April 1707, van
25 Julij 1753 en van 6 Junij 1754. Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 744,
762 en 764.

2) SLINGELANDT, t. a. pl., D. IV, bl. 248, Vgl. art. 14 van het
Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande.

3) Vgl. JOHAN DIRBETZ, *Het Groot Militair Woordenboek, v. Justitie*.
1740. Zie ook Gr. Plac. B., D. VII, bl. 949 (19 Oct. 1741).

Als *Leenhof* beschrijft PESTEL de bevoegdheid van den Raad aldus: »feudorum traditiones, (investituras) alienationes, pignoris et hypothecae constitutiones (salvo simili iudicium oppidi Sylvaducensis jure 1)), curat Collegium. De causis quoque feudalibus cognitionem exercet 2).» Doch ook de geschiedenis der leenverheffingen en regtsgedingen deswege gevoerd, hoe belangrijk 3) die zijn moge, ligt niet zoo- zeer in mijn bestek, en in allen gevalle buiten mijn bereik 4).

Ik meen echter niet te mogen verzwijgen, wat onzen Raad geen geringen luister bijzet, dat bijna onmiddelijk na zijne stichting den 8 Mei 1592, blijkens het »Register of Leenboek der Verheffen van de Leenen, gelegen onder de stad en Baronie van Breda» enz., voor het Hof in persoon en als verzoeker verscheen MAURITS, Prins van Oranje, zijne begeerte te kennen gevende, om in afwezigheid van zijn' ongelukkigen Broeder FILIPS WILLEM, op last van ALVA gemakkelijker naar Spanje gevoerd, door den Raad en Leenhove erkend te worden als »Regent en Administrateur» der Heerlijkheden en Goederen genoemden Vorst toebehoorende.

1) Z. bl. 39.

2) Zie over het appel in Leenzaken, Gr. Plac. B., D. VI, bl. 682.

3) »Feudorum Brabantinorum conditio multum a caeteris feudis Belgicis distat,» PESTEL, t. a. p.

4) De Archieven van den Raad bevinden zich te *Breda*, tot hiertoe ongebruikt en slechts gedeeltelijk geschift en geraangschikt; zijn wij wel onderrigt, zoo moet Mr. KLEYN, Advocaat aldaar, vrijwillig een aanvang met het in orde brengen gemaakt hebben; in welke nuttige taak wij wenschen, dat hij van Regeringswege op eene doeltreffende wijze ondersteund worde.

en als zoodanig daarmede te worden beleend. En is, zoo leest men, »Syne Excellentie in die voorsz qualiteyt daer affgecomen te hande en te monde, doende hulde, ende Eedt van eeren ende van trouwen met alle 't geene *naer 's Leenhoffs recht van Brabant schuldich was, ende behoorde te geschieden*, ende is alsoo in de voorsz. Leenen beleent, behoudens een yegelyck syne rechte;” welke hulde en manschap ook de latere Prinsen van Oranje, als Baronnen van Breda, hebben afgelegd en laatstelijk Zijne Hoogheid WILLEM V den 19 Maart 1767.

Waren nu in het algemeen de bemoeijingen van den Haagschen Raad dezelfde als die van zijnen voorganger, natuurlijk bespeurt men sommige uitzonderingen, welke uit de verschillende verhouding moesten voortvloeijen.

De afhankelijkheid van het Collegie te 's Hage, ondergeschikt aan Hun Hoog Mog., en kennelijk in rang en gezag beneden den Raad van State gesteld, blijkt genoegzaam uit het omstandig verhaal, dat bij SLINGELANDT ^{ge-}boekt is betrekkelijk een geschil in 1704 ontstaan uit het verzoek om een Mandament van Cassatie-poenaal tegen eenige Resolutiën van den Raad van State. Wel verre van geheel zelfstandig zoodanig Mandament te bewilligen, deelde het Hof het verzoek der Administrateurs van de nalatenschap van Koning WILLEM III aan den Raad van State mede, die hooghartig te kennen gaf »niet te sullen kennen respectceeren, of van waarde houden, de interdictie poenaal, of andere provisien, welke de Raad van Brabant *ouwer-*

moedelijk zoude moogen verleenen"; en merkt SLINGELANDT aan, de Raad van Brabant was daartoe »te wijs en te voorzigtig 1).—” Wat hiervan zij, cok in het jaar 1715, een Conflict van Jurisdictie tusschen de beide Collegiën gerezen zijnde over de herziening der Rekeningen van zekeren ontvanger, werd een vroegere Resolutie van 1685 door de Staten-Generaal vernieuwd met aanschrijving aan den Raad van Brabant, »die en alle andere saaken van gelijke natuur (saaken van de Financie) voor haar komende van de hand te wijzen en aan den Raad van State te renvoyeren.”

In gelijken geest kenden de Staten-Generaal in de jaren 1762 en 1763 met uitsluiting van ons Hof de kennismeming van zaken betreffende vrijdom van tollén aan den Raad van State toe, en nogmaals bij Resolutie van 19 Januarij 1770 in het regtsgeding van den Bosschenaar JAN HEBBEN 2).

Ook VAN STEELANT, overigens zeer cordaat, beseftte dien toestand: »U Edel Mog.,” dus rigt hij het woord tot den Raad, »en de Advocaat-Fiscaal zijn, elk op hun respect, maar *Handhavers en Uitvoerders der Wetten van Hun Hoog. Mog.*, en door de *executive magt* te gebruiken, voldoen zij alleen aan hun eed en trouwe, bij hunne aanstellingen heiliglijk gedaan

1) SLINGELANDT, t. a. p., D. III, bl. 164 volg.

2) MARTINI, *Request aan H. H. M. door Schepenen, Gezworens en Raaden van 's Hertogenbosch*, 26 April 1786, bl. 200 volg. Vgl. echter VAN STEELANT, t. a. p., bl. 113, en de interlocutoire sententie van den Raad van 27 Julij 1671, in de na te melden *Verzameling van Chalmot* d. 49 bl. 205.

en beloofd; zij obtempereren eenvoudig aan de bevelen van hunnen Souverain, onder wiens sauvegarde zijlieden staan."

Moest dus de Raad van Brabant bij verschil van meening hetzij met Hun Hoog Mog. ¹⁾, hetzij met een ligchaam zoo aanzienlijk als de Raad van State ²⁾, uit den aard der zaak niet anders dan toegeeflijkheid betoonen, de bewijzen zijn toch overvloedig voorhanden, dat het dit Collegie geenszins aan veerkracht ontbroken heeft; al dadelijk vinden wij daarvan, behalve het ernstig Vertoog bij H. H. Mog. in 1605 ingediend, en op hetwelk wij later terugkomen, eene merkwaardige proeve in de over en weder van de Staatsche en Spaansche zijde uitgevaardigde bevelen ter handhaving van elks vermeend regt.

Toen namelijk onze groote Veldheer FREDERIK HENDRIK 's Hertogenbosch op den 14^{den} Sept. 1629 ingenomen had, werd er van de zijde der Alg. Staten volgehouden, dat met de overgave der Hoofdstad ook de gansche Meijerij regtens aan hun gezag onderworpen was; zij namen onmiddellijk maatregelen om dit te doen gelden en de uitoefening daarvan te regelen. Vandaar eene menigte Besluiten, die ook van den Spaanschen kant niet onbeantwoord bleven, en waaruit als ware het een *Placaten-oorlog* ontstond, die een

¹⁾ Zie Resolutie van 12 April 1740, Gr. Plac. B., D. VII, bl. 949.

²⁾ Zie nog Gr. Plac. B., D. V, bl. 774, Resolutie van 5 Julij 1717, over de verkoopingh bij executie van 's Landts weege van Leengooderen, te leen gehouden wordende van het Leenhof van Brabandt, waarbij gezegd wordt dat dit Collegie geen regt had zich daarmede te „moeyen."

denkbeeld kan geven van de zeer moeilijke gesteldheid, waarin de bewoners dier landstreken verkeerden, nu eens door onze legers, dan weder door de hier en daar niet altoos onwelkome Spanjaarden bezet, terwijl men angstig en onzeker, niet wist wien te gehoorzamen.

Aan dezen Placaten-oorlog nu nam onze Raad ijverig deel. Zeer spoedig ¹⁾ na den val van 's Bosch zien wij hem een bevel uitvaardigen, waarbij het den Notarissen, Landmeters en Deurwaarders in de stad en verdere Kwartieren ²⁾ verboden werd, om hunne betrekking te blijven bekleeden, zoo zij niet bij hem eene nieuwe Commissie verzochten, en bereid waren om den eed daartoe staande af te leggen, »alzo», dus luiden de Placaten, »de stadt, mitsgaders de gantsche Meyerye, onder deselve stadt, soo in appel als andersints resortierende, ghereduceert zyn onder de Unie van de Vereenighde Provinciën.»

Den 5 Februarij 1630 werd hierop nog nader aangedrongen, ditmaal op straffe van honderd gouden realen en van nietigheid van al hetgeen daarmede in strijd zoude worden verrigt. Maar dat ook dit bevel niet veel uitwerkte, toont de reeks van de gedurig herhaalde Placaten van 16

¹⁾ dd. 7 Nov. 1629. Zie Gr. Plac. B., D. II, kol. 1473 volg.

²⁾ Oisterwijk, Kempenland, Maasland en Peelland, waarvan het laatste het *grootste*, Kempenland het *heerlijkste*, wegens het verblijf aldaar door Koningen en Vorsten gehouden; Oisterwijk het *schoonste* en Maasland het *velste* genoemd wordt in de *Tegenw. Staat van de Generaliteits-Landen*, bl. 24.

Mei 1631, 5 Nov. 1633, 9 April 1636, 28 Julij 1645 en van 2 Julij 1646 ¹⁾, zoo met opzigt tot Brabant, als tot het land van Overmaze, 't welk na de verovering van Maastricht (a^o 1632) in dezelfde omstandigheden als de Meijerij van 's Bosch geplaatst was.

Zoo vinden wij b. v. ook een Placaat van 5 Febr. 1630 ²⁾ waarbij door den Raad (ditmaal vooral als *Leenhof*) alle vasallen, bezittende eenige heerlijkheden, tienden, landen, renten of andere leengoederen of regten in de Meijerij, die zij van het Leenhof te Brussel hadden ontvangen, werden opgeroepen om binnen zes weken de leenen op nieuw te komen verheffen ³⁾, en in handen van den Raad daarvan eed, hulde en manschap te doen aan de Staten-Generaal, als vertegenwoordigende den Hertog van Brabant, mitsgaders brieven van »investiture ende verlydt" te ontvangen, op boete van 100 gouden realen en op straffe van vervallen-verklaring van hun regt.

Van de Spaansche zijde daarentegen beweerde men, dat de Kwartieren der Meijerij niets gemeens hadden met de stad 's Her-

1) Zie Gr. Plac. B., D. II, kol. 1475 en volg.

2) Gr. Plac. B., D. I, kol. 1459.

Ook hier blijkt weder dat eene vroegere oproeping van 26 Oct. 1629 zonder werking was gebleven, »tot kleynachtige ende kreuckinge van de superioriteyt, de Staten-Generael in de Meyerye competerende" (SCHAEFF) *Nederlantsche Placcaet-Boeck*, D. II, Amsterdam 1664, bl. 187 volg.

3) In latere Placaten wordt er, misschien tot aanloksel, »met ledigher hand" bijgevoegd.

togenbosch en daarvan »gansch verscheyden" waren, zoodat de »reductie" van geen invloed zijn kon; weshalve de bezitters van Leengoederen gewaarschuwd werden niet in het minst acht te slaan op de bevelen van de »eerste presiderende en andere van den *pretensen* Raede ende Leenhove van Brabant onder de affghewecken Provincien op straffe van 's Konings indignatie, ende van t' eeuwighen daeghe van hunne Leenen t' syn ende blyven vervallen, als van wederspannige tegen hunnen Souvereynen Heere 1)."

De Staten-Generaal en de Raad lieten zich echter niet afschrikken 2), en op die wijze ging het nu voort, totdat de Vrede aan deze en dergelijke verwikkelingen een einde maakte 3).

De ingezetenen intusschen waren van dien toestand niet zelden het slagtoffer; zoo bleek het mij, om er een voorbeeld van aan te halen, dat verscheidene eigenaars van heerlijkheden, die deze *titulo oneroso* van den Koning van Spanje hadden verkregen, later de koopsom op nieuw aan de Staten hebben moeten voldoen 4).

Wij zagen vroeger dat de Souvereine Raad te Brussel

1) *Placcieten ende Ordonnantien van de Hertoghen van Brabant*, D. I, bl. 276 volg.

2) Zie Gr. Plac. B., D. I, Kol. 1430 en 1458 volg. verder SCHAEP D. II, passim.

3) v. HEURN, t. a. p., D. II, bl. 465 en volg.

4) Dit was ook het geval met de heerlijkheden *Beek en Donk* en *Stiphout*. Den 17 Nov. 1643 namelijk werden deze te Brussel verkocht en dat uit aanmerking (zoo luidt de titel van opdracht) »van de swaere tegenwoordige oorloogen tegen de vyanden, soo rebellen als Fran-

althans middellijk deel nam aan 's Lands regering; zijnen invloed bij verandering der Magistraatsbekleeding ¹⁾ in de steden, in één woord wat van de politische magt van het oude Collegie was overgebleven.

De Raad te 's Hage, hoewel gaarne met denzelfden hoogdravenden titel vercerd, heeft nooit zoodanige magt uitgeoefend; de aanstelling van sommige ambtenaren, als van Notarissen, Landmeters en Deurwaarders, schijnt hem echter verbleven te zijn, althans maakte hij de reglementen waarbij de salarissen dier ambtenaren werden vastgesteld ²⁾, en had het toezigt over hunne gedragingen ³⁾. Men vindt daarvan menig bewijs in de Placaatboeken; maar de ver-

---

coysen, en de daaruit ontstane cortheyd van gelden, toegekomen door het langh agterblyven van het overcoomen van onse gallicoen ende ons silver uit Indien" enz. Niettegenstaande de Placaaten vonden die heerlijkheden toch een kooper, die echter eerst later door de Staten is erkend en bevestigd (op 29 Junij 1646) toen hij op nieuw de som aan de Generaliteitskas had uitbetaald.

¹⁾ MARTINI, *Verz. v. Stukken*, bl. 221. »De Raad — versuimde ook niet, om daar nu anno 1630 de *Weth* binnen 's Hertogenbosch — stond te werden veranderd, H. H. M. bij missive van 6 Sept. voor te dragen, dat van ouds de *Magistraten in de Steden van Brabant* verandert en geëed waren bij commissarissen van den Raad.»

²⁾ Zie Gr. Plac. B, D. II, kol. 2795 volg. *Reglement op 't stuck van de salarissen der Secretarissen*, enz. Zie de lotgevallen van dat reglement in CHALMOT'S *Verzameling van Placaaten enz. betrekking hebbende tot de gebeurtenissen in de maand September 1787* enz., D. XLIX, bl. 247 volg. Door den Raad werd ook aangesteld een »Examinateur der Landmeeters.» *Tegenw. Staat van de Generaliteits-Landen* (D. XII) bl. 20.

³⁾ Zie b. y. Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 732 en 733. »Resolutie der Staten-Generaal, waarbij aan de judicature van den Raad wordt ge-
laaten zekere questie over de faculteit tot het employeren van een

ordeningen van den Raad behoefden blijkbaar de nadere bekrachtiging der Staten-Generaal ¹⁾, en van lieverlede hielden zij dus op, uitvlocisels te zijn van het *souverein* gezag, waarop de Brusselsche Raad zich kon verheffen. Het vermelde tarief b. v. draagt daarvan den stempel, want alvorens in werking te kunnen treden, was het aan de goedkeuring der Staten onderworpen ²⁾.

Wij zagen ook dat de Brusselsche Raad, zoo niet daartoe uitsluitend bevoegd, met de daad brieven van *gratie*, *abolitie* en *remissie* verleende ³⁾. Dit regt, zoo het welligt eene enkele maal ⁴⁾ door onzen Raad is uitgeoefend, werd hem bepaaldelijk ontnomen bij Resolutie van 12 April 1634, den 31 Jan. 1648 ⁵⁾ vernieuwd, waarbij de Prins van Oranje gemagtigd werd om voortaan alle brieven van *remissien*

Notaris, in plaats van den Secretaris, tot het doen van eene publicque verkooping van 20 Maart 1759," waaruit blijkt, dat door onderscheidene Placaten den Notarissen verboden was het "houden en beschrijven van verkooping en huurbedullen, hetzij die bij kaarsbrandinge en stockslagh, of anders bij insetten, verhoogen, geven van palmstagh na costume locaal, of andersints was geschied."

¹⁾ De Raad van Brabant nu en dan, b. v. den 7 Junij 1764, eigenmagtig zekere waarschuwingen zonder voorkennis van H. H. Mog., en zonder opgevolgde *sanctie* hebbende uitgevaardigd, vloede hieruit niet zelden verwarring en onzekerheid van regt voort.

²⁾ Vgl. *Reglement* van den Raad van Brabant voor de Secretarissen, 9 Julij 1659, vernieuwd door de Staten-Generaal, bij Resol. van 20 Sept. 1724. Mr. J. C. SANTVOORT, *Manuaal of Woordenboek ten dienste van die van de Leen- en Tolkamer der Meyerye*, v. v. *Admise, Secretarissen, Vacatien*, 1741. Men zie verder Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 719.

³⁾ Zie *Belang, Consideratien en Advis* enz. bl. 86 en 124 der Bijlagen.

⁴⁾ Terz. pl., bl. 86 in 1608, 1711, 1717.

⁵⁾ Zie Gr. Plac. B., D. II, kol. 2389, 2390.

pardoenen en *gratien* over het geheel regtsgebied van den Raad van Brabant, de stad Maastricht en het Graafschap van Vroenhove uit te geven, terwijl bij dit en een ander placaat van denzelfden dag het Hof aangewezen wordt om die brieven te *interineren* 1) (wat Maastricht en Vroenhove aangaat, daartoe »specialyck geauthoriseert»). Dezelfde magt werd bij Resolutie der Hoog Mogenden van 21 September 1672 2) aan Prins WILLEM III geschonken, en is verder telkens 3) aan de Stadhouders toegekend, terwijl uit de reeds aangehaalde Verzameling van *Advisen* blijkt, dat ook Prins WILLEM V het oefende; daarin toch komen voor menigvuldige adviezen en requesten van gratie, door dien Stadhouder in handen van den Raad gesteld.

Voor het overige meen ik te mogen stellen, dat den Raad niet betwist werd de uitvaardiging van brieven van *legitimatie* 4),

1) Zie art. 616 der Albertina. DE DAMHOUDER *Practycke in criminele saken*, bl. 250 en volg. SIMON VAN LEEUWEN, t. a. p., bl. 318. — Een voorbeeld van zoodanig *interinement* vindt men in de Memorie van den Adv. Fiscaal VAN STEELANT, bl. 131 der bijlagen; het eindigt met het Officie-Fiscaal van den Raad, den Drossaart van Breda en alle anderen, een eeuwig zwijgen en silentium op te leggen.

2) Terz. pl., bl. 125 der bijlagen.

3) Zie Gr. Plac. B., D. VIII, bl. 757. Bij Resolutie van 19 Nov. 1751 werd dit regt, den 29 Mei 1747 aan den toen door het dankbare Nederlandsche volk uitgeroepen Stadhouder »gedefereert», ten behoeve van den jeugdigen Prins bevestigd, en de uitvoering daarvan opgedragen aan »haare Koninghlycke Hoogheyd Mevrouw de Princesse Douarière, in qualiteit als Gouvernante en Vooghdesse van hoogstgemelden Heere Princee.»

4) Vgl. J. J. M. LAURILLARD, *Het Devolutie-regt in het Hertogdom Brabant*. Academisch Proefschrift, Leiden 1855, bl. 85.

van *venia aetatis*, en gratien van gelijke natuur, zooals dat blijken kan uit de bijlagen tot VAN STEELANT'S *Contra-deductie*, waarin verschillende extracten uit de bij den Raad gehoudene registers worden medegedeeld 1).

Onder de bemoeijingen echter, die van ouds bij ons Collegie voorkwamen, nu en dan niet zonder voorkennis der Staten-Generaal, meen ik nog melding te moeten maken van eene zonderlinge regtsvordering, die, thans geheel onbekend, vroeger zeer in gebruik was 2). Wanneer namelijk het openbaar gerucht iemand van het een of ander misdrijf beschuldigde, zonder dat deswege eene vervolging tegen hem werd ingesteld, gaf de Ordonnantie naar het voorbeeld van andere Instructiën op de proces-orde in strafzaken aan dengene, die onder zulke verdenking lag, het middel aan de hand om zich door het nemen van het initiatief daarvan te zuiveren 3). In het 21^e Hoofdstuk ontvouwt zij daartoe de wijze van procederen, bekend onder den naam van »*Purgen in materie criminelle*." Ook in het Oud-Hollandsch regt was zoodanige »*purge*» bekend, en komt daar in zekere gevallen voor met de benaming van »*landwinning* 4)." Volgens VAN LEEUWEN be-

1) Zie aldaar bl. 166 volg. en 172.

2) BOEL ad LOENIUM, *Decisien en Observatien*, (2de dr.) 1735, bl. 6 volg. 439 volg. 290 volg. — Een beroemd voorbeeld van het stellen ter *purge*, vindt men in de treurige zaak van O. Z. V. HAREN bij het Hof van Friesland in 1761.

3) Vgl. VOORDUIN, *Gesch. en beginselen v. het Wetb. vrn Strafv.* I, 381 volg. (Aanmerkingen der Belgische Commissie op het ontwerp van 1815.)

4) DE GROOT, *Inleydinge tot de Hollantsche Regts-geleerthayt*, enz.

hoefden die brieven niet geïnterineerd te worden, en ook bij het toestaan van purge leest men soms de bijvoeging »*scilfs sonder interinement*,” zooals men zien kan uit een voorbeeld in de bijlagen 1) der gemelde Memorie. Daarbij wordt het verzoek toegestaan van een jongeling, die verdacht was gehouden van manslag, maar zich van die misdaad naar genoegen des Raads gezuiverd had.

Zoo veel, ik zoude bijna zeggen, zoo weinig van de handelingen van den Hoogsten Regter over Staats-Brabant. Eene meer uitvoerige beschrijving van zijne bevoegdheid was mij deels uit tijdgebrek, deels en wel vooral uit onbekendheid met de nog verholen bronnen, niet mogelijk; ik moest mij derhalve met eene vlugtige aanwijzing vergenoegen. Liever sta ik nog stil bij de belangwekkende geschiedenis van een geschil dat sedert de oprigting tot de opheffing van den Raad heeft voortgeduurd, en nooit beslecht, bijna twee eeuwen lang eene *open question* bleef.

Het is een voldongen historisch feit, dat Staats-Brabant nooit onder de Vereenigde Gewesten opgenomen, maar veeleer als een overwonnen strook lands, *pays conquis* 2), aangemerkt en als een wingewest behandeld is.

3 b. 33 d., § 29. SIMON VAN LEEUWEN, D. II, 45 d., bl. 317. Zie ook art. 1032 en 1033 en N°. VI der formulieren, *Wetboek op de Regierlijke Instellingen en Regtspleging in het Koninkrijk Holland* 1809.

1) Bl. 117.

2) Deze benaming bezigt MARTINI, in het *Request aan Hun Hoog Mogenden door Schepenen, Gezwoorens en Raaden der Hoofdstad's Her-*

Te vergeefs hadden de Brabanters vooral 1) na den Munsterschen vrede zoo bij de Staten-Generaal, als bij die der afzonderlijke Provinciën pogingen aangewend om tot een zelfstandig Gewest te worden verklaard en als medelid in het algemeen beleid van 's Lands zaken deel te nemen. Men begeerde althans eene vrije regering in eigen boezem overgebracht te zien, al de deelen der Souvereiniteit, *Politie*, *Finantie* en *Justitie* daaronder begrepen 2).

De zeer merkwaardige Vertoogen » van de Baender-Heeren, Edelen ende Steden van Brabant houdende de syde der Unie » bij de Staten-Generaal ingeleverd tot herstel in hunne regten, vindt men bij AITZEMA 3), waar zij onder anderen hunne grieven op de volgende wijze blootleggen:

»In alle publieke Acten worden die van Brabantt,» zoo lezen wij daar, »by de Staten van de Geuniceerde Provinciën wel genoemd *Geassocieerde* (welke Sociteyt dan voorwaar wel *misrabel* en *beschreyelyck* ghenaemt mach worden), maer metter daet gehandelt als *overkeerde*.

»Tot bewys sullen wy van veele, maar dese poincten voortbrengen.»

toegabosch gepresenteert den 26 April 1786, p. 46, met het motto ontleend aan MONTESQUIEU, *Esprit des Loix*, L. X, Ch. 7.

1) Men zie hunne vertoogen vóór dien vrede bij VAN HEURN, t. a. p. D. II, op de jaren 1631, 1647 en het begin van 1648. In 1647 kwam o. a. de eerste Pensionaris van 's Bosch VAN BERESTEYN te dien einde naar 's Hage als gemagtigde.

2) BLANKERSHOEK, *Questiones Juris Publici* l. 1, c. 16. *De Jure Postliminii varia*.

3) *Herstelde Leeuw*, bl. 314—355 (1652).

»Ten eersten belangende *de Justitie*, soo resideert den
 »Raedt van Brabant buyten de Provincie, tegen de no-
 »toire Privilegien en Blyde Inkomsten by alle Hertoghen
 »beswooren, streckende boven de voorsz. indracht tot ex-
 »cessive moeyten, kosten ende ongelogentheden van de
 »goede Ingesetenen.»

Men ziet, allereerst dus dringen zij aan op eene ver-
 plaatsing van den Raad naar eene der steden in Brabant ¹⁾,
 waartoe de hoofdstad 's Hertogenbosch zich dan ook bij
 verzoek aan Hun Hoog Mogenden een en andermaal aan-
 beval ²⁾. Den leden werd daarom vrijdom van stadsac-
 cijnsen toegezegd ³⁾.

Vruchteloos waren al de verzoeken van 1648 ⁴⁾ tot 1669
 telkens herhaald; zoo zij al hier of daar eenigen weer-
 klank vonden, nergens werden zij met eenige kracht on-

1) De poging door den Raad van Brabant zelve tot dat einde aangewend
 was vrijdeld bij Resolutie van Holland van 24 Januarij 1631, hou-
 dende: »dat op het verzoek van de Raaden van Brabant, ter Gene-
 raliteit gedaan, en ter Vergaderinge van H. E. Gr. Mog. beneffens
 andere poineten, gerefereerd, tenderende om haare Residentie voort-
 aan te mogen gaan ncemen binnen 's Hertogenbosch, was verstaan
 en geresolveerd hetselve te excuseren.» Vgl. ADRIANI KLUIT, *Histo-
 ria Federum Belgii Federati Primae Lineae*, § 66 en 67. »De Curia
 in suo territorio figenda.»

2) Reeds gedurende de onderhandelingen wegens de overgaaf in
 1629, had de stad 's Hertogenbosch te vergeefs gevorderd, onder-
 anderen, »dat de Raad van Brabant in 's Gravenhage binnen 's Her-
 togenbosch haar verblijf soude houden, ofte een ander Raad in desselfs
 plaats, aldaar worden opgericht.»

³⁾ VAN HEURN, t. a. p., D. II. bl. 483.

⁴⁾ Zie VAN HEURN, t. a. p., D. III, op dit en volgende jaren; ook
 wegens de moeilijkheden in 1656 gerezen.

dersteund; niet zoo zeer, zoo het schijnt, omdat men hunne gegrondheid loochende, maar veelcer dewijl men de tijden niet geschikt achtte om aan die wijdstrekkende en, naar men meende, bedonkelijke vorderingen gehoor te geven 1). Ook de houding der ingezetenen gedurende den oorlog, die schier uitsluitend der Roomsch-Katholieke 2) Godsdienst toegedaan en veelal Spaanschgezind waren, gaf welligt tot die ongunstige stemming aanleiding 3), behalve de vrees, die vooral Holland koesterde, om het getal stemmen ter Algemeene Vergadering vermeerderd te zien. Hoe het zij, het is onze taak niet te onderzoeken 4), of een deel van Brabant, zoo als dat bij het 3^e artikel van den Munsterschen Vrede aangewezen werd 5), de regten en privilegien kon terugeischen, welke vroeger aan het geheele Hertogdom toekwamen 6); veelmin om de vraag te beslissen, of de Vereenigde Provinciën wel naar de regelen van gezonde staatkunde handelden, toen zij een niet onbelangrijk gedeelte der Republiek in eenen toestand

1) »Atque patuit,” zegt PESTEL, t. a. p., bl. 468, »juris aequalis consortium facilius in nascente, quam constituta, republica obtineri posse.”

2) Uit een M. S. van N. DE WERT (Cronycke 1566—1593) blijkt (vrij oppervlakkig), dat van de 9,000 bunders winnend land in Brabant, 7,300 toebehoorden aan de geestelijkheid, welke daarenboven van de overige landen de tienden trok. Zie *Het jaar 1566. Hist. Proeve*, enz., door M. L. VAN DEVENTER.

3) Men zie de Placaten van 1629—1648.

4) Zie over het regt van Breda, J. J. LOKE. *Costumen van Breda*. Academisch Proefschrift, Leiden 1856, bl. 65 volg.

5) Zie Gr. Plac. B., D. I, kol. 79 en volg. (art. 3).

6) Zie PESTEL, t. a. p., bl. 468.

plaatsten, die de bevolking van het algemeen bestuur moest vervreemden zoo niet verbitteren, door haar, wij zeggen niet eene volkomen gelijkheid van regt met de leden der Unie, maar zelfs het genot van een vrij Gewestelijk en Plaatselijk Bestuur te onthouden.

Tot ons onderwerp behoort meer bepaald de vraag, of Brabant niet op grond van de door de Algemeene Staten zelve erkende privilegien ten minste kon vorderen, dat de leden van den Brabantschen Raad, benevens de Officiëren als de Hoog- en Kwartierschouten, genomen moesten worden uit inboorlingen van Brabant aldaar geerfd en gevestigd. Reeds in onze Inleiding zagen wij, dat bij de Blijde Inkomsten de Hertogen steeds beloofden geene anderen tot hunne Raden of dergelijke gewigtige ambten te zullen nemen dan »goede luiden gheboren, woonende ende gegoeyt in den lande van Brabant.» Zij behielden zich slechts voor de vrije keuze van twee Raden.

Nog sterker vinden wij dit uitgedrukt in de Bl. Ink. van den Hertog van ANJOU (a°. 1582); deze uitheemsche Vorst moest beloven zich in zijne keuze te regelen naar het »advies der Staaten» en in 't algemeen tot *Raadsluiden van Staat* slechts te gebruiken »Inboorlingen des Lands, één of twee Franschen, den Staaten aangenaam, uitsontert.»

Ook bij de oprigting van den Brabantschen Raad in 1591 was stellig verklaard, dat de Staten Generaal »in sonderlinge recommandatie hadden, dat die Landen, Baander-

»heeren, Edelen, Steeden, Vrijheden, Dorpen en andere
 »Ingezeottenen van Brabant in de Unie van de Nederlanden
 »gebleeven, ende die namaals daar onder gereduceert waren,
 »ende noch deur Codes genade gereduceert zouden worden,
 »in goede ordre, Policie en Justitie geregeert mogten wor-
 »den, onvermindert en sonder prejudicie van de Privi-
 »legien en de Gerechtigheden van het Landt van Brabant,
 »der Baanderheeren'' enz.

Hieruit blijkt dus dat de voorregten van Brabant erkend werden zonder onderscheid tusschen de plaatsen, die van het begin af bij de Unie gebleven waren, en die welke later *gereduceert* zouden worden.

Die geheel ongevergte toezegging werd daarenboven bevestigd ¹⁾ bij art. 8 der Capitulatie van 's Hertogenbosch, waar aan de »Stadt, Borgers ende Ingesetenen van dien enz. behouden werden alle hare Rechten ende Herkomen, Costumen, exemptien ende alle andere Privilegien, zoo *generael* als particulier, die sy van oudts ende voor het begin der oorlogen genooten ende ghehadt hebben."

Op grond dier verklaringen nu in verband met de privilegien bij de Bl. Inkⁿ. verzekerd, hebben de Brabanters steeds blijven beweren, dat de Raad uit Brabanters moest zijn zamengesteld. — Van daar dan ook al dadelijk eene klagt van den Raad zelve, toen in 1605 door de Staten-Generaal tot lid van het collegie was benoemd Mr. GYSBERT

¹⁾ Vooral met betrekking tot 's Bosch en den *Vrijdom* van die stad. Men zie Gr. Plac. B., D. II, kol. 611 en volg.

VAN LOON, geen Brabanter van geboorte, dus als zoodanig niet verkiesbaar.

Dit verhoog werd bij H. Hoog-Mogenden in overweging genomen, die den 20 Mei 1605 de benoeming van VAN LOON handhaafden, onder bijvoeging echter dezer merkwaardige zinsnede: dat zulks zoude wezen »sonder pre-juditie of voortaan meer in consequentie getrocken te worden, maer dat in toecomende tyden, in gelycke, of andere saecken, die Gerechtigheyt of Privilegien van den Lande van Brabant aangaende, sal gevolgt en nagecomen worden die blijde Incompsten met den Hertog van Anjou, als Hertog van Brabant ende de Staeten van den selven Lande aangeaen, besloten en besworen.»

Deze acte van non-praejudicie heeft evenwel niet belet, dat de Staten-Generaal bij volgende keuzen de vooral ook daarop gegronde regten van Brabant in den wind sloegen, en den Raad meest zamenstelden uit leden die aan Brabant geheel vreemd waren. Toch besloot o. a. de regering van 's Hertogenbosch den 25 November 1657 nogmaals eene poging aan te wenden en aan Hun Moog Mog. eene *remonstrantie* te doen toekomen, waarin zij aandrong op de benoeming van Brabantsche regtsgeleerden, waaraan volstrekt geen gebrek was, wordende de Schepen der stad Mr. HAMEL BRUYNINX aanbevolen als geschikt om bij vacature eenen zetel in den Brabantschen Raad in te nemen.

Behalve het regt uit de gewaarborgde privilegien ontleend, steunde het verzoek ook daarop, dat de Brabantsche

regtsgeleerden betere kennis van d'aloude Costuymen en usantien hadden, dan men bij hen kon onderstellen, die, in andere Provincien geboren, meer bekend en ingcnomen met de Gewoonten van deze moesten zijn; en dat daaruit ontstaan zoude »eene onreddelyke ende ellendige confusie van uytterende Processen onder d'Ingesetenen van Brabant.»

Na dit request in overweging genomen te hebben, werd het in handen gesteld van den Heer VERBOLT en de andere »Gedeputeerden tot de saecken van de meyerie van 's Hertogenbosch om te visiteren, examineren ende daervan rapport te doen.»

Terwijl deze heeren zich daartoe voorbereidden, besloten de Staten-Generaal zelve eene nieuwe Instructie voor den Raad van Brabant te formeren, welk plan in 1661 opgevat geleid heeft tot een Concept, dat om consideratie en advies aan den Raad is gezonden, door dezen met zijne bedenkingen is »gerotourneerd,» maar waarvan de verdere lotgevallen in het duister liggen ¹⁾.

Op den 16^{en} Mei 1669 kwam bij de Staten-Generaal een tweede request in van de Regeerders en andere ingezetenen der steden en Kwartieren van Brabant van gelijken inhoud als het boven vermelde van 's Hertogenbosch, dat weder in handen gesteld werd van de Gedeputeerden voor de zaken der Meyery, alsmede bij missive van 5 Junij

¹⁾ Zie Resol. St. Gen. 1661, 25 Julij, 1662, 5 en 18 December, 1663, 7 Maart en 22 April en 1664, 15 Julij.

daaraanvolgende in die van den Raad zelve, die daarop den 14 Junij reeds zijn berigt overzond. Nadat ook dit stuk aan voormelde Gedeputeerden was gerenvoyeerd, deden deze den 6ⁿ Julij daarvan rapport aan de Vergadering van H. H. M. en legden daarbij over zeker »Concept of te voorslach over het aenstellen van Raden in den Hove van Brabant 1).»

Daaruit blijkt dat de Raad destijds was zamengesteld uit een' Presiderenden Raad, acht andere en eenen supernumerairen Raad, dus uit tien personen, behalve den Fiscaal, den Griffier en Procureur-Generaal. In dit ontwerp nu werd voorgeslagen, dat getal te deelen en te stellen in twee *columnen*, zullende de vijf eerste Raden gehouden en aangezien worden voor *geboren Brabanders*, nam. de Heeren ARNOUW VAN BEAUMONT, eerste Presiderende Raad, PIETER DE SCHILDER, JOHAN WIERTS, ROELANDT VAN KINSCHOT EN MATHEUS SNELS, en de vijf overige voor *geen Brabanders*, dat is voor Personen die in Brabant niet geboren waren, nam. de Heeren MARCUS DU TOUR 2), NICOLAES KANN, HENDRICK PAGEL, ANTHONY VAN PERSYN EN MATTHEUS GOOL, (extraord. Raedt). Bij vacature uit de eerste colonne zouden de Staten-Gen. dan de plaats aanvullen met eenen be-

1) Deze mededeelingen ben ik verschuldigd aan den Heer Rijks-Archivaris, Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK en aan den Heer Mr. L. PH. VAN DER BERGH, Substituut-Archivaris.

2) MARC BARON DU TOUR werd na den dood van Prins WILLEM II, wiens kamerheer hij was, lid van het Collegie. Na verschillende gezantschappen te hebben afgeslagen, stierf hij in 1672. Zie FERWERDA.

kwamen regtsgeleerde, zijnde van de »waere Gereformeerde Christelijke Religie'', in de Nederlandsche en Fransche talen »geverseert'' en in Brabant of in de Landen van Overmaze geboren en aldaar gegoed; daaronder ook begrepen de kinderen van de Raden in den eersten graad, die gedurende de bediening des vaders geboren zouden worden. Bij vacature uit de tweede colonne zouden de Leden gekozen kunnen worden zonder op de plaats van geboorte acht te geven; ook omtrent de keuze van den Fiscaal, Griffier en Proc. Gen. was men daaraan niet gebonden. Dit voorstel werd bij de Provinciën in afschrift overgenomen, die verzocht werden zich daarover te verklaren.

Diensvolgens kwam de zaak bij de Staten van Holland ter sprake, en in de gedrukte Resolutien van dat ligchaam van 20 Julij 1669 vindt men gemeld concept geinsereerd. Er werd besloten de zaak commissoriaal te maken, en hiermede schijnt zij ad Calendas Graecas verschoven, verder tot niets bepaalds geleid te hebben; nergens althans vind ik eenig teeken dat men zich daaraan heeft laten gelegen zijn, of er op bedacht is geweest aan de regtmattige klagten gehoor te geven.

Door al die tegenkanting afgemat, schijnt Brabant zijne *doleantien* te hebben gestaakt; het deed al zuchtende gedurende meer den honderd jaren in de vrijheidlievende Republiek zijne stem niet meer hooren.

Voordat echter de Raad van Brabant in den stroom der

omwenteling omstreeks het einde der vorige eeuw verzwolgen werd, zou de strijd nog eens worden opgevat om met scherper wapenen dan ooit te voren gevoerd te worden.

De geleerde en wakkere ANTONI MARTINI, Pensionaris van 's Hertogenbosch, die deze betrekking ruim dertig jaren met eere vervuld had, en grooten invloed uitoefende, bragt de oude grieven van Brabant weder ter sprake in de Vergadering van Schepenen van 3 Aug. 1785. »Hij was,» zeide hij, »zoo bij monde als brieven, door Mannen van naam, kunde en invloed onderricht, dat, er thands in Holland zeer goede dispositie was, om bij voorkomende gelegenheden, de Privilegien der Steden en Ingezetenen onder het Ressort van de Generaliteit te handhaven en ook bijzonder zulks te toonen ten aanzien van de stad 's Bosch en Meijerij.» Hij was alzoo van oordeel dat de tijd gekomen was, om bij 's Lands Regering op de herstelling hunner regten aan te dringen, ten einde in het vervolg in den Raad van Brabant geene andere personen zouden zitting nemen dan geboren Brabanters.

Dit voorstel vond algemeenen bijval, en op 14 Sept. van hetzelfde jaar werd eene uitgewerkte Memorie te dierzake bij de Staten-Generaal ingediend. Tegelijkertijd werden daarvan afschriften aan de Staten der Provinciën, en aan den Stadhouder gezonden, terwijl de overige Brabantsche steden werden uitgenoodigd om soortgelijke Vertoogen bij de Regering in te leveren. Al deze stukken met veel bekwaamheid opgesteld, dragen den stempel van den

geest des tijds 1), die zich, zijner kracht nog onbewust, van lieverlede ontwikkelde en de groote gebeurtenissen voorbereidde, welke aan de wereld eene nieuwe gedaante zouden geven.

Zoo leest men in het Adres aan de Staten der verschillende Gewesten: »Is er ooit een tyd geweest, het is de »tegenwoordige, waarby nu in alle de Provinciën van de »Vrye en Onafhanglyke Republiek, te midden onder alle »de beroeringen en tegenstribbelingen, wordt gewerkt tot »herstel van vervalle zaken en bykans vergeete Privilegiën, ten minsten dáár de Privilegiën niet meer odieusc »naamen zyn, maar in haar waarde worden gestelt.

»En dewyl wy dagelyks zien en hooren, dat zoodanig »zyn de sentimenten en gedragingen van de geëerbiedigde »Heeren Staaten der resp. zeven Provinciën, waaronder »wy gehooren, heeft zulks het vuur, hetgeen in ons bykans was uitgedooft, by ons op nieuw ontvlamt, om, »wilden wy by de Nakomelingschap ons niet verantwoordelyk stellen, of trouweloos aan Eed en Plicht worden, »deze gunstige omstandigheden van tyden en zaaken te »moeten waarnemen en met alle onze macht, hoe gering »ook in zich zelve, UEd. Mog. gunstige en equitable in-

1) Men schroomde niet aan de afschudding van het Spaansche juk te herinneren, en den Souverein, tot wien men zich thans wendde, te wijzen op de voorrede van het Placaat van afzwering van PHILIPS van 26 Julij 1581, waarin, zeide men, de eigenaardigste grondregels van Staat nopens de verplichtingen van Overheden omtrent onderzaten gesteld zijn.

»tercessie by Hun Hoog Mog. voor ons verzoek te im-
»ploreren.»

Hangende deze zaak nu, stierf in den aanvang van
December 1785, de verdienstelijke Advocaat-Fiscaal des
Raads Mr. JOHAN FREDERIK VAN STEELANT. 1). Thans zou
dus beslist worden, of de Staten Gen. genegen waren
aan de dringende verzoeken het oor te leenen. Reeds
op den 12^{den} dier maand sloeg de President ROSENDAEL
J. F. Z. in de Vergadering van Schepenen van 's Her-
togenbosch het afzenden van eene tweede missive voor,
die door den Pensionaris MARTINI opgesteld, den volgen-
den dag in overweging genomen en goedgekeurd werd,
en waarbij men »met al den ernst, die de zaak meri-
teerde» verzocht, dat het opengevalen ambt van Advocaat-Fiscaal en Procureur-Generaal aan eenen *Inboorling*
van Brabant mogt worden toevertrouwd 2).

Doch al weder zag men zich te leur gesteld.

Op 20 Januarij daaraanvolgende werd de Advocaat Mr.

1) Mr. JOHAN FREDERIK VAN STEELANT werd den 23sten Sept. 1730 te Delft geboren; na in 1767 als 's Lands Advocaat aangesteld te zijn, vervulde hij sedert 1770 de betrekking, waarin wij hem aantreffen. — Den 29 Nov. 1785 overleden, werd hij den 6 Dec. daaraanvolgende in de Grootc Kerk te 's Hage begraven.

2) Onder andere redenen deden zij gelden: dat Staats-Brabant, »schoon gezamentlijk meer aan de Unie opbrengende dan eenige Provincien van de Republiek,» en zijne Ingezetenen die »als den stille in den Lande, met alle goedwilligheid 's Lands en Stads-schattingen» voldeden, zich toch wel mogten beroepen op wettig verkre- gen en toegezegde Privilegien, het eenige dat hun van hunnen vorigen luister was overgelaten.

HENDRIK JUSTUS VAN OLDENBARNEVELD gen. WITTE TULLINGH tot die betrekking benoemd. Van de zeven Gewesten hadden tot die keuze medegewerkt Gelderland, Zeeland, Utrecht, Overijssel, Stad en Lande, terwijl Holland en Friesland gewenscht hadden de aanstelling te verschuiven tot dat op de grieven en verzoeken van Brabant zoude zijn beslist.

Denzelfden dag besloten dan ook die van Holland ten sterkste daartegen te protesteren, en ze te »houden voor »nul en van geener waarde, en verder den Ontfanger-Generaal van Holland te gelasten, om de Furnissemerten der »Ampt-gelden, door den pretenselyk aangestelden Advocaat »WITTE TULLINGH gedaan werdende, niet te accepteren.”

Van dit verzet werd aan de Staten der Provinciën kennis gegeven bij eene *circulaire Missive* van den 21 Jan., en bij de zulke die de benoeming doorgedreven hadden, geklaagd over het gedrag hunner Afgevaardigden, 't welk genoemd werd »eene verregaande demarche, die onder Bondgenooten, welke prijs stellen op de conservatie van de Unie »en derselver reeds verswakte banden niet geheel willen »verscheuren, nimmer behoorde te zijn opgekomen;” zij wilden hierdoor hen »in avans overtuigen, dat de gevolgen »welke deese saak soude mogen hebben, in geenen deele »aan hen te wijten zouden zijn, maar alleen moeten worden toegekend aan zulke Gedeputeerden der vijf Provinciën, welke gehouden gedrag een geest van *despotismus* »en overheersching aanduidde, waarmede geen Bondgenootschap bestaan kon.”

Ook de Regering van 's Bosch geraakte op nieuw in geen mindere beweging. Den 27sten Januarij had de voortreffelijke Pensionaris MARTINI weder eene »Missive van Dolcan» tie" in gereedheid, ditmaal gevolgd door twee verzoekschriften van een aanzienlijk aantal *Inboorlingen van Staats-Brabant, Burgeren der Hoofdstad 's Bosch en opgesectenen van de Meijerije van dien*; van al welke stukken evenwel mijn bestek verbiedt eenige verdere melding te maken. Ook de briefwisseling te dezer zake tusschen de Staten der Gewesten ¹⁾ gevoerd, en waarbij menig bitter woord over en weder viel, kan hier hare plaats niet vinden.

Ik wil hier echter de omstandigheid nog mededeelen, dat ook in den boezem van den Brabantschen Raad zelve verschil van gevoelen bestond, daar vijf leden zich tegen den wensch van Brabant verklaarden, terwijl de vier andere, waaronder de presiderende Raad, de partij hunner regtsbedeelden met warmte omhelsden.

Hun Hoog Mogenden nam. hadden de bij hen ingekomen adressen in handen gesteld van den Raad, om hen daarop te dienen van advies. Dit werd den 17 Maart ingezonden, en kwam bij de Staten-Gen. den 3^{den} April daaraanvolgende in behandeling. Bij die gelegenheid gaf de heer LOHMAN, die ter Vergadering voorzat, te kennen dat hem door een der leden van den Raad eene Missive was over-

¹⁾ De bedoelde vijf Gewesten schijnen het gedrag hunner Afgevaardigden goedgekeurd te hebben. Zij beriepen zich o. a. ook op het hiervoren gemeld Concept van 1669.

handigd, houdende een afzonderlijk berigt over het onderwerp en het gevoelen uitdrukkende der *minderheid*. Men bragt daarop in omvrage, of zoodanig berigt van enkele leden wel in overweging kon gebragt worden; *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijssel* verklaarden zich daartegen; *Holland* en *Zeeland* waren van meening, dat over eene »saak van »soo veel aanbelang, als de beoordeeling van gereclameerde »Privilegiën, niet te veel licht kon worden verspreid, »en dat het geringste denkbeeld zelfs van eenzijdig- of »vooringenomenheid volstrekt van een diergelijk te doen »ondersoek behoorde te worden geremoveert.” — Zij vorderden dus de mededeeling der Memorie. De meerderheid ¹⁾ echter besloot deze niet aan te nemen en, zonder die met de eer der inzage te verwaardigen, terug te zenden.

De Staten van Holland, welke dan ook op dat tijdstip, toen de partijzucht zoo fel woelde, hunne drijfveer moge geweest zijn, hielden zich niet voor geslagen, en waagden eene laatste poging. Bij hen werd het berigt, door de Algemeene Staten afgewezzen, overgebragt en ter Vergadering van den 6 April besloten dit bij afschrift aan de Staten der overige Gewesten mede te deelen.

Doch alles bleef zonder uitwerking.

Zoo weinig medegevoel derhalve de klagten van Brabant bij deze vonden, des te grootere ingenomenheid toonde

¹⁾ De drie genoemde Provinciën nam.; *Friesland* en *Stad en Lande* bleven buiten stemming.

de Magistraat te 's Bosch met het afzonderlijk berigt der vier 1) leden, die de minderheid in den Raad hadden uitgemaakt. Dadelijk na de ontvangst ontwierp men een dankadres, en den 26sten Mei zonden de *Schepenen, Geworens en Raaden* der stad het den verdodigers hunner regten toe. Zij zeggen daarin o. a., dat zij » door dat » schoon en allerinteressantste stuk, waarvan de meerdere » bekendmaking zy alleen aan de wyse en byzondere directie van Hun Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland" verschuldigd waren, en 't geen » langs dien weg ook tot hunne kennis was gekomen, » zoodanig getroffen zyn geweest," dat zij besloten hadden dit benevens al de andere stukken tot die zaak betrekkelijk in groot Octavo te doen drukken, ten einde de » weldenkende Burgerye en andere In- en Opgezetenen van Staats-Brabant" er meer *en detail* mede bekend te maken 2).

1) Zij waren de Heeren Mrs. WILLEM VAN LAAR, Eerste presidentende Raad, NICOLAAS WILLEM HARTMAN, DANIEL STEYN PARTÉ en ENGELBERT VAN ECK.

2) De Pensionaris MARTINI bezorgde diensvolgens de uitgave dier stukken onder den titel van:

Verzameling van Stukken, rakende de Adressen door den Magistraat der Hoofdstadt 's Hertogenbosch aan de Hooge Kollegien van de Generaliteit en de Respectieve Bondgenoten gedaan tot inroeping der Brabantische Landvetten en Privilegien omtrent de begeving van ambten aan geboren Brabanders, op goedvinden van gem. Magistraat uitgegeven door Mr. ANTONI MARTINI, Pensionaris der voorsz. Stadt, 1786. Ik heb het verslag van het gebeurde betrekkelijk het geschilpunt meerendeels uit dit belangrijk deel getrokken, waarvan ik de kennis aan de goedheid

Terwijl alzoo die van 's Hertogenbosch en andere steden hunne stem verhieven, was ook het platte land van Brabant ijverig in de weer om zijne bezwaren aan de Hooge Staatscollegien bloot te leggen, en werd in October 1786 door »Stadhouders en ordinaris Cecommitteerden der vier Kwartieren van de Meyery» eene zeer uitgewerkte *Memorie* aan den Raad van State ingezonden ¹⁾. Hunne grieven betroffen wel niet zoo zeer de samenstelling van den Raad van Brabant; meer »algemeene bezwaren,» zooals zij zich uitdrukken, komen daar ter sprake. Getroffen heeft mij vooral de schildering, die van de toenmalige gesteldheid van het Gewest mijner geboorte gegeven wordt, en voorzeker zal de tegenwoordige bewoner van Noord-Brabant, die deze bladzijden leest, dankbaar den gezegenden ommekeer van zaken erkennen, welke op zijn' geliefden grond heeft plaats gegrepen. Ik kan mij niet

van Jonkheer Mr. A. COENEN VAN 'S GRAVESLOOT, echtgenoot van de kleindochter des waardigen Pensionaris, te danken heb.

ANTONI MARTINI, geboren te 's Hertogenbosch den 17 Januarij 1728, was vóór zijne aanstelling in 1756 tot Pensionaris, na zijne studiën te Leiden volbragt te hebben, Advocaat voor den Raad en Leenhove van Brabant te 's Hage. In 1787 vroeg hij zijn ontslag als Pensionaris, wijdde zich verder vooral aan historische studien toe, en overleed te Helvoirt den 31 Julij 1800. Onder zijne voorzaten, gesproten uit een adelijk geslacht in Brabant van Italiaanschen oorsprong, telde hij Jonker WILLEM MARTINI, Griffier der stad Antwerpen tot de overgave aan Parma in 1585, sedert naar Noord-Nederland uitgeweken, in 1599 Raad, naderhand presiderend Raad in den Raad en Leenhove te 's Gravenhage.

¹⁾ Zie CHALMOT'S »*Verzameling van Placaaten, Resolutien en andere Authentieke Stukken, betrekking hebbende tot de gewigtige Gebeurtenissen, enz.*, te Campen 1793, 49ste D., bl. 130—212.

onthouden enkele treffende zinsneden uit die *Memorie* mede te deelen. »Hij,» zoo luidt het daar, »die de »bewoners der Moyerye kent en nagaat in hun dagelyks »bedryf en levenswyze (evenveel of zy Land- of Ambachts- »lieden zijn) zal bij ondervindinge gaarne toestemmen, dat »zy over het algemeen zyn ontbloot van datgene, hetwelk »aan hun, als redelyke Menschen toekomt. — Hij vindt »den ingezeten wel den gantschen dag, zonder zelfs den nacht »te spaaren, byna boven Menschen krachten werkzaam, en »zwoegende voor zich en de zynen; maar met wat gevolg? »Voor dit alles is zyn drank, schoon water of zuure karnemelk; zyn eeten aardappelen met raap-oly, zoo die »niet te duur is, of meesten tyds zuure karnemelk en »somyds azyn; brood zonder boter of kaas, ten minsten »zeldzaam anders; zyn kleeding gescheurd en geplukt, »met een blaauwe zogenaamde kiel van grof linnen over- »dekt; zyne legging zonder eenige veeren op zakken met »stroo of dergelyke gevuld, en zyn dekzel van geen beter »natuur geheel afzigtelyk, te zamen zoo veele bewyzen »van zyn behoefligen toestand, waarmede hy te worstelen »heeft; al zyn zwaaren arbeid kan hem geen boter op »zyn brood geven; schaars wat spek; genoegzaam nooit »vleesch; geen bier, geene behoorlyke kleeding, dekzel »of ligging, en derhalven ontbreken hem de natuurlyke »en redelyke behoefkens, die aan denzelfven, als Mensch »toekomen, en aan hem die'er met alle, ja boven zijne »krachten op uit is, om die te verkrijgen.»

Op eene andere plaats lezen wij: »Behalve andere stellingen wy tot voorbeeld van het algeheel verval in *Peelland* de Stad en Heerlykheid *Helmond*; de Heerlijkheden *Heeze* en *Leende*, zoo excessif bezwaard, na eveuredigheid van deszelfs vermogen, dat het alle geloof te hoven gaat; in het Kwartier van *Kempeland* zouden wij in het algemeen zelfs niet durven redeneeren van miuvermogenenden, maar moeten beweeren, dat men daar heeft volstrekt arme Boeren; en *Valkenswaard*, *Waalre*, *Aalst*, *Oerle* en meer anderen zyn bovendien, nithoofde van het verval der Fabrieken, geruïneerd; in het Kwartier van *Oosterwyk* is de Vryheid *Oosterwyk* eene vertooning van voorige welvaart, de plaats heeft veele Huizen, maar is over het algemeen vervuld van arme en onvermogene Inwoonders; in het Kwartier van *Maasland*, kan weder de Stede en Vrijheid *Osch*, dienen als een voorbeeld.»

Dit, en dat een volk zoo »behoefdig en ongelukkig, hoewel naarstig, arbeidzaam, en, dag en nacht, voor de noodzakelykste behoeftens van het leven moettende zwoegen, ontbloot is van die wederkeerige genegenheid, welke zoo zeer noodig is voor de zekerheid der Regeeringen;» en dat men daar vindt wel »ontzag en vrees voor de wetten, geboren uit de uitoeffening derzelve; maar geene overtuigende welwillendheid, om die te gehoorzamen noch waare Vaderlandsliefde,» dat alles wordt hier vooral toegeschreven aan de drukkende lasten, die destijds onder allerlei benamingen de welvaart vernietigd hadden; zooals

daar waren, » *Beeden, Verpondingen, gemeene Middelen, als Hoofdgeld* (ter vervanging van het gemaal) ¹⁾, *Hoorngeld, Bezaayde Morgen, de Impost op 'de Wijnen, Brandewijnen en Bieren, het Beestiaal* (geslagt) en *Tabak*, mitsgaders de *kleine Specien*, als de impost op den *Azijn, Zeep, Zout, goude Laakens, zilvere Laakens, zijde wolbe Laakens, het Paardgeld, de Impost op Brandhout, Turf, Koolen, Waage en Rondemaat.*” Daarenboven hief men: » Den Veertigsten en Tagtigsten Penning op de Verkopeningen enz. van vaste Goederen, den Twintigsten Penning in cas van Successie *in adscendenti Lineâ et Collaterali*, het klein Zegel, de Tollen, de Houtschat, de Dominiale Chynsen, de Novale Tienden; de Convoyen en Licenten waardoor men van de Ingezetenen der Generaliteit vergde » dat zij van de Cocderen en Provisien, die zij niet alleen uit of naar de Provinciën, maar zelfs uit en naar de besloten steden van de Generaliteit haalden of bragten, even en nog meer als de Buitenlanders, die geene de minste lasten aan het gemene Land opbrachten moesten betaalen” ²⁾ enz.

Ziedaar den rampzaligen toestand van een deel van Noord-Brabant, door zijne toenmalige bestuurders geschetst.

Wie erkent daarin de tegenwoordige Provincie met hare

¹⁾ » Van kinderen doorgaans rijkelijk gezegend zijnde, word de Daglooncr daardoor geruineerd, hoewel die arme schepselen, niet eens de redelijke behoefkens genieten, maar van lucht en zand schijnen te leven.”

²⁾ Men zie over deze en de andere genoemde belastingen de aangehaalde *Memorie*.

welvarende dorpen, met hare bloeiende fabrieken, haren steeds vooruitstrevenden landbouw, en hare ontginningen; met de schoone wegen, waarop men zich vrijelijk beweegt, en de landman zijne vruchten vervoert waar de markt hem de hoogste prijzen aanbiedt; met die kanalen en andere waterwegen, die de voortbrengselen van grond en nijverheid naar de groote koopsteden doen vloeijen, waar de dagelijksche behoeften kunnen worden bevredigd en de inkoop met voordeel geschieden? Deze vergelijking heeft hare nuttige zijde, en kan gewis niet anders dan een diep besef van erkentelijkheid bij de bevolking opwekken, voor de weldaden welke zij boven het voorgeslacht geniet; en als zij bedenkt, dat de tegenwoordige bloei onder de grondwettelijke regering der drie Vorsten van Oranje is opgekomen, zich van lieverlode heeft ontwikkeld, en onafgebroken toeneemt, kan eene klimmende gehechtheid van Noord-Brabant aan het doorluchtig van Nederland onafscheidelijk Stamhuis niet achterblijven. Maar ook elders moet zich de overtuiging algemeen vestigen, dat de band die de verschillende deelen van ons dierbaar Vaderland onder zijnen Koning vereenigt, tevens is de eenige bron van voorspoed, welvaart en volksgeluk.

H O O F D S T U K   I I I .

OPHEFFING VAN DEN HAAGSCHEN RAAD.

Ik keer tot den Raad van Brabant terug; doch niet dan om de opheffing daarvan te vermelden, die door gewigtige gebeurtenissen werd teweeggebracht. De omwenteling door de gewapende tusschenkomst der Pruisen in 1787 voor eene wjl slechts onderdrukt en door de zegevierende legers der Fransche Republiek begunstigd, barstte in den aanvang van 1795 uit. Het oude bondgenootschappelijk Staatsgebouw werd afgebroken, om plaats te maken voor eene orde van zaken gegrond op beginselen, uitgedrukt door de klanken, *Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap*, die nevens de herschenschimmige oppermagt des volks de meer wezenlijke een- en ondeelbaarheid van den Staat en het diep geworteld regt van gelijkheid voor de Wet hebben doen erkennen. Allereerst vormden zich aan alle oorden bijeenkomsten van de leiders der beweging, onder

den naam van Provisionele Representanten, die in elk Gewest uit hun midden Afgevaardigden zonden ter Vergadering der Staten-Generaal te 's Hage. Dit hoogst Collegie der voormalige Republiek bleef met behoud der aloude benaming van Hoog Mogende Heeren, tot de bijeenkomst van de Eerste Nationale Vergadering op 1 Maart 1796 voortduren en wel als »voornamelijk ten aanzien der buitenlandse betrekkingen nitmakende het representatief van het geheele Volk der Nederlanden en van het *zoogenaamde ressort van de Generaliteit* gelijk mede van de kolonien en andere overzeesche bezittingen," zoo als zij dit met aanneming der Verklaring van de »Rechten van den Mensch en Burger" op den 4ten Maart 1795 openlijk verkondigden.

Maar inmiddels was in Staats-Brabant het zaad der omwenteling in een vruchtbaren akker gevallen en werd ook daar de erkenning van de »Souverainiteit van het geheele volk van Nederland" als de dageraad van een nieuw leven begroet. Intusschen werd de vreugde wel eenigzins door den druk der Fransche bezetting getemperd, wier komst aanvankelijk door velen toegejuicht, niet kon nalaten het verarmd Gewest nog meer uit te putten. Daarenboven was het onzeker, welk lot aan Brabant bij het einde van den algemeenen oorlog zou beschoren zijn.

Ofschoon zich ook hier alom vereenigingen hadden gevormd en men zich op toekomstige gebeurtenissen voorbereidde, namen de zaken eerst een beslissenden keer, nadat het Tractaat van Alliantie met de Fransche Republiek

op 16 Mei 1795 gesloten en den 5^{en} Junij daaraanvolgende afgekondigd was 1), waarbij bepaald werd, dat de Generaliteitslanden met de oude Nederlandsche Gewesten zouden vereenigd blijven. Reeds den 29 Mei beverens hadden zich PIETER VREEDE en JAN PANNEBAKKER 2) als Gecommitteerden van omtrent zestig gemeenten der Meijerij van 's Bosch bij den Voorzitter der Staten-Gen., den burger HAHN, vervoegd, ten einde bij de ratificatie van het verdrag gesteld te worden in het genot der »onvervreemdbaarre regten van den Mensch, welke hun meede bij Publicatie van den 4 Maart verzeekerd waren.”

Eene publicatie van H. H. Mog. van 8 Junij aan »de goede Ingezeetenen der Steeden en Plaatsen in de Generaliteitslanden, te wooten die van 's Hertogenbosch, Breda, Bergen op den Zoom, Steenberg, Grave en Lande van Kuyk, met derzelver respectieve onhoorige en verdere Districten” 3) had de strekking om de Brabanters »volkomen gerust te stellen”, maar tevens om hen aan te manen zich rustig te gedragen en den loop der Justitie en de invordering der belastingen niet te belemmeren. Zoo lang de Nationale Conventie, waarvan Brabant ook een deel zou uitmaken niet was bijeengekomen, moest uit den aard der zaak de toestand vóór den oorlog gehandhaafd worden, doch er

1) Zie *Resolutien van de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal*, enz., genomen in den jaare 1795, bl. 858.

2) Terz. p., bl. 805.

3) Terz. p., bl. 868 en volg.

zouden zoodra mogelijk Gecommitteerden naar die landen worden afgezonden met de noodige magt om »provisioneel op alles convenable ordres te stellen met faculteit aan de Ingezeetenen om hunne bezwaren aan die Gecommitteerden in geschrifte te overhandigen.»

Denzelfden dag werden dan ook de leden der Staten-Gen., G. D. JORDENS EN DE SANDRA VELTMAN daartoe benoemd, terwijl daags daarna door het »Comité tot de algemeene zaaken van het Bondgenootschap te Lande» (hetwelk den ouden Raad van State vervangen had ¹⁾), tot die commissie werden aangewezen de burgers LESTEVENON en QUEYSEN ²⁾.

Deze maatregelen echter konden de hooggespannen verwachting der Brabantsche bewegingsmannen niet bevredigen. Zij grepen, eigener gezag, naar het roer, 't welk hun slechts in het verschieft werd vertoond.

Op den 11 Junij werd door de »Vergadering van Gedeputeerden provisioneel Representeerende het Volk van Bataafsche Brabant», de eerste bijeenkomst te Tilburg gehouden ³⁾, met het kennelijk voornemen zichzelve regt te verschaffen. Zij vaardigden nog denzelfden dag eenigen uit hun midden naar 's Gravenhage om aldaar bij de Sta-

¹⁾ Zie terz. p., bl. 257.

²⁾ Terz. p., bl. 895. Aangaande QUEYSEN getuigt men, dat hij was een »knappe maar extra federalistische Overijsselaar.» Zie Prof. TYDEMAN, *Drie Voorlezingen over de voormalige Staatspartijen in de Nederlandsche Republiek*, bl. 64.

³⁾ Vgl. *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken*, Junij 1795, bl. 3605 volg.

ten-Gen. de verklaring af te leggen, dat zij, »wettiglijk geconstitueerd zijnde,» tot het Bondgenootschap van het Bataafsch Volk toetraden. Zij vorderden mitsdien, om als »een integreerend Lid» daarvan erkend, en als de overige Gewesten ter Vergadering der Staten-Generaal toegelaten te worden, om aldaar te helpen »delibereeren, resolveeren en concludeeren, zoodanig als tot algemeen welzijn van het Bataafsch Volk zou werden bevonden te behooren, en zulks tot zo lang als die Vergadering zou blijven bestaan 1).»

Deze verklaring op den 16^{den} Junij bij Hun Hoog Mogenden ter tafel gebracht, had geen ander gevolg dan dat eenige leden gecommitteerd werden om met de Afgevaardigden »in qualiteit van *Burgers* van Staats-Braband in gesprek te treden,» zonder hen overigens te erkennen voor dat men de »intentie en het goetvinden van de respective Provinciën dicnaangaande» zou hebben vernomen.

Die uit Tilburg keerden weinig voldaan terug, en bij Publicatie van 25 Junij werd het gezag van »de Burgers, welken de Staaten-Generaal uitmaaken, zo ook alle andere Collegien 2), welken op derzelve autoriteit dit over Bataafsch Braband zouden willen uitoeffenen, en door of van wegens de Burger-Inwoonders van Bataafsch Braband, tot derzelve Vertegenwoordigers waren noch zijn verkoo-

1) Zie terz. p., bl. 917, en *Resolution van de Provisioneele Représentanten van het Volk van Bataafsch Braband genomen in den jaare 1795*, bl. 1 en volg.

2) B. v. de Raad van Brabant.

ren" verklaard geheel strijdig te zijn, »met de Rechten van den Mensch en Burger 1)."

Onder deze omstandigheden kwamen de bovengemelde Haagsche Gecommitteerden op 27 Junij te 's Hertogenbosch aan 2), en dat hun taak daar niet gemakkelijk was, dat zij de zaken in groote verwarring vonden, blijkt uit hunne mededeelingen, welke op 29 Junij, op 4, 7 en 13 Julij ter Vergadering der Staten-Generaal werden voorgelezen 3).

Uit hun berigt zien wij, dat er evenwel na verscheidene en aanhoudende zamenspraken eindelijk een »*concept-plan* 4) tot provisioneel bestuur der Generaliteits-Landen ontworpen was" hetwelk zij, voor zooveel het zakelijke aanging, in de toenmalige omstandigheden niet ongeschikt oordeelden, om ten minste de gemoederen tot bedaren te brengen.

Opmerkelijk is het, dat in dit onderwerp reeds de onmiddelijke oprigting van een Hof van Justitie te 's Bosch ter vervanging van den Raad van Brabant te 's Hage op den voorgrond werd gesteld, ten bewijze hoe hoog Brabant het voorregt waardeerde om het Hof van Appel in zijne Provincie overgebracht te zien.

Eindelijk werd op 18 Julij 1795 door de Staten-Generaal het gewigtig besluit genomen, waarbij de Vereenigde Ge-

1) Res. der Prov. Rep. van Br., bl. 19.

2) Res. der St. Gen., bl. 1016.

3) Res. der St. Gen. bl. 1016, 1072, D. II, 1089 en 1153.

4) Vgl. Res. der Prov. Rep. van Br., bl. 53, waar het genoemd wordt: »Concept-Plan van Tusschenbestuur voor Bataafsche Brabant" (tot den 31sten Dec. 1795).

westen verklaarden, dat, welk ook het lot mogt zijn der op te roepen Nationale Vergadering, zij nu voor als dan, zich verbonden om de ingezeetenen der Generaliteit niet meer op den voet van een *wingewest* te behandelen, maar integendeel die Landschappen als haare *Zuster* te erkennen en ook te doen deelen in die Rechten van Gelykheid, Vryheid en Broederschap, welke aan vry gebooren Menschen voegt, en in alle opzichten toekomt," wordende daarbij verder goedgekeurd het »*Plan* gevoegt bij de Missive van bovengemelde Commissarissen, naar hetwelk Brabant tot ultimo December van dat jaar zoude worden »*geadmitteert* 1)."

Dit voorstel van tusschenbestuur daarop aan eene volkstemming onderworpen, werd den 8 Augustus te Tilburg goedgekeurd door de Gecommitteerden der Staten-Generaal aan de eene, en die van de Municipaliteiten van Bataafsche Brabant aan de andere zijde 2).

Brabant trad alzoo na lange worsteling, als overwinnaar uit den strijd, en de mannen der beweging, aan wie de geschiedenis voorzeker geene veerkracht en beleid kan ontzeggen, zagen ten laatste de regten erkend, die eene gansch niet milde politiek gedurende twee eeuwen aan zijne bewoners had onthouden. Zij maken er dan ook terstond gebruik van om een' lang gekoesterden wensch

1) Res. der St. Gen., bl. 1217 volg.

2) Res. der Prov. Rep. van Br., bl. 87 volg.

te bevredigen. Art. 8 van het Plan ¹⁾ luidt »Er zal provisioneel en zoodra mogelyk een Hof van Justitie te 's Bosch opgerigt worden, in plaats van den Raad van Brabant in 's Hage zitting gehad hebbende. — Het zal bestaan uit zeven Leden, benevens een Advocaat Fiscaal en Griffier alsmede suppoosten, alle aangesteld op de tractementen, bij den Raad van Brabant genooten, zullende betaald worden uit de Inkomsten der Generaliteits-Landen.

Art. 9. De onafgedaane stukken en Papieren ter Griffie van den Raad van Brabant in 's Hage berustende, zullen ten eersten na 's Bosch overgezonden worden.

Art. 10. De Leden van gemeld Hof van Justitie zullen zijn als volgt:

Mr. J. H. VAN HEURN, Mr. B. STORM, Mr. B. DE BRUEYS,
Mr. C. WYGAERTS, Mr. L. W. VAN DER HORST. . . . Fiscaal
Mr. H. VAN ADRICHEM, *de Jonge*, Griffier W. H. PELS.

Art. 11. In geval van sterfgeval, resignatie of anderszints zal het Hof een drietal bekwaame gequalificeerde voorwerpen opgeeven, en de provisioneele Representanten daaruit een tot Lid in het Hof van Justitie verkiezen.”

Hiermede was het vonnis over den Raad van Brabant geveld, en de uitvoering bleef niet achter. Reeds op den 13^{den} Augustus legden de benoemde Leden van het Hof van Justitie in handen der Commissarissen van Hun Hoog Mogenden op plegtige wijze den eed af, verklarende tevens

¹⁾ Terz. pl., bl. 91. Vgl. ook art. 5 en 7. Ik heb hier den tekst der Publicatie zelve gevolgd.

»indien de Staten-Generaal zulks zouden requireeren, vaardig te zijn, den eed voor den *geweezen* Raad van Braband, in zooverre thans met de nieuwe ordre van zaaken konde overeenkomen, ten allen tijden af te leggen 1).»

Ziedaar dus het nieuwe Gerechtshof *geïnstalleerd*, en ook de Staten-Generaal vonden goed daarin »als een afgedaane zaak te berusten» 2).

Intusschen was nog geen besluit tot opheffing van den Haagschen Raad gevallen. Deze schijnt gedurende de gebeurtenissen, die ik in ruwe trekken schetste, in een' kwijnenden toestand te hebben voortgeleefd. Slechts twemaal vond ik in de Resolutien der Staten-Generaal van 1795 melding gemaakt van adviezen door den Raad uitgebragt op verzoeken bij Hun Hoog Mogenden ingediend, namelijk den 17 Februarij op een request tot *abolitie*, en den 27 Julij op een ander tot echtscheiding 3).

Die werkeloosheid blijkt ook uit het request van den laatsten Voorzitter, Mr. W. VAN LAAR, die sedert 1743 Lid van het Collegie, in den aanvang van 1794 bij de Staten-

1) Vgl. verder Res. der Prov. Rep. van Br., bl. 193.

2) Res. der St. Gen., bl. 1467 volg. en 1502.

3) Res. der St. Gen., bl. 167 en 1286. De vroeger aangehaalde *Advisen*, enz., eindigen met den 17^{den} Februarij; waarbij aangeteekend wordt: Van »dit advis is 't concept op een los vel papier geschreven en waarschijnlijk 't laatste van den R. v. B. in s' Hage geresideerd hebbende.» Verder lezen wij; »dat deze brieven van gratie gedepecheerd zijn, is niet waarschijnlijk, vermits de Franschen toen reeds meester van Maastricht (vanwaar het request kwam) en 't Land van Overmaze geweest zijn.»

Generaal zijn ontslag had verlangd. Men verzocht hem destijds op zeer vleijende wijze, zijn ambt te blijven waarnemen. Den 9 April van het volgende jaar herhaalde hij echter zijn verzoek, en hoopte dat daartegen wegens de *inactiviteit* van den Raad geene bezwaren zouden bestaan.

„Zijne verzogte dimissie werd geaccordeert, en zulks uit consideratie van zijne weezendlijke merites met behoud van drie duizend guldens 's jaars, zijn leven lang geduurende.”

Tevens werd besloten de Resolutie van 28 Januarij 1788 te vernietigen, naar luid van welke de genoemde President en zijne mede-Raden Mrs. W. HARTMAN. D. J. STEYN

PARVÉ, en L. E. VAN ECK, ieder afzonderlijk werden »aangeschreeven van zich te onthouden van alle deliberation en

besognes, welke in den Raade en Leenhove van Brabant zouden kunnen gehouden of gedecerneert werden, ten op-

zichte van eenige zaaken, welke tot de zoogenaamde Patriotsche Genootschappen, Vaderlandsche Societeiten en Exer-

citie Genoodschappen betrekkinge hadden, of relatie met de troubles, die in de laatste tijden hadden plaats gehad 1).”

„Deze laesive Resolutie,” gelastte men, »zoude worden geannulleert en ingetrokken, voorts gehouden als niet

genomen, en daarvan in margine van de origineele Notulen

1) Men zie verder, de Memorie van den Advocaat-Fiscaal Mr. H. J. VAN OLDENBARNEVELD, gen. WITTE TULLINGH en het antwoord der vier door de Resolutie getroffen Heeren in het IV^{de} deel der »Verzameling van Placaaten, Resolutien, enz., betrekking hebbende tot de gewigtige Gebeurtenissen, in de maand September 1788 enz., bl. 164—229 en 243 volg.

aanteekening gedaan, terwijl haar Hoog Mog. de vaderlandsliefde, den ijver en onkrukbare trouw van voornoemde Raadsloden ¹⁾ gedurende den gantschen loop van hunne Bedieningen zoo voor als na den jaare 1787, als Praesident en Raaden in den Raade en Leenhove van Brabant met genoegten erkenden ²⁾."

En zoo naderen wij het uiteinde van het zieltogend Haagsche Collegie. Den 11^{den} Augustus 1795 werd door de Gecommitteerden van Holland ter Generaliteit voorgesteld: »dat de Raad van Brabant, met al den aanleve van dien ten spoedigste mogt worden gemortificeert, en gezoekt, dat de aanhoorige zaaken voor dat Hof, benevens de Gelden, Boeken, Papieren, Chartres, en generalyk alles wat tot dien Raade behoorde, zoodra het Hof van Justitie in den Bosch in werking zou zijn, daaraan zouden worden overgebracht en uitgeleverd" ³⁾. Den 3^{den} September daaropvolgende werd aan het sedert twee eeuwen niet zonder roem bestaande ligchaam het officieel afscheid verkondigd. Op dien dag namelijk beslisten de Staten-Generaal »dat aan den Raade en Leenhove van Brabant en Landen van Overmaaze zou worden kennis gegeven, dat haar Hoog Mog. hadden opgericht een Hof van Justitie over Staats Brabant,

¹⁾ Mr. L. E. VAN ECK was reeds den 27 Febr. 1795 benoemd tot Secretaris-Generaal bij het Comité tot de zaken van de Marine, en als Lid van den Raad ontslagen. Zie Res. der St. Gen. bl. 289. Hij werd sedert Lid van de Nationale Vergadering.

²⁾ Res. der St. Gen., bl. 649.

³⁾ Resol. der St. Gen., bl. 1416.

om te 's Bosch te resideeren, en dat daardoor alsmeede door de cessie van de Landen van Overmaaze aan de Republicq van Vrankrijk, de werkzaamheden van gemelden Raad van Brabant zijnde gecesseert, dienvolgens alle de Leeden, Ministers en suppoosten uit den eed en dienst van den Lande ontslaagen werden; doch dat deze, alvorens uit een te gaan, alle de stukken tot den Raad behoorende zouden overgeeven aan eene daartoe benoemde Commissie ¹⁾, met authorisatie op die Gecommitteerden, om alle de onafgedaane zaaken en papieren, met den aankleeven van dien over te geven aan de Raaden van het nieuw opgerigte Hof VAN DER HOEST EN DE JONGE, en de resteerende stukken op eene secuure plaats te doen bezorgen ²⁾."

Uit het verslag bij monde van den Burger Pous den 17 September uitgebragt, blijkt dat aan deze Resolutie gevolgt gegeven is. De Commissie had zich vergezeld door de zoenen genoemde Leden van het Hof, begeven naar het gebouw, waar de Raad gewoon was zitting te houden. In de Raadkamer waren delaatst »in functie" zijnde Leden aanwezig ³⁾, door wie alle stukken en zaken, die tot den Raad behoorden, werden aangewezen. Voorts deden deze

¹⁾ Daartoe werden gekozen de Burgers MATTHIAS Pous van wege de Staten-Generaal en VEGELIN VAN CLAERBERGEN van wege het Comité tot de Algemeene Zaken.

²⁾ Res. der St. Gen. bl. 1650.

³⁾ Behalve den Griffier, die door ziekte verhinderd was.

door den Gezworen Klerk alles overgeven, en verwijderden zich vervolgens met de verklaring dat zij niets meer »onder zig hadden, hotgeen aan den Raad was competeerende.»

Daarop werd eene lijst vervaardigd der aanhangige zaken ter Griffie berustende, en van de leenregisters, criminele en civile rollen, verballen, adviesboeken, en andere, benevens de zegels en het cachet van de Raad en verder van alles wat men dienstig oordeelde voor de werkzaamheden van het nieuwe Hof, welk een en ander ter beschikking der Afgevaardigden van 's Hertogenbosch gesteld en hun »geextradeert» werd.

Ten laatste werden nog de overige stukken, papieren en boeken op twee bovenvertrekken van het lokaal verzameld, terwijl de boeken, die »tot een Biblioteecq voor den Raad gedient» hadden, in eene kast in een der beneden vertrekken aldaar verbleven.

De sleutels der beide kamers en der kast werden ter Vergadering overgelegd, welke de handelingen van hare Commissie goedkeurende, gelastte dat de gemelde »Lijst en sleutels, ter Griffie van haar Hoog Mogenden zouden worden gedeponeert, om daarvan in tijd en wijle het noodig gebruik gemaakt te kunnen worden 1).»

1) Res. der St. Gen. bl. 1803 volg. — Zie voorts J. J. F. NOORZIEB, *Archiefwezen 1826—1852* ('s Gravenh. 1853) bl. 89.

BIJLAGEN.

I.

Bl. 14. »*Kanselier van Brabant.*» — Van het aanzien, hetwelk die Magistraat ook buiten 's Lands genoot, getuigt het »Placaet over de territoriale superioriteyt ende jurisdictie, in date den 26 September 1462. Dienende tot maintien van, ende continuerende het Tractaet tusschen Hertoge PHILIPS ter eenre, ende ROEDOLPH VAN DIEPENHOLT, Bisschop van Utrecht, ende synder Ecclesien aan die andere zyde, op den lesten Febr. 1484 gemaect,» in de woorden: »Soo zyn wy overdragen met onsen geminden lieven Heere den Hertoge van Bourgondien, Grave van Hollandt, Waer dat in de voorsz. puncten, of eenige andere puncten onser Geestelycker Jurisdictie aangaende, eenich stoot ofte geschille geviel: Soo sal de Hertoge van Bourgondien, Grave van Hollandt, daartoe nemen ende setten twee van Synen Raede, ende wy twee van onsen Jurisdictien 't voorsz. te modereren. Ende of die vier niet eens konden worden, soo sullen sy kiezen ons liefs Heeren den Hertogen *Cancellier van Bourgondien*, nu ter tydt wesende, tot eenen *Overman*: Ende waer 't dat hy aflyvigh geworden waer, soo sullen dan die vier kiezen een *gelycken Overman*, ende soo wes sy met den *Overman* ordonneren ende modereren sullen inder voorsz. Jurisdictie, dat sullen den Hertoge ende wy van waerden houden.»

Gr. Plac. B. . D. II, kol. 1155.

BIJLAGE II.

Bl. 14. Belgische Academie. — Prijsvraag : *Conseil de Brabant*. In het *Compte-rendu des Séances de la Commission d'Histoire*. (Académie Royale de Belgique), Bruxelles 1856, T. 8, p. 200 suiv., komt onder dagteekening van 17 Mei 1787, in het Berigt van den Baron MARTINI, Commissaris van Keizer JOSEPH II ter invoering der nieuwe Regterlijke Organisatie in de Oostenrijksche Nederlanden, eene en andere bijzonderheid betrekkelijk den toenmaligen Brusselschen Raad van Brabant voor, welke het ons niet ongepast dacht hier over te nemen. Men leest er (bl. 210) « que le conseil de Brabant étoit, suivant l'ancien système, — juge souverain en seconde instance, et qu'il l'étoit en même temps en première instance pour tous les cas royaux, ainsi que pour les gentilhommes et les prélats : à présent, ce ne devoit être qu'une chambre brabançonne d'appel, pas souveraine, mais soumise au souverain conseil de justice.

(bl. 204). Les conseillers du conseil de Brabant, destinés pour le conseil d'appel, montrèrent bien plus d'aversion au changement, faisant valoir chacun leurs épices à 5,000 florins d'Allemagne. Ils ne pouvoient d'ailleurs voir qu'à regret la cessation de leur corps, ainsi que de la considération distinguée dont ils jouissoient, malgré le despotisme qu'ils avoient exercé à la charge des plaideurs. Pour citer un seul exemple de ce dernier abus, je marquerai seulement qu'un jardinier de Leurs Altesses Royales au jardin de Laeken, ayant été appelé en justice, pour 60 florins qu'il avoit déjà payés contre quittance, gagna le procès, mais ce ne fut pas sans avoir sacrifié 1,000 florins en frais et dépens.

C'est par ces raisons d'intérêt, et sous le motif spécieux du serment prêté aux états par ces conseillers, à leur entrée en la charge, qu'ils s'avisèrent de n'accepter leurs places qu'avec la clause limitée : au cas que le conseil de Brabant viendrait à cesser. J'avois bien protesté contre cette clause, qui m'avoit paru d'abord suspecte, et que je déclarois même impertinente : mais le chef et président de Crumpipen ¹⁾, très-attaché à ses anciens collègues, me rassura, en

1) *Joseph-Ambroise-Henri-Jean-Népomucène de Crumpipen*, né à Bruxelles, le 19 Septembre 1737, décédé en la même ville le 11 Février 1809. Il avoit été nommé conseiller de Brabant le 9 Juillet 1762, conseiller privé le 3 Décembre 1762, chancelier de Brabant le 26 Mai 1769, Conseiller d'État le 25 Septembre 1770. — FERDINAND RAPEDIUS DE BERG, t. 1. p. 128.

disant que ce n'étoit qu'une simple formalité, dont ces magistrats avoient cru devoir se servir, pour ne pas s'exposer à la haine des états et du peuple.

(bl. 215). Le 9, l'audace du conseil de Brabant, soutenu et encouragé par les états et le peuple, se porta au comble, les magistrats firent, en plein jour, au milieu d'une foule nombreuse de personnes rassemblées au Parc, une espèce d'entrée solennelle à l'hôtel de Brabant.

(bl. 217). Mais les plus mécontents, et ceux qui se sont placés, pour ainsi dire, à la tête de tous les autres, ce sont les conseillers actuels du conseil de Brabant, à l'exception de trois, savoir: DE ROBIANO, VAN VELDER et BARTENSTEIN le Jeune, qui ont passé au conseil souverain de justice. Voici les noms de ces conseillers: VAN ASSCHE, VILLEGAS, VIRON, CUYLEN, fiscal, MARMOL, CHARLIER, VAN DEN CRUYCE, WIERICK, VAN DORSLAER, baron D'OVERSCHIE, STRENS, AERTS, DE JONGHE, dont quelques-uns sont très-coupables, principaux auteurs de tout le mal, et les autres entraînés par la peur. Ils sont mal satisfaits, non moins par les gages assignés à leurs nouvelles charges, et qui sont inférieurs à leurs profits passés, que par l'ordre qu'ils ont eu, et qu'ils regardent comme infamant, de rendre les épices échues dans le fameux procès de Duverger. (De kosten in dit drukpers-geding hadden, zoo het schijnt, f 12,000 belopen).

De Oostenrijksche Staatsman stelt, (bl. 221 volg.) tot fnuiking van den overmoed des Brabantschen Raads, op echt Macchiavellistische wijze o. a. het volgende voor :

5°. Comme la *Joyeuse Entrée* n'a pas déterminé le siège du conseil de Brabant, disposant seulement qu'il se tiendra dans le lieu ou S. M. résidera en Brabant, et, en absence de S. M., dans un lieu com-mode de la province, on pourroit faire sortir le conseil de Brabant de Bruxelles, et le faire rester dans une petite ville de Brabant, par exemple à Turnhout, à Tirlemont, ou le transférer dans la ville de Malines, qui a beaucoup souffert par la perte du grand conseil, et qui cependant a resté, comme de tout temps, fidèle. Mais il faut premièrement la réunir au Brabant.

6°. On ne feroit payer les conseillers que par les épices à régler en raison des heures du rapport de chaque affaire, comme du passé, mais en réduisant le taux à la quantité la plus modique, sous le motif qu'ils pourront vivre à meilleur marché hors de Bruxelles, de façon que leur traitement ne puisse monter au-delà de 2,000 fl., une année portant l'autre; on devoit augmenter en proportion les gages des conseillers d'appel établis pour les autres provinces.

7o. Faire faire le procès, à l'instance du fisc, aux membres actuels du conseil de Brabant, moteurs ou instruments principaux de la révolte.

8o. Composer le même conseil de Brabant de conseillers brabançons *imbécilles* et de la basse extraction, et par là incapables de donner d'eux-mêmes une bonne opinion au public."

BIJLAGE III.

Bl. 32. Onbestemdheid der grenzen tusschen *Justitie* en *Politie*. Naar aanleiding van een oproer in Maart 1772 te Brussel uitgebarsten, schrijven de Graaf DE NENY, Voorzitter van den Geheinen-Raad, en de Staats-Secretaris CRAMPEN het volgende: (*Compte rendu de la commission*, t. IX. p. 241 suiv. Bruxelles 1857).

»Pendant que nous étions occupés à rédiger le présent rapport, M. le chancelier de Brabant et les conseillers fiscaux se sont pareillement rendus chez le chef et président, pour l'informer que le conseil de Brabant, regardant cet événement pour un *cas royal*, venoit de prendre la résolution d'autoriser le procureur général à tenir des informations, et à pourvoir, par toute sorte de moyens, à la tranquillité publique.

Nous représentâmes à ces messieurs que, quoiqu'à la vérité ce cas pût être envisagé pour royal, cependant il étoit intéressant de ne pas traverser les mesures du magistrat, et de se mettre dans l'embarras d'un conflit de juridiction, tandis qu'il falloit aller au plus pressé, c'est-à-dire chercher à assurer la tranquillité de la ville; que nous ne trouvions rien à redire à la résolution que le conseil de Brabant avoit prise, mais que nous croyions devoir leur conseiller de suspendre d'en faire usage, parce que, vu les circonstances qui nous avoient été rapportées, on pouvoit espérer que cette affaire se calmeroit sans un trop grand éclat; que, si néanmoins il en arrivoit autrement, et qu'il devint nécessaire de sévir contre les coupables par le ministère de la justice, alors le gouvernement leur feroit d'abord connoître ses intentions.

Ces messieurs goûtèrent cet avis, et il fut résolu que le procureur général n'entreprendroit rien, sans en avoir conféré auparavant avec le chef et président."

BIJLAGE IV.

Bl. 90. Welke hulle, enz.

EXTRACT uit het korte Register der Leenen van den Rade en Leenhove van Braband en Lande van Overmaze.

Breda.

De Stad Laet ende Huys van Breda metten Stad van Steenberg, ende Heuren toebehoorten tot *eenen Leenen*, die Hofstad van Wayenberg met agt bunderen Lands daartoe behorende, *ten andere Leenen*, 't Dorp van Sundert, 't Hoff den Molen, metten Waetren, metten Wouweren, hoonderen, chynsen, cappoenen, visserijen, en Manschappen *ten derde Leenen*, Ende die Goederen en Heerlykheden van Gageldonk metten Landen, Becmpden, Chynsen en allen heuren toebehoorten *ten vierde Leenen*.

Prins MAURITS als Administrateur 8 Mei 1592.

Idem pro so..... 22 Juny 1618.

FREDERIK HENDRIK..... 22 May 1626.

WILLEM..... 31 July 1647.

WILLEM HENDRIK..... 22 Febr. 1652.

Mr. JOHAN VAN SCHUILENBURG, qq..... 29 Nov. 1707.

Zijne Hoogheid Prince WILLEM CAREL HENDRIK FRISO. 15 Juny 1741.

Zijne Hoogheid Prince WILLEM de Vijfde..... 9 Oct. 1752.

Eed vernieuwt, den..... 19 Maart 1767.

Accordeert voor zoo veel het geextraheerde
aangaat, met het voorsz. Register. Actum
's Hage 16 Maart 1775.

P. V. SPAAN.

THESES.

I.

Non facio cum summo Cujacio l. 13 § 4 D. de hered. instit. derogatum esse lege 23 l. de legatis.

II.

Maritus stante matrimonio dotem recte reddit mulieri non perditurae, ut aes alienum solvat; nec obstat l. 28 D. de pactis.

III.

Cicero in oratione pro Caecina bonam causam defendisse videtur.

IV.

Fratris hereditatem repudiantis portio fratri, non autem

simul matri accrescit. — Si omnes fratres repudiant, eorum liberi non a matre excluduntur.

V.

Errant qui censeant, proprietatem litterariam, quae dicitur, nullis esse finibus circumscribendam.

VI.

Compensatio non excluditur, si debitori demum post triennium a foro cedente solutio praestanda est.

VII.

Proxenetæ non sunt municipii officiales.

VIII.

Literis requisitorialibus tribunalis peregrini, quatenus non obstant legibus et institutis civitatis, satisfaciendum est.

IX.

Curiae Brabantiae institutionem Philippo Bono tribuendam esse censeo.

X.

Jure olim Brabantini petiverunt, ut in Curia Hagae-Comitis constituta, major pars judicum eligeretur e jurisperitis Brabantiâ oriundis.

XI.

Praevia reorum custodia in carcere solitario maxime probanda videtur.

XII.

Conatus partus abacti puniendus est.

XIII.

De income-tax schijnt althans in ons vaderland een niet-gewenschte belasting.
